

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TAPINAK ŞÖVALYELERİ TARİKATI: KURULUŞU, ÖRGÜT YAPILANMASI VE YARGILANMALARI

Satılmış GÖKBAYIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Çankırı – 2015

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TAPINAK ŞÖVALYELERİ TARİKATI: KURULUŞU, ÖRGÜT YAPILANMASI VE
YARGILANMALARI**

Satılmış GÖKBAYIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Bu çalışma Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeler Koordinasyon Birimi tarafından 2013/09 nolu Yüksek Lisans tez projesi olarak desteklenmiştir.

Çankırı – 2015

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Bildirimi	iii
Tez Kabul ve Onay	iv
Önsöz	v
Özet	vi
Summary	vii
Kısaltmalar	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	1
1.1.1. Amaç ve Kapsam	1
1.1.2. Yöntem	2
1.2. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE KAYNAKLAR	2
1.2.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	2
1.2.2. Kaynaklar	4
2. HAKLI SAVAŞTAN KUTSAL SAVAŞA HİRİSTİYANLIK	6
2. 1. BARIŞ DİNİNDEN SAVAŞÇI KEŞİŞLERE	6
2.1.1. Çarmıh’tan Haçlı Seferlerine Kadar Hıristiyanlık	11
2.2. HAÇLI SEFERLERİ	33
2.2.1. Hıristiyanlıkta Dinsel Şiddet	34
2.2.2. Tanrı Barışı ve Kutsal Savaş	37
2.2.3. I. Haçlı Seferi ve Kudüs Latin Krallığı	42
3. TAPINAK ŞÖVALYELERİ TARİKATININ KURULUŞU	56
3.1. SAVAŞÇI KEŞİŞLER	56
3.1.1. Hıristiyan Manastırcılığı	56

3.1.2. Şövalyelik Kültürü	61
3.1.3. Hristiyanlıkta Hac İbadeti	65
3.2. İSA’NIN YOKSUL ŞÖVALYELERİ	69
3.2.1. Yeni Şövalyelik	76
3.2.2. Tapınakçılar Kutsal Topraklarda	84
3.2.3. Kudüs Düşerken Tapınakçılar	90
3.2.4. Sonun Başlangıcı	97
4. TARİKATIN ÖRGÜT YAPILANMASI ve YARGILANMALARI	101
4.1. TARİKATIN ÖRGÜT YAPILANMASI	101
4.1.1. Tapınak Hiyerarşisi	101
4.1.2. Tapınak Hayatı	105
4.2. TAPINAKÇILARIN ZENGİNLİĞİ	108
4.2.1. Bağışlar	109
4.2.2. Bankacı Şövalyeler	113
4.3. TAPINAKÇILARIN DÜŞÜŞÜ	117
4.3.1. Onüçüncü Cuma	121
4.3.2. Yargılamalar ve Tapınakçıların Sonu	123
5. SONUÇ	128
KAYNAKÇA	129
EKLER	138
ÖZGEÇMİŞ	153

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [*Tapınak Şövalyeleri Tarikatı: Kuruluşu, Örgüt Yapılanması ve Yargılanmaları*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

28/07/ 2015

Satılmış GÖKBAYIR

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Satılmış GÖKBAYIR] tarafından hazırlanan *[Tapınak Şövalyeleri Tarikatı: Kuruluşu, Örgüt Yapılanması ve Yargılanmaları]* başlıklı bu çalışma, *[28/07/2015]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Tarih]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU İmza:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Sayime DURMAZ İmza:

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa KALKAN İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20/07/2015 tarih ve 2015/15 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKÇA

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

[Tapınak Şövalyeleri Tarikatı: Kuruluşu, Örgüt Yapılanması ve Yargılanmaları] adlı tez çalışmamızda Haçlı Seferleri sonucunda kutsal topraklarda Kudüs merkezli kurulan Latin krallıkları bünyesinde oluşturulan ve askeri-dini nitelik taşıyan tarikatlardan birisi ve hatta en önemlisi olan Tapınak Şövalyeleri isimli örgütü incelemeye çalıştık. Söz konusu askeri-dini tarikatın kuruluş aşamaları, faaliyetleri, organizasyon yapısı ve dağılması konularında kesin bilgilere dayanmayan spekülasyon eserlerin çokluğuna karşın dönemin kroniklerini ve tarikata ait belgeleri dikkate alarak yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamızda bu açığı kısmen kapatma amacıyla tarikatın kuruluşu, faaliyetleri, örgüt yapılanması ve üyelerinin yargılanarak son bulmasını tarihsel veriler ışığında incelemeye çalıştık.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın *[Yrd. Doç. Dr. Sayime DURMAZ]*'a ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez çalışmam esnasında Türkçe olmayan kaynakların çevirisinde desteğini esirgemeyen değerli dostum *[Hüseyin Niyazi ÇİYDEM]*'e teşekkür ederim.

Tarih alanında eğitim almamı arzu eden fakat yüksek lisans eğitimimi tamamladığımı göremeden vefat eden babama ve çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme de şükranlarımı sunarım.

28/07/ 2015

Satılmış GÖKBAYIR

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
Tez Özeti**

Tezin Başlığı : Tapınak Şövalyeleri Tarikatı: Kuruluşu, Örgüt Yapılanması ve Yargılanmaları
Tezin Yazarı : Satılmış GÖKBAYIR
Danışman : Yrd. Doç. Dr. Sayime DURMAZ
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı :
Kabul Tarihi : 28/07/2015
Sayfa Sayısı : 8 (ön kısım) + 137 (tez) + 15 (ekler)
Süleyman'ın Mabedi ve İsa'nın Yoksul Şövalyeleri ya da en bilinen adıyla Tapınak Şövalyeleri, I. Haçlı Seferi sonucunda Hıristiyanlar tarafından ele geçirilen Kudüs'te kurulan Latin Krallığı bünyesinde hayat bulmuş askeri-dini nitelikli bir tarikattir. Kutsal toprakları ziyarete gelen hacı adaylarını korumak gibi bir ülküyle kurulmuş olan tarikat, Hıristiyan manastır yaşamını benimsemiş savaşçı keşişlerden oluşuyordu. En temel prensipleri olan yoksunluk ve yoksulluk ilkelerine rağmen Papalık tarafından resmi olarak tanınmasının hemen akabinde özellikle Avrupa soylularının yüklü bağışları sayesinde muazzam bir zenginliğe ulaşmıştı. Avrupa'da sahip oldukları sayısız mülk ve geniş topraklarla zenginleşen Tapınakçılar, krallara ve soylulara yüksek miktarlarda borç para veriyorlardı. Avrupa ve kutsal topraklarda bulunan Tapınak evleri vasıtasıyla bir nevi para transferi sistemi kuran Tapınakçılar, modern bankacılığın temelini de atmışlardır. Kısa sürede zenginleşmesine rağmen özellikle kutsal topraklarda üst üste gelen askeri başarısızlıklardan sorumlu tutulmuşlardı. Kuruluşundan itibaren yaklaşık iki yüz yıl boyunca Orta Çağ Avrupa'sının dini, askeri, ekonomik, sosyal ve mimari yapısını etkileyen Tapınak Şövalyeleri'nin düşüşü de yükselişleri gibi hızlı olmuştu. XIV. yüzyılın başında Fransa topraklarının önemli bir bölümüne sahip olan Tapınakçılara yüklü miktarda borcu bulunan Fransa Kralı IV. Philippe tarafından isnat edilen heretiklik, Haç'a hakaret, Şeytan'a tapınma ve İsa'yı inkâr gibi suçlamalar neticesinde aralarında son Tapınak Üstadı Jaques de Molay'ın da bulunduğu pek çok tarikat mensubu tutuklanmıştı. Engizisyon yargılamaları neticesinde suçlu bulunan Tapınakçılar son üstadın idam edilmesiyle birlikte resmi olarak tarih sahnesinden silinmiştir.   Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluşundan tarih sahnesinden çekilişine kadar olan seyrini incelediğimiz çalışmamızda Roma Kilisesi'nin dünyevi otorite kurma ve Hıristiyanlıkta kutsal savaş olgusunu geliştirerek Haçlı Seferlerine zemin oluşturma çabalarına yer verdik. Manastır yaşamı ile şövalyelik kurumunun bir araya getirildiği Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın organizasyon yapısı, faaliyetleri ve engizisyon tarafından sorgulanmaları ise çalışmamızın ikinci bölümünü teşkil etmiştir.
Anahtar Kelimeler: Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri, Katolik Kilisesi, Süleyman'ın Mabedi.

**Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of
Master's Thesis**

Title of the Thesis: The Order of the Knights Templar: Formation, Structure and Trial of the Order
Author : Satılmış GÖKBAYIR
Supervisor : Dr. Sayime DURMAZ (Assistant Professor)
Department : History
Sub-field :
Date : 28/07/2015
The Poor Fellowship of Jesus Christ and Solomon's Temple or better known as the Templars was a military-religious based order which was formed within the Latin Kingdom established in Jerusalem area captured by the Christians after the First Crusade. The order, whose founding-purpose was to protect the pilgrims visiting the Holy Lands, consisted warrior priests who devoted themselves to the Christian monastery life. Despite their basic principles of deprivation and poverty, the order reached a great prosperity thanks to the high amount of donations by European nobles right after they were acknowledged as rightful order by the Papacy. Getting even richer by the numerous estates and vast lands, the Templars were lending large sums of money to European kings and noblemen. They can also be counted as the pioneers of modern banking in regard of their money transfer system carried out by the Templar houses in both Europe and the Holy Lands. But they were held accountable for the continuous military failures in the Holy Lands despite their quick success in earning money. The fall of Templars, who had affected the religious, military, economic, social and architectural structure of medieval Europe for almost 200 years from its foundation, was as fast as its rising. Caused by the accusations of heresy, disgracing the Holy Cross, Satanism and denial of Jesus Christ issued by King Philippe IV, who was holding most of the modern France at the beginning of the 14th century and having a great debt to the Templars, many members of the order including the last Grandmaster Jaques de Molay was arrested. After being found guilty by the Inquisition, they have wiped out from the official history with the execution of the last Grandmaster.   In our study which we follow the footsteps of the Templars from its foundation to their vanishing point of the stage of the history we point out the attempts of the Holy Roman Church to establish a divine authority and to provide basis for the Crusades by shaping a Holy war phenomenon within Christendom. The organization scheme of the Templars in which the monastery life and knighthood were forged together, their actions and the Inquisition process has formed the 2nd chapter of our study.
Keywords: The Knights Templar, The Crusades, Roman Catholic Church, The Solomon's Temple.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m.	Adı geen makale
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafiya Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Böl.	Bölüm
C.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fak.	Fakülte
Fr.	Fransızca
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İt.	İtalyanca
Is.	Issue
Mad.	Madde
Pages	Sayfalar
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
TTK	Türk Tarih Kurumu
ts.	Tarihsiz
Trans.	Translator
vd.	Ve diğeri
Vol.	Volume

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1.1. Amaç ve Kapsam

Çalışmamızın temel amacı I. Haçlı Seferi sonunda Hıristiyanlar tarafından ele geçirilen kutsal topraklarda kurulan Latin Kudüs Krallığı bünyesinde hayat bulan askeri-dini tarikatlardan Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın tarihsel veriler ışığında ve subjektif değerlendirmelerden uzak bir incelemesinin yapılmasıdır. Söz konusu tarikat XII. ve XIV. yüzyıllar arasında Avrupa ve Ortadoğu coğrafyalarında sosyal, ekonomik, askeri ve dini alanlarda etkili olmuş ve Engizisyon yargılamaları sonucunda arkasında pek çok sır bırakarak tarih sahnesinden silinmiştir. Fransa Kralı IV. Philippe tarafından kendilerine heretiklik, İsa'yı inkâr, haça hakaret ve cinsel sapkınlık gibi farklı konularda isnat edilen suçlamalardan dolayı tutuklanmalarından önce yok ettikleri pek çok belge Tapınakçıların üzerindeki gizem örtüsünü kalınlaştırmaktadır. Arkalarında bıraktıkları sırlar ise "*Kutsal Kâse, Süleyman'ın hazinesi, İsa'nın soyu, Tapınakçı-Mason bağlantısı*" gibi somut delillere dayanmayan pek çok komplo teorisinin doğmasına sebep olmuştur. Bu komplo teorilerine dayanarak salt Tapınak Şövalyeleri üzerine şekillenmiş bir edebi yazın dahi mevcuttur.

Tapınakçılar hakkındaki kaynakları alt yapı oluşturmadan inceleyen bir araştırmacının her anlatımda başkalaşım geçiren spekülatif bilgilerin hangilerinin gerçek hangilerinin kurgu olduğunu karıştırması pekala mümkündür. Şüphesiz tarih bilimi ile uğraşanlar için gerçeğe kurguyu birbirinden ayırt etmek ve çağdaş kaynaklardan faydalanarak sır perdesini mümkün olduğunca aralayabilmek önemlidir. Bu bağlamda çalışmamızda Tapınakçılar hakkında komplo teorileri üzerine şekillenen kurgusal kaynakları gerçeklerden ayırt etmeyi ikincil bir amaç olarak aldık.

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın bir tez konusu olarak incelenmesi konunun kapsamının da belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar Dinler Tarihi

anabilim dalının konusu gibi görünse de Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri'ndeki etkinlikleri, bankacılık ve finans faaliyetleri, tapınak mimarisi ve Orta Çağ Avrupa'sındaki sosyal ve dini etkileriyle Orta Çağ tarihçilerinin başlıca konularındandır. Çalışmamızda tarikatın dini yönünü ve Hıristiyan inancı içerisindeki konumunu kısmen incelemeye çalıştık. Teferruatlı incelemeyi ise örgütsel faaliyetleri ve organizasyon yapısı üzerinde gerçekleştirdik. Tarihsel sınırlama olarak I. Haçlı Seferi'nin sonunda tarikatın kurulması ile 1314'te tarikatın son üstadının idamına kadar olan zaman aralığını aldık.

1.1.2. Yöntem

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nı üç ana bölümde incelemeye çalıştık. Hıristiyanlık tarihi bilinmeden ve Hıristiyan dini yeterince tanınmadan Tapınak Şövalyeleri gibi askeri tarikatların anlaşılamayacağı düşüncesi ile birinci bölümde, Haçlı Seferlerine kadar olan Hıristiyanlık tarihini ele aldık. Özellikle Roma Katolik Kilisesi'nin kurumsallaşması, Hıristiyanlıkta kutsal savaş olgusunun gelişimi, Haçlı Seferleri mantalitesi ve I. Haçlı Seferi'ni bu bölümde inceledik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluşu hakkında bilgi verdik. Hem keşiş hem de şövalye olan tarikat üyelerinin anlaşılabilmesi için Avrupa'nın şövalye kültürü ve Hıristiyan manastırcılığına değindik. Bölümün devamında ise Tapınakçıların kurumsallaşmasını, kutsal topraklardaki durumlarını ve savaşlardaki pozisyonlarını değerlendirmeye çalıştık.

Son bölümde Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın örgüt yapılanması, gündelik yaşamları ve finansal faaliyetleri hakkında elde ettiğimiz bilgileri derledik. Bölümün devamında ise tarikatın kuruluşundan çok kısa bir süre sonra Avrupa'da hızla artan etkinliğinin akabinde pek çok suçlama ile tutuklanmaları ve yargılanmalarını araştırdık.

1.2. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE KAYNAKLAR

1.2.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Tapınak Şövalyeleri’nin Orta Çağ’daki etkilerinin akademik düzeyde bir incelemesi henüz yapılmamasına rağmen kütüphanelerimiz, Tapınak Şövalyeleri hakkında yazılan kitaplar bakımından zengindir. Fakat söz konusu bu kitaplar kaynak incelemesi ve tarihsel gerçekleri göz önünde bulundurması açısından oldukça yetersizdir. Tapınak Şövalyeleri hakkında Türkiye’de rastladığımız çalışmaları üçe ayırmak mümkündür. Birinci kısımda salt komplo teorileri etrafında, yeterli kaynak ve literatür incelemesi yapılmadan, piyasa endişesiyle ve katı bir taassupla hazırlanmış ve mevcut dünya düzeni içerisinde “*her tür kötülüğün sorumlusu Tapınakçılar, Siyonistler ve Masonlardır*” şeklinde bir algı yönetim misyonu üstlenmiş çalışmalar bulunmaktadır. Bu grup içerisinde Aytunç Altındal, Reşat Numan, Halit Erol, Bülent Bengisu gibi Türk “araştırmacıların” yanı sıra yine spekülative ve mistisizm unsurları içeren ve Türkçeye çevirileri yapılan Avrupa ve Amerika kökenli çalışmalar bulunmaktadır. Bu grupta yer alan çalışmaları incelemekle beraber sadece Tapınak Şövalyeleri’nin tarihsel seyri üzerine yapılmış olan bilimsel araştırmaları kullanmayı tercih ettik.

İkinci kısımda Türkiye’de Tapınak Şövalyeleri Tarikatı hakkında yazılmış ve bilimsel eserler diyebileceğimiz sınırlı sayıda olan çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Göktuğ Halis’in, “Tapınakçılar – Tarih ve Spekülasyon”, isimli çalışmasıdır. Bunlara ek olarak özellikle Haçlı Seferlerini inceleyen araştırmacıların pek çoğunun eserlerinde dolaylı veya dolaysız şekilde Tapınakçılardan bahsetmiş olduğunu gördük. Fakat bu tür eserler, Tapınakçılar hakkında teferruatlı bilgi vermektense ziyade bölge içerisindeki faaliyetlerinden kısmen bahsetmeyi tercih etmişlerdir.

Tapınak Şövalyeleri hakkında Türkiye’de yapılan çalışmaların yanı sıra Malcolm Barber, Piers Paul Read ve Regine Pernoud gibi konunun yabancı uzmanları tarafından hazırlanmış ve Türkçeye çeviri yolu ile kazandırılmış araştırma eserleri yer almaktadır. Özellikle dönemin kaynaklarını kullanmaları ve spekülative söylemlerden

uzak, bilimsel bir duruş sergilemeleri açısından söz konusu çeviri eserlerden çalışmamızda sıkça yararlandık.

Bizim tasnifimizin dışında bir grup olarak çalışmamızda üzerlerinde durmasak da Tapınakçıların üzerindeki kalın sır perdesinin etkisiyle edebi yönü öne çıkan kurgu-roman tarzındaki eserler bulunmaktadır. Kitapevleri ve yayımcı kuruluşların sürekli ilgi çekici olması sebebiyle ticari bir yaklaşımla bu tarz eserlerin basımı ve yayımında çok hassas davranmadığını ve kitap ismi içerisinde “*Tapınak, Masonluk, İllüminati*” gibi ezoterik ve gnostik örgüt isimlerini barındıran hemen her “eseri” piyasa sürmekten çekinmediklerini görmekteyiz. Sırlar, şifreler, kodlar, ezoterik ve tarihsel gizemler, bu tarz eserlerde okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla kullanılmaktadır. Gerçekle kurguyu harmanlayarak okuyucunun ilgisini çekmeyi başaran bu eserlerin Tapınakçılar üzerine ilginin artmasını da sağladıkları fakat kurgunun realitenin üstüne çıkmasına sebep oldukları ortadadır. Bu grupta aralarında Türkçeye çeviri yolu ile kazandırılmış Umberto Eco’nun “*Foucault Sarkacı*” ve son yıllarda çok önemli bir okuyucu kitlesi kazanan Dan Brown’un “*Da Vinci’nin Şifresi*” gibi kurgusal yönü ile öne çıkan değerli eserlerin bulunduğu da bir gerçektir.

1.2.2. Kaynaklar

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı’nı incelerken konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Roma Katolik Kilisesi’nin kurumsallaşması, Hıristiyanlıkta kutsal savaş olgusunun gelişimi ve Haçlı Seferleri sonucunda kutsal topraklarda kurulmuş olan Latin Krallıklar hakkındaki eserlerden Tapınak Şövalyeleri’nin kuruluşuna zemin hazırlayan tarihsel süreci inceledik. Bu bağlamda sıkça yer verdiğimiz Hıristiyan kutsal kitabı “*Kitab-ı Mukaddes*” ilk elden kaynağımız olmuştur. Roma Katolik Kilisesi’nin tarihsel sürecini ve kurumsallaşmasını Bekir Zakir Çoban’ın “*Geçmişten Günümüze Papalık*” adlı eserini temel alarak incelerken konuyla bağlantılı yerli ve yabancı kaynaklara da değindik. Kullandığımız diğer kaynaklar arasında tarikatın kuruluşunda önemli yeri olan Haçlı Seferleri hakkında Steven Runciman, Cecile Morrisson, Işın Demirkent gibi konunun uzmanları tarafından hazırlanmış araştırma eserler bulunmaktadır.

Çalışmamızın ana konusu olan Tapınak Şövalyeleri Tarikatı üzerine uzmanlaşmış Batılı araştırmacılardan Malcolm Barber'in "*Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*" adlı kapsamlı çalışmasından oldukça faydalandık. Marquis D'Albon tarafından Tapınakçılara ait belgelerin derlendiği, "*Cartulaire General de L'Ordre du Temple*" isimli çalışma ve tarikatın uymakla yükümlü olduğu Tüzük metninin J.M. Upton-Ward tarafından İngilizceye çevirisinin yapıldığı "*The Rule of the Templars*" adlı eserler kullandığımız diğer kaynaklar olmuştur. Ayrıca Tapınakçılarının kuruluşu hakkında en erken bilgilerin verildiği dönemin tarihçilerinden Sur'lu William (William of Tyre) tarafından yazılan Latince kroniğin konumuzla bağlantılı bölümlerini internet ortamından inceledik. Tarikatın kuruluşu hakkında William'ın verdiği bilgileri aktarırken yararlandığımız çevrimiçi sayfaları dipnotlarda belirttik. Bu kaynaklara ek olarak yine Batılı araştırmacılar tarafından hazırlanmış diğer eserlere de çalışmamızda yer verdik.

Ayrıca Katolik Ansiklopedisi ve Britannica Ansiklopedilerinin konumuzla bağlantılı olan çevrimiçi sayfalarını da inceledik. Özellikle çalışmamızda sıkça adı geçen bazı Hristiyan teolog ve azizlerinin hayatları hakkında kısa bilgiler vermek amaçlı faydalandığımız bu çevrimiçi ansiklopedilerin bağlantı adreslerini tarih vererek dipnotlarımızda gösterdik.

2. HAKLI SAVAŞTAN KUTSAL SAVAŞA HİRİSTİYANLIK

2.1. BARIŞ DİNİNDEN SAVAŞÇI KEŞİŞLERE

*“Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin
dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki,
düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin.
Öyle ki, göklerdeki Babanızın oğulları olasınız.”¹*

MS I. asırda Roma İmparatorluğu'nun gölgesinde ortaya çıkan Hıristiyanlık, Nasıralı İsa'nın yaşamını ve sözlü öğretilerini temel alan ve bugün iki milyarı aşkın inananı ile dünyanın en yaygın inancı olarak kabul edilen İbrahimi bir dindir. Hıristiyanlığın kurucusu İsa hakkındaki oldukça sınırlı olan bilgilerimiz, onun ölümünden sonra havarilerinin ve inananlarının yazmış olduğu metinlerden oluşan İncil'e dayanmaktadır.² Günümüzden iki bin yıl kadar önce bir Roma eyaleti olan Yahudiye'nin Beytlehem (Beytüllahim) kentinde dünyaya gelen İsa, MS. 28 yılında Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildikten kısa bir süre sonra Yahudileri, yakında gelecek olan “göklerin egemenliğine” kabul edilmeleri için tövbeye davet etmeye başlamıştı.³ İsa'nın bir birey olarak içinde doğduğu bölge, ilk monoteist din kabul edilen Yahudiliğe inananların yaşadığı bugünkü İsrail topraklarıydı. Babil sürgününden geri dönen Yahudiler, İsa'nın doğduğu dönemde Roma esareti altındaydı. Roma tanrılarını aşağıladıkları için Yahudiler, Roma'nın gözünde makbul insanlar değillerdi. Yahudilerin gözünde ise Roma zulmün ve tahakkümün simgesiydi.⁴ Yahudileri esaretten ancak bir “Mesih”⁵ kurtarabilirdi. Bu dönemde

¹ Matta 5: 43-45.

² Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi II Hıristiyan ve İslam Siyasal Düşüncesi Orta Çağ'ın Sonuna Kadar*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9, Mahmut Aydın, “Hıristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 77-102, Ankara, 2010, s. 85.

³ Matta 4: 17; Aydın, 2010, a.g.m., s. 85.

⁴ Bugün İsrail olarak adlandırılan bölge İsa'nın yaşadığı dönemde Yahudiye (Judea) olarak adlandırılmaktaydı ve MÖ 64'te (bazı kaynaklarda MÖ. 63) General Pompey (Pompeius) tarafından Roma topraklarına katılmıştı. İsa'nın doğduğu dönemde Yahudiye'nin yöneticiliği Roma'nın kontrolü altındaki Herod Hanedanı'ndan Hirodes'in elindeydi. Luciana Canfora, *Julius Caesar: The Life and Times of the People's Dictator*, Trans. Marian Hill & Kevin Windle, Berkeley, University of California Press, 2007, s. 209-211; İskender Özdemir, *Yahudiliğin Büyük Sırrı: Yahudilik, Sabetaycılık, Siyonizm ve Türkiye'de Yahudilik*, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s. 36.

⁵ Mesih kelimesi İbranice “meşiah” kelimesinden gelmektedir. Kelime İbranicede “kutsal yağ sürülmüş, yağlanmış” anlamında kullanılmaktadır ve Latinceye “Christos” şeklinde geçmiş olup

Yahudiler arasında Mesih beklentisi oldukça canlıdır. Yahudilerin bir kısmı bu kurtarıcıyı, Roma esaretinden bir anda kurtaracak olan Davud neslinden bir prens olarak tahayyül ederken bir kısmı ise onun, kötülüğe karşı zafer kazanacak, insanlar arasına sulh ve dünyaya adalet düzeni getirecek bir barış meleği olacağına inanıyorlardı.⁶ Fakat İsa, ortaya atmış olduğu Tanrı ve ahlak anlayışı sebebiyle Yahudi din adamlarının düşmanlığını kazanmıştı. İncillere göre Yahudilerin şikâyeti üzerine Kudüs'teki kutsal mabette meydana gelen bazı olaylardan ve karışıklıklardan suçlanarak dönemin Romalı valisi Pilatus'un kararıyla çarmla gerilerek idam edilmiştir.⁷ Hıristiyan inancına göre İsa öldükten sonra dirilir, kırk gün boyunca havarilerine öğretmenlik yapar ve göğe alınır.

İsa'nın yaşadığı dönemde Yahudilik çeşitli mezheplere⁸ bölünmüş, dini konular çıkar meselesi, Kudüs'teki Kutsal Mabet ise ticaret yeri haline getirilmişti. Yahudilerin bir Mesih beklediği dönemde ortaya çıkan İsa, insanları doğruluğa, kardeşliğe, sevgiye, fedakârlığa kısacası Tanrı'nın emirlerine uymaya davet ediyordu. Fakat tamamen şekilcilığe boğulmuş ve dini, menfaat aracı olarak kullanan Yahudi din adamlarının İsa'nın öğretisine karşı çıkmaları ve onu reddetmeleri uzun sürmedi.⁹ Yahudi din adamlarının tepkisini göstermesinin en önemli sebebi, İsa'nın Tanrı'yı bütün insanların babası ve bütün insanları da kardeş sayan ve ayrıcalıklı insan ve ırk tanımayan öğretisi olmuştur. İsa'nın öğretisi özet olarak; Tanrı, sevgisi bütün

günümüz batı dillerine ise "Christ" şeklinde intikal etmiştir. Bkz. Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", *DİA*, C. 17, ss. 329-340, İstanbul, 1998, s. 329.

⁶ Ahmet Kahraman, *Dinler ve Misyonerler*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 97. Yeni Ahit'te İsa'nın beklenen Mesih olduğunu kanıtlamak adına Eski Ahit'e sık sık atıflarda bulunulması ve özellikle Matta İncilinin girişinde İsa'nın nesebinin Davud'a dayandırılması dikkat çekmektedir.

⁷ Yetkin, *a.g.e.*, s. 9, Aydın, 2010, a.g.m., s. 85.

⁸ İsa'nın yaşadığı dönemde Yahudilik, kendilerine tefsirciler diyen Ferisiler, Tevrat'ın dışında hiçbir dini otorite kabul etmeyen Sadukiler (Saddukiler) ve o dönemde siyasi ve dini tartışmaların içerisine girmeyerek çölde münzevi bir hayat yaşayan Esseniler adlı mezheplere bölünmüştü. Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 205-250, Ankara, 2010, s. 220-221. Mezheplerin inanç unsurları ve ortaya çıkışları hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahmut Nana, *Yahudi Tarihi*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2008, s. 359-372; Özdemir, *a.g.e.*, s. 57-60. Bu mezheplere ek olarak Zelotlar (Zealotlar) adı verilen siyasi bir grup daha bulunuyordu. Roma esaretine karşı ortaya çıkan ve Yahudiye'yi tekrar bağımsızlığına kavuşturmak isteyen bu Zelotlar zaman zaman suikastlara de karışmış bir terör grubu olarak nitelendirilmektedir. Pelerinlerinin altında sakladıkları hançerlerle (Latincesi: sica) suikast yapmalarından dolayı Romalılar tarafından "sıcarii" yani hançerliler (bazı kaynaklarda suikastçılar olarak geçer) adı verilen bu grup İncil'de karışımıza havarilerden Simun'un lakabı olan "yurtsever" şeklinde çıkmaktadır. Bkz. Matta 10: 2-4.

Bkz. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/15185-zealots> (Nisan, 2015).

⁹ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s. 347-348.

insanların kapsayan bir babadır. Yeryüzünde “Tanrı’nın/Göklerin Egemenliği” gerçekleşecektir. Tanrı’nın Krallığı’nda ayrıcalıklı ırk ve insan yoktur. Tanrının sevgisi sınırsızdır ve insanların görevi Tanrı’yı ve diğer insanları sevmektir.¹⁰ Tanrı’nın seçilmiş ırkı olduklarına inanan Yahudiler için bu öğreti kabul edilebilir değildir. Kitab-ı Mukaddes’in Eski Ahit¹¹ olarak kabul edilen bölümü incelendiğinde Tanrı “Yahve”¹² ve O’nun “seçilmiş oğlu”¹³ İsrailoğulları arasında, Hıristiyanlık ve İslamiyet’e nazaran sıra dışı bir ilişki olduğu söylenebilir. Yahudilikte Tanrı figürü agresif ve kıskanç bir mizaca sahiptir.¹⁴ Seçilmiş oğlu olan İsrailoğulları ise en ufak çeldirici bir durumda dahi başka tanrılara koşan vefasız bir evlat gibidir.¹⁵ Tüm bunlara rağmen Tanrı “seçilmiş halkı” İsrailoğulları ile ahitleşir. Tanrı Yahve ve İsrailoğulları arasındaki sıra dışı ilişkinin Eski Ahit’e yansması ve İsrailoğullarına mesajı özetle şudur: “Benden başka ilahlara tapmayacaksınız, Yahudi şeriatından şaşmayacaksınız. Bunları yaparsanız size bolluk, bereket veririm, yapmazsanız aç kalırsınız ve başka milletlere köle olursunuz”. Eski Ahit’e bu bağlamdan bakınca İsrailoğullarının Babil sürgününü ve Roma esaretini Yahudi şeriatından sapmalarına bağlamış olmaları pek tabii bir sonuçtur. Eski Ahit’te Tanrı Yahudilere sürekli bolluk

¹⁰ Yetkin, *a.g.e.*, s. 10.

¹¹ Hıristiyanlıkta kutsal kitap “Kitab-ı Mukaddes” (Holy Bible) olarak adlandırılmakta ve Yahudi kutsal yazıları olan “Eski Ahit” (Ahd-i Atik) ve Hıristiyan yazıları olan “Yeni Ahit” (Ahd-i Cedid) adlı iki temel bölümden oluşmaktadır. Eski Ahit, Tanrı’nın Musa ile Sina dağında yaptığı anlaşmayı, Yeni Ahit ise İsa’nın havarileriyle son akşam yemeğinde yaptığı sözleşmeyi temsil eder. Aydın, 2010, a.g.m., s. 78.

¹² Yahve (*Yhvh*; sondaki “h” okunmaz): Yahudiliğin tanrısının adını oluşturan dört harf, YHVH. Grekçede “dört harfli” anlamında *tetragrammaton*’da denir. Geleneksel olarak telaffuz edilmez ve Tevrat’ta Adonay veya Ha-şem diye okunur. Yahve’nin Yahudi-Hıristiyan geleneğinde okunuşu ise “Yehova”dır. Yahve’nin yerine “tanrılar” manasına gelen *Elohim* de kullanılmıştır. Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabcacı Yayinevi, İstanbul, 2009, s. 30.

¹³ “Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililere böyle söyleyeceksin.” (Çıkış 19: 6).

¹⁴ “Başka ilahlara tapmayacaksınız. Çünkü ben kıskanç bir Rab, kıskanç bir Tanrı’yım.” (Çıkış 34: 14).

¹⁵ İsrailoğullarının vefasız yapısı hakkında en güzel örnek Eski Ahit’teki buzağıya tapınma olayında görülmektedir. Yakup’un oğlu Yusuf zamanında Mısır’a giden İsrailoğulları burada kalmış ve firavuna köle olarak hizmet etmeye başlamışlardı. Musa, dört asır süren bu kölelikten İsrailoğullarını kurtarır ve onları Sina Çölü’ne götürür. Çölde çeşitli mucizeler gösteren Musa, Tanrı ile görüşmek için Sina Dağı’na çıkar. Musa burada Tanrının buyruklarını alırken onu beklemekten sıkılan İsrailoğulları Musa’nın kardeşi Harun’dan kendilerine Tanrıyı göstermesini isterler. Harun da orada bulunan herkesin takılarıyla altından dökme bir buzağı yapar ve “işte sizi Mısır’dan çıkartan Tanrınız budur!” der. Bunun üzerine İsrailoğulları bu altın puta tapınmaya başlar. Bu duruma çok öfkelenen Tanrı tüm halkı yeryüzünden silmek ister fakat Musa’nın yalvarışları sonucunda vazgeçer (Çıkış 32: 1-14).

ve bereket vermeyi ve soylarını “gökteki yıldızlar kadar çok” kılmayı vaat etmektedir.¹⁶

İsa'nın tebliğinin temelinde yaklaşmakta olduğunu ifade ettiği “Göklerin Egemenliği” şeklinde bir tanrısal krallık bulunmaktadır. Bu krallığa kabul edilmenin yollarını öğrencilerine anlatan İsa, kişisel malvarlıklarına karşı çıkan ve komünal yaşam biçimini destekleyen vaazları vardır. Bu vaazlarda özellikle zenginliğin zararlı olduğunu, yoksulluğu ve paylaşmayı öven ifadeleri sıkça kullanmıştır. Bu durumdan zengin Yahudi din adamlarının rahatsız olması kaçınılmaz olacaktır. Örnek olarak:

Sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapmalıyım diye soran adama İsa;
*“Zina etmeyeceksin, adam öldürmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin. Bunların hepsini gençliğimden beri yerine getiriyorum dedi adam. İsa bunu duyunca ona, hâlâ bir eksiğin var dedi. Neyin varsa hepsini sat, parasını yoksullara dağıt; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle.”*¹⁷

*“Varlıklı kişilerin Tanrı Egemenliği'ne girmesi ne kadar güç! dedi. Nitekim devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin Tanrı Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır.”*¹⁸

İsa'nın söylemlerinin ona inananlar üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilk Hıristiyanların yaşam biçimi hakkında Elçilerin İşleri kitabında bulunan şu ifadeler önemli bir ipucu vermektedir: *“İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her*

¹⁶ Tanrı, İbrahim'e “Seni büyük bir ulus yapacağım, Seni kutsayacak, sana ün kazandıracığım, Bereket kaynağı olacaksın” (Yaratılış 12: 2), ve Kenan diyarı için “Bu toprakları senin soyuna vereceğim” (Yaratılış 12: 7) şeklinde vaatlerde bulunur. İbrahim oldukça geç yaşta olmasına ve halen çocuğu olmamasına üzülürken Tanrı “Göklere bak dedi, Yıldızları sayabilir misin? İşte, soyun o kadar çok olacak” (Yaratılış 15: 5). Yine Fırat ve Nil nehri arasında kalan toprakları (arz-ı mevud) İsrail halkına vaat etmiştir (Yaratılış, 15: 18-21). Genel olarak toprak ve mülke dayalı vaatlerini Tevrat'ta sık sık tekrar etmektedir. İbrahim'in oğlu İshak'a (Yaratılış 26: 3-4) ve Yahudileri Mısır esaretinden kurtaran Musa'ya da aynı vaatlerde bulunur (Çıkış 3: 8). Bu durum İsrailoğullarının kişisel mülkiyet ve vaat edilen topraklar konusunda diğer uluslardan farklı olmalarına sebep olmuştur. Nitekim onlar toprak ve zenginliğin kendilerine Tanrı'nın vaadi olduğuna inanmaktadırlar.

¹⁷ Luka 18: 18-22.

¹⁸ Luka 18: 24-25.

şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı.”¹⁹

Açıkça görüleceği üzere bu ifadeler bireysel mülkiyete ve zenginliğe karşıdır ve geleneksel Yahudi yaşamına aykırıdır. İlerleyen zamanlarda Hıristiyanlar için oldukça önemli bir ritüel haline gelecek olan Evharistiya’da²⁰ ortak sofrada ekmeğin ve şarabın bölüşülmesi gibi unsurlar İsa’nın öğretisi ile örtüşmektedir. Bu söylemlerine ek olarak İsa, kutsal mabede saygısızlık yapmakla suçlanmıştır. Kudüs’e gelen İsa, tapınağı ticarethaneye çeviren satıcıları kovarak yanındakilere “Onlara şöyle dedi: *Evime dua evi denecek diye yazılmıştır. Ama siz onu haydut inine çevirdiniz!*”²¹ Bu durum Yahudi önde gelenlerini fazlasıyla rahatsız etmiştir. Vaaz ve hareketlerinin dışında Ferisiler, İsa’nın Tevrat’a karşı takındığı fazla özgür tavırdan, Saddukiler ise Mesihçi propagandaların sebep olabileceği karışıklıklardan rahatsızlık duyuyorlardı. Tanrı Krallığı şeklindeki söylemi ise Roma tahakkümüne karşı çıkan ve “tek yönetici ve efendi Tanrı’dır” düşüncesinde olan Yurtseverlerin (Zelotlar) ilgisini çekmiştir. Nitekim havarilerden Simun’un bir Yurtsever olduğu bilinmektedir.²²

Kısa bir süre sonra Romalı askerlerin desteği ile Başkahin’in muhafızları İsa’yı tutukladılar. İncillere göre İsa Sanhedrin’de²³ yargılanmıştır. Başkahin İsa’ya “Yüce Olan’ın oğlu Mesih sen misin?” diye sorduğunda İsa “Benim” diye cevapladı.²⁴ Bu küfür olarak kabul edildi ve cezası taşlamaydı fakat Sanhedrin’in idam cezası verme yetkisinin olup olmadığı bilinmiyor. Bir şekilde yargılama Roma valisine taşındı. Pontius Pilatus adındaki vali, İsa’nın “Yahudilerin kralı” olduğu şeklindeki söylemini ayaklanma çıkarma suçuna isnat ederek çarmıha gerilmek suretiyle idam edilmesine karar verdi. İnfaz hemen yerine getirildi. Eliade’nin düşüncesine göre İsa’nın çarmıha gerilmesi, Roma hükümetine karşı girişilen ayaklanmaların

¹⁹ Elçilerin İşleri 2: 44-45.

²⁰ Komünyon ya da Ekmek-Şarap Ayini de denilir. İsa’nın yakalanmadan önceki akşam havarileri ile birlikte yediği yemekte yaşanan hadiselerden doğan Hıristiyan sakramentlerinden birisidir.

²¹ Matta 21: 12-13, Luka 19: 45-48, Yuhanna 2: 14-16.

²² Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi C. 2: Gotama Budha’dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, Çev. Ali Berktaş, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 382-383.

²³ İsa zamanında Kudüs’teki Yahudilere ait en yüksek yargı kurumudur.

²⁴ Markos 14: 61-62.

bastırılması ve işbirlikçilerin yok edilmesi şeklindeki düşünceden kaynaklanmaktadır.²⁵

2.1.1. Çarmıh'tan Haçlı Seferlerine Kadar Hıristiyanlık

Yeni Ahit'in Elçilerin İşleri adlı bölümüne göre İsa çarmıha gerildikten sonra dirilmiş, kırk gün boyunca havarilerine ders vermiş ve onları müjdeyi²⁶ yaymakla görevlendirmiştir. Pentekost Günü²⁷, kutsal ruh havarilerin üzerine iner ve havariler görevlerine başlar.²⁸ Hıristiyanlığın erken döneminde İsa'ya iman edenler öğretisini yeni bir dinden ziyade Yahudi itikadının revizyonu olarak görmekteydiler ve İsa'nın Yahudilik dışında bir öğretisi olduğunu düşünmüyorlardı.²⁹ Fakat Hıristiyanlık için bir dönüm noktası olan Pavlus'un Hıristiyan olmasıyla beraber itikadi anlamda Yahudilikten kopma başlamıştır. Çöl vizyonundan³⁰ sonra Hıristiyanlığın Roma topraklarında yayılması için bir takım yolculuklar yapan Pavlus için bugünkü Hıristiyanlığın kurucusu demek mümkündür.³¹ İsa'yı sağlığında gören havarilerin aksine Pavlus, bu yeni dinin Yahudi olmayanlar (gentileler) arasında yayılmasına öncülük etmiştir. İncillere göre İsa kendisinin "*İsrail halkının kayıp koyunlarına gönderildiğini*"³² ve havarilerine Yahudiler dışındaki milletlere gitmemelerini söyler.³³ Pavlus'u ise "*Bu adam, benim adımla öteki uluslara, krallara ve İsrailoğullarına duyurmak üzere seçilmiş bir aracımdır.*"³⁴ şeklinde tanımlar.

²⁵ Eliade, *a.g.e.*, s. 385.

²⁶ İncil, Yunanca "müjde" (iyi haber) anlamında olan "Euangelion" kelimesinden gelmektedir. Euangelion kelimesi zamanla "Evangelion" ve "Evangile" şeklinde değişime uğramıştır. İslam kaynaklarında kullanılan "İncil" kelimesi, Yunanca Evangile'den alınmıştır. Kelimenin İngilizce karşılığı "Gospel"dir ve eski İngilizcedeki "God Spell" (Tanrı Sözü) kelimesinden evrilmiştir. Şaban Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991, s. 91.

²⁷ Pentekost (Pentikost), Paskalya Bayramı'ndan elli gün sonra kutlanan Hıristiyanlığın başlıca bayramlarından birisidir, Hamsin Yortusu da denilmektedir. Aydın, a.g.m., 100-101.

²⁸ Elçilerin İşleri 1 ve 2.

²⁹ Demirci, 1998, a.g.m., s. 331.

³⁰ Asıl adı Saul olan Tarsus doğumlu Pavlus, Hıristiyanlara zulüm eden Roma vatandaşı bir Yahudidir. Başkahin'in görevlendirmesiyle Şam'daki Hıristiyanları tutuklamak için yola çıktığı esnada İsa Pavlus'a görünür ve gösterdiği mucizeden sonra Hıristiyanlığı seçer. Elçilerin İşleri 9: 1-20.

³¹ Pavlus'un Hıristiyan teolojisine ve en önemli doktrini olan İsa Mesih anlayışına yapmış olduğu katkılar bugünkü Hıristiyanlığın temelini oluşturmuştur. Konuyla ilgili yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001.

³² Matta 15: 24.

³³ Matta 10: 5.

³⁴ Elçilerin İşleri 9: 15.

Soylu bir Yahudi ailesinden gelen ve anne-babasından dolayı Roma vatandaşlığı ayrıcalığına sahip olan Pavlus, Hıristiyanlığı benimsedikten sonra bu yeni inancı Yahudi olmayan milletlere yaymaya başlamıştır. Bu sebeple kendisine “*Gentilelerin Havarisi*” denilmektedir. Pavlus Galatyalılara Mektup’unda “*müjdeyi sünnetlilere (Yahudiler) bildirme işi nasıl Petrus’a verildiyse, sünnetsizlere (gentileler) bildirme işi de bana verildi*”³⁵ ifadeleriyle misyonunu açıkça belirtmektedir. İsa ve havarileri Yahudi şeriatına uygun yaşarken Pavlus, Yahudi Şeriatı’nın kötüler için olduğunu ve İbrahim’in soyundan gelmesi beklenen Mesih’in (İsa) gelmesiyle yürürlükten kalktığını düşünmektedir. Aynı şekilde mektuplarında sünnet için, “*sünnet olursanız Mesih’in size hiç yararı olmaz, sünnet olan kişi Kutsal Yasa’nın tamamının yerine getirmek zorundadır*”³⁶ ifadelerini kullanmıştır.³⁷ Pavlus bu ifadeleriyle aslında İsa’nın öğretisinin Yahudilikten ayrı, yeni bir inanç olduğunu belirtmektedir. Ona göre İsa, insanları Yahudi Şeriatı’ndan özgürleştirilmek için gelmiştir³⁸ ve şeriata uyarak sünnet olan kişi köleliği kabul etmiştir. Pavlus’un hem Yahudi Şeriatı’nı hem de sünneti devre dışı bırakması Yahudi olmayan milletlerin İsa’nın öğretisini kabullenmesini kolaylaştırmak amaçlı kullandığı görülüyor. Pavlus, Yahudi olmayanlara müjdeyi yaymak için pek çok gezi yapmıştır. Çöl vizyonundan sonra Arabistan’a geçmiş ve geri Kudüs’e dönerek Petrus ve Yakup’la tanışmıştır. Miladi 47-48 yıllarında Kıbrıs ve Anadolu’da vaazlar vermiş, tekrar Kudüs’e geri dönmüştür. İkinci yolculuğu, Suriye, Anadolu, Makedonya ve Yunanistan’daki kiliselere olmuştur. Son olarak 52 yılında Efes’ten başlayan ve Balkan kiliselerini kapsayan bir yolculuk yapmıştır.³⁹ Neredeyse tüm yolculuklarından sonra Antakya’ya dönen Pavlus buradaki cemaat vasıtasıyla Kudüs’ten sonra Antakya’nın Hıristiyanlığın ikinci merkezi olmasını sağlar. Hıristiyanlığın gentileler arasında yayılması konusunda Pavlus ve Yakup taraftarları arasında Hıristiyanlığa girenlerin Yahudi Şeriatı ve Tevrat’la yükümlü olup olmadıklarına dair ortaya çıkan ayrılık, Havariler Konsili’nde⁴⁰ Pavlus taraftarlarının lehine çözümlenmiş ve yeni inanca girenlerin Yahudi Şeriatı’ndan sorumlu tutulamayacağına dair görüş kabul

³⁵ Galatyalılara Mektup 2: 7.

³⁶ Galatyalılara Mektup 5: 2-3, Koloselilere Mektup 2: 11, Romalılara Mektup 2: 29.

³⁷ Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 29-30.

³⁸ Galatyalılara Mektup 5: 1-4.

³⁹ Demirci, 1998, a.g.m., 331-332.

⁴⁰ Kudüs Konsili de denilmektedir, kesin tarihi bilinmemekle beraber 47-51 yılları arasında olduğu düşünülmektedir. Çoban, *a.g.e.*, 30.

edilmiştir.⁴¹ Pavlus son misyon gezisinden sonra Kudüs'e dönmüş ve burada Romalı askerler tarafından tutuklanmıştır. Roma vatandaşı olduğu için Sezariye'deki mahkemede imparatorun karşısına çıkma isteği kabul edilmiş ve tahmini 56 yılında Roma'ya gönderilmiştir. Roma'da bulunduğu dönem hakkında kesin bilgiler yoktur. Fakat geleneksel Hıristiyan düşüncesine göre İmparator Nero (54-68) döneminde Petrus'la birlikte Roma'da idam edildiğine inanılmaktadır.⁴²

İsa'nın kısa ömrü ve bunu müteakip ilk havarilerin çalışmaları bu yeni dinin yayılması için yeterli imkânları yaratamamıştır. Fakat Pavlus'un Hıristiyan itikadını yeniden yorumlaması, Yahudi Şeriatı'ndan ayırması ve Roma'nın içinde bulunduğu siyasal konjonktür, Hıristiyanlığa yayılması için gerekli ortamı temin etmiştir. Başlangıçta belirttiğimiz üzere Roma tanrılarını tanımayan ve imparator kültüne bağlı olmayan Yahudiler, Roma'nın gözünde makbul insanlar değildiler. Ne var ki, yayılma eğiliminde olmayan ve tamamen ulusal bir din görünümü arz eden Yahudilik, Roma yönetiminden inanç bağlamında baskı görmüştür denilememektedir. Erken dönem Hıristiyanlığı da Roma'nın gözünde Yahudiliğin yeni bir mezhebinden başka bir şey değildi. Fakat Pavlus'un, Hıristiyanlığı Yahudi olmayanlar arasında da yayma çabalarının ve misyon gezilerinin sonucunda Hıristiyanlık, kısa bir zaman dilimi içerisinde imparatorluğun merkezi Roma'da bir cemaat oluşturacak kadar yaygınlaşmıştır.

Bütün devlet sistemlerinde olduğu gibi Roma'da da din unsuru halkın birlik ve beraberliğini sağlamak ve toplum düzenini korumak için bir araç olarak kullanılmıştır. Paganizm, imparatorluğun her köşesinde yaygındır. Roma imparatorları "*Pontifex Maximus*" unvanıyla ülkedeki en yüksek rahiptir ve tüm inananların başıdır. Hıristiyanlık ortaya çıkana kadar Yahudilik dâhil olmak üzere Roma topraklarında yaşayan unsurların dinleri etnik ya da başka temellere dayanan, toplumsal grupların kendilerine özgü olan ve bu grupların dışına taşma eğilimi göstermeyen bir yapıdaydı.⁴³ İmparatorluğa katılan yeni topraklar üzerindeki inançlar da paganizmle ilintilendirilmiş ve içselleştirilmiştir. Hıristiyanlığın yayılma alanı

⁴¹ Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, Çev. Mehmet Ali Sönmez, Yeni Zamanlar Sahaf, İstanbul, 1991, s. 90-96.

⁴² Çoban, *a.g.e.*, s. 32.

⁴³ Yetkin, *a.g.e.*, s. 21.

olan Roma topraklarında yaşayan insanların inanç birliğinin bozulması, Roma için toplumsal birliğin ve düzenin bozulması anlamına gelmiştir. Erken dönemde Roma tarafından bir takım önleyici tedbirler alınmışsa da Roma'nın yönetsel anlamda da değişiklikler yaşadığı bu dönemde Hıristiyanlık yayılmaya devam etmiştir.

Hıristiyanlığın yayılma seyrini Roma siyasal tarihi ile birlikte incelemek, gelecekte yaratmış olduğu etkileri anlamak adına daha yerinde olacaktır. Roma tarihi, Krallık Devri (MÖ 753-510), Cumhuriyet Devri (MÖ 510-27) ve İmparatorluk Devri (MÖ 27 - MS 476) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Konumuz itibarıyla Krallık ve Cumhuriyet devirleri bizi ilgilendirmemekle beraber MÖ I. yüzyılda Augustus'un (MÖ 27-14) reformlarından sonra geçilen imparatorluk rejimi Hıristiyanlığın yayıldığı Roma topraklarının yönetim biçimi olmuştur. MS I-III. yüzyıllar Roma'nın "altın çağ" olarak kabul edilmektedir.⁴⁴ Her ne kadar Diocletianus (284-305) zamanından sonra imparatorluk ekonomik ve siyasal istikrarsızlık sürecine girmişse de IV. yüzyılda yeni bir canlanma yaşanmıştır.⁴⁵ III. yüzyılın başlarından itibaren kuzeyden gelen Barbar istilaları ve doğuda Part İmparatorluğu'nun (MÖ 247 - MS 224) yıkılmasını müteakiben kurulan Sasani Devleti'nin yaratmış olduğu açık tehdit, Roma'da sıkıntılı sürecin başlangıcına sebep olan olaylardır. Buna karşılık imparatorluk sınırları içerisinde dinsel temelli sıkıntılar ve istikrarsız yönetim Roma'yı yıpratmıştır. 217-285 yılları arasında tahta çıkan 39 imparatorun sadece bir tanesi eceli ile ölmüştür. İç çatışmalarda kentler ve kırsal bölgeler yağmalanmış, bu durum Cermenlerin ve İranlıların saldırılarını cesaretlendirmiştir.⁴⁶

Roma'nın altın çağından Hıristiyanlık da faydalanmıştır. İlk iki yüzyılda Roma'nın kurmuş olduğu birlik ve barış düzenine bağlı olarak ortaya çıkan gelişmiş ulaşım ve iletişim ağı Hıristiyanlar tarafından kullanılmıştır. Kentler arasında ulaşımı kolaylaştıran ve Roma'nın çok önem verdiği yollar sayesinde ticaret ve kültür açısından önemli kentlerde yayılan Hıristiyanlık, buralardan kırsal bölgelere dağılmıştır.⁴⁷ Bu döneme kadar Hıristiyanlığın genel seyrine bakılırsa, erken dönem

⁴⁴ Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 14-19.

⁴⁵ Henri Pirenne, *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 18.

⁴⁶ Gül, *a.g.e.*, s. 21-22.

⁴⁷ Yetkin, *a.g.e.*, s. 20.

için inançsız ve anarşist olarak görülen Hıristiyanların genel olarak toplumun dışında, Romalıların inanç ve tapınaklarından uzak yaşadıklarını söyleyebiliriz. Fakat sayılarının giderek artması ve Roma halkının tarımda verimsizlik gibi bir takım olumsuzlukları Hıristiyanların inançsızlıklarıyla ilişkilendirmeleri uzun sürmedi. MS 64 yılındaki büyük Roma yangınından manevi olarak Hıristiyanlar sorumlu tutuldular ve Petrus ve Pavlus gibi önemli isimlerin de aralarında bulunduğu pek çok Hıristiyan işkence ile öldürüldü.⁴⁸

Roma'da erken dönemde başlayan Hıristiyanlara baskı ve zulüm dönemi şiddetini artırarak IV. asrın başlarına kadar devam etmiştir. Sayıları gittikçe artan Hıristiyanlar, imparatorluk için sorun teşkil etmeye başlamıştı. Kendisinden başka din ve kendisinininkinden başka tanrı kabul etmeyen Hıristiyanlık bu özelliklerinden dolayı evrenselleşme niteliği taşıyordu. Evrenselleşmenin yanı sıra ezilen ve sömürülen insanlara seslenmesi, bu kitlelerin insanları arasında dayanışma sağlaması, inanmayanların cehennemle korkutulması, dirençli bir örgütlenme ve sürekli misyonerlik faaliyetleri yayılmayı hızlandıran etkiler olmuştur.⁴⁹ Hıristiyanların faaliyetlerinin yanı sıra Roma'nın içinde bulunduğu siyasi karışıklığın getirmiş olduğu istikrarsızlık, Roma toplumsal hayatındaki manevi açlık ve çok kültürlü ortam Hıristiyanlığın yayılmasını kolaylaştıran Roma'ya bağlı etmenlerdir.⁵⁰ Bu hızlı yayılmanın sonucu olarak Hıristiyanlar, giderek "küstah" bir tutum içerisine girmiştir demek mümkündür. Azınlıkta oldukları yerlerde fazla soruna sebep olmazken, çoğunluğu oluşturdukları bölgelerde diğer dinlere mensup kişileri dinsiz ve tanrısız olarak nitelendiren Hıristiyanlar toplumsal birlik ve düzeni bozuyorlardı.⁵¹ İmparator Augustus'tan (MÖ 27 - MS 14) sonra başlayan "imparatorluk kültürü"⁵²

⁴⁸ Albert Houtin, "Hıristiyanlığın Kısa Tarihi", Çev. Abdurrahman Küçük, *AÜİFD*, C. 25, S. 1, ss. 437-455, 1982, s. 439.

⁴⁹ Yetkin, *a.g.e.*, s. 21-22.

⁵⁰ Çoban, *a.g.e.*, s. 44-45.

⁵¹ Yetkin, *a.g.e.*, s. 28-29.

⁵² Roma'nın cumhuriyetten imparatorluğa dönüşümünü sağlayan ve ilk imparator olan Octavianus Augustus, Roma Tarihinin en önemli şahsiyetlerindedir. Julius Sezar'ın MÖ 44'teki ölümünün ardından imparatorluğun doğu eyaletlerini yöneten komutan Marcus Antonius (MÖ 83-30) ve Mısır Kraliçesi VII. Kleopatra'nın (MÖ 69-30) kontrolündeki donanmayı Yunanistan'ın batı kıyılarındaki Aktium (Actium) önlerinde MÖ 31'de yapılan deniz muharebesinde mağlup etmiş ve Roma'nın tek lideri olmuştur. Aktium Savaşı'ndan sonra MÖ 27'de Senato tarafından "imperator" ve "augustus" (kutsal) unvanları, MÖ 12'de "Pontifex Maximus" (Devlet Dininin Lideri) ve MÖ 2'de "Pater Patriae" (Vatanın Babası) unvanları verilmiştir. Hükümdarlığı döneminde Roma içeride ve dışarıda en güçlü ve parlak dönemini yaşamış, Romalılar tarafından siyasi bir lider olmasının yanı sıra dinsel

Roma vatandaşlarının imparatorluğa bağlılığının bir ölçütü kabul ediliyordu. Hıristiyanların diğer inançları olduğu gibi bu kültü de tanımamaları Roma'nın Hıristiyanlara baskı uygulaması için yeterli bir sebepti. Nero ile başlayan Hıristiyanlık karşıtı önlemler halkın düşmanlığından da cesaret alarak şiddetlendi. İlk iki yüz yıl boyunca Hıristiyanlık “*religio illicita*” (yasak din) olarak kabul edildi.⁵³

Roma imparatorlarından Flavius hanedanından tahta çıkan Titus (79-81) ve Domitian (81-96) dönemlerinde Hıristiyanlar baskı altındaydı. Bu dönemde Yahudiler de baskı görmüştür. Ardılları olan Trajan (98-117) ve Hadrian (117-138) dönemlerinde ise baskı uygulanmamıştır. Antoninus hanedanından Marcus Aurelius (161-180) döneminde yeniden baskı devresi başlamıştır. Suriye kökenli olan Severus Hanedanı döneminde tahta çıkan Septimus Severus (193-211) ise Hıristiyanların kovuşturulmasına yönelik ilk imparatorluk fermanını yayımlar. Severus'un oğulları olan Caracalla (198-217) ve Geta (209-211) ile yeğeni Heliogabalus (Elogabalus olarak da yazılır 218-222) dönemlerinde bu kovuşturma devam eder.⁵⁴ III. yüzyılın başlangıcında imparatorluk içeride taht mücadeleleri ile uğraşmak zorundadır. Dışarıda ise III. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Batı'da barbarların işgali, Doğu'da ise Sasani tehlikesi ile uğraşmak zorunda kalmıştır. İçeride ve dışarıda uğraşması gereken sorunlar olmasına rağmen Decius (249-251), Diocletianus (284-305) ve Galerius (305-311) dönemlerinde Hıristiyanlara yapılan baskılar devam etmiştir.⁵⁵ Özellikle de 250'de Decius'un tüm yurttaşların imparatorluk tanrılarına kurban sunmasını zorunlu kılan kararnamesi ile kısa ama şiddetli bir baskı dönemi

liderliği de barındıran bir kişi olarak görülmüştür. Augustus henüz sağ iken tanrılaştırılmış ve ölümünün ardından adına şenlikler düzenlenmiş ve kurbanlar kesilmiştir. Özellikle Anadolu'da kentler Senato'dan Augustus adına tapınak yaptırma izni alabilmek için yarışmıştır. Augustus'tan sonra gelen imparatorların kutsallaştırılması ile beraber “imparator kültü” oluşmuştur. Augustus'la birlikte ortaya çıkan imparator kültüne halk tarafından saygı gösterilmesi istenmiş ve bu saygı imparatorluğa bağlılığın ölçütü olmuştur. İmparatorluk Kültü, Theodisus tarafından Hıristiyanlık resmi din ilan edilene kadar Roma'nın resmi dini olarak kalmıştır. Hüseyin Üreten, “Menderes Magnesia'sı ve Artemis Neokoros Onuru”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 5, Is. 4, pp. 271-291, August, 2012, p. 274-275, Görkem Kökdemir, “Kurban Masalarındaki Anthemion Bezemelerinin Augustus Dönemi Tipolojik ve Stilistik Özellikleri”, *AÜDTCF, Anadolu/Anatolia Dergisi*, S. 27, ss. 45-62, 2004.

⁵³ Eliade, *a.g.e.*, s. 417-418.

⁵⁴ Çoban, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁵ Demirci, *a.g.m.*, s. 332; Aydın, *a.g.m.*, s. 90.

başlamıştı. Bu dönemde Roma piskoposu yani Papa Fabian (236-250) öldürülmüştü.⁵⁶

Diocletianus'un başa geçtiği dönemde imparatorluk içeride ve dışarıda sıkıntılarla uğraşmak zorundaydı. Bu sıkıntılardan kurtulmak için Diocletianus bir takım reformlar yapmaya kalkıştı. Her şeyden önce merkezi otoriteyi ve devlete bağlılığın ölçütü olan imparatorluk kültürünü tekrar güçlendirmeye çalıştı. İmparatorluğun iki temel sorunu olan sınırların korunması ve tahta çıkma konularında düzenlemelere gitti. İlk olarak 286'da kendisine “*augustus*” olarak Maximianus'u (286-305) ortak etti. Maximianus batının yöneticiliğini ve savunmasını üstlenirken kendisi doğu bölümünün yöneticisi idi. Oldukça geniş sınırları olan Roma'nın bu şekilde yönetsel olarak bölünmesi ile savunmayı güçlendirmeyi amaç edinen Diocletianus ikinci hamle olarak kendisi ve Maximianus için birer “*sezar*” atayarak tahta geçme sorununu çözmeye çalışmıştır.⁵⁷ Diocletianus da kendisinden önceki imparatorlar gibi Hıristiyanlığın merkezi otoriteyi zayıflattığı ve toplumsal düzeni bozduğu düşüncesi ile 303-305 yılları arasında Hıristiyanlara yönelik en kanlı baskı döneminin mimarı oldu.⁵⁸ Diocletianus'un reformları ile oluşan ve Tetrarşi (dörtlü yönetim) adı verilen yönetim sistemi ile kısa süreliğine istikrar sağlansa da Maximianus'un sezarı olan Constantine Chlorus'un 306'da ölümüyle sistem işlemez duruma gelmiştir. 307'de imparatorluğun yönetimine Constantinus'un geçmesiyle Roma ve Hıristiyanlık tarihinde yeni bir dönem başlamıştı.

Constantinus (307-337) imparator olduktan sonra Batı bölümünün yönetiminde bulunan Maxentius'la 312 yılında Mulvius Köprüsünde savaşır ve galip gelerek batıdaki hakimiyeti ele geçirir. İmparatorluğun doğusunda ise Licinius (308-324) bulunmaktaydı. Constantinus 324 yılında Licinius'u da saf dışı bırakarak imparatorluğun yegâne hükümdarı oldu. Kilise tarihinde “büyük” unvanıyla anılan Constantinus'un bu unvanı almasında şüphesiz 313 yılında Hıristiyanlığa serbestlik tanıyan Milan Fermanı'nı ilan etmesinin rolü büyüktür. Rivayete göre 312 yılında yapılan savaştan önce bir rüya gören Constantinus'un rüyadan etkilenerek

⁵⁶ Eliade, *a.g.e.*, s. 418; Demirci, *a.g.m.*, s. 332.

⁵⁷ Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 42, Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15-16.

⁵⁸ Eliade, *a.g.e.*, s. 418.

askerilerine pagan sancakları yerine haç kullanmalarını emreder ve savaşı kazanır.⁵⁹ Pek çok dinsel inanışta olduğu gibi Hıristiyanlıkta da rüyaların ilahiliği durumu söz konusu olmuş, erken dönemde pek çok rüyadan etkilenme vakası yaşanmıştır. Constantinus böyle bir rüya gördü mü, bilemeyiz fakat imparatorluk dâhilinde sayıları hızla artan Hıristiyan nüfusu ve Hıristiyanlığı siyasi hedefleri için kullandığı kesindir.⁶⁰

Milan Fermanı'nın ilanı ile Hıristiyanlığa izin verilmiş fakat imparatorluk paganizmden vazgeçmiş değildir. İnançlarını özgürce yaşayabilmenin yanı sıra Hıristiyanlara sosyal ve hukuki pek çok kolaylık sağlanmıştır. Hıristiyanların ibadethanelerini yapabilmeleri, haça gererek ölüm cezası uygulamasının ve gladyatör dövüşlerinin yasaklanması, din adamlarının ayrı bir sınıf kabul edilerek askeri yükümlülüklerden muaf tutulması, Pazar gününün imparatorluk genelinde tatil ilan edilmesi ve özellikle hukuki konularda Hıristiyan değerlerinin göz önüne alınması gibi konularda kolaylıklar ve yenilikler elde eden Hıristiyanlık yayılma konusunda hız kazanmıştır.⁶¹ IV. yüzyılın başlarında Güney Avrupa, Anadolu ve Kuzey Afrika'nın büyük bir kısmı Hıristiyanlaşmıştı.⁶² Bu dönemde 50 milyonu aşkın nüfusu bulunan Roma İmparatorluğu'nda 7 milyon Hıristiyan olduğu tahmin edilmektedir.⁶³ Ne var ki, erken dönem Hıristiyanlığının, Roma baskısı sona ermesine rağmen uğraşmak zorunda olduğu başka konular da vardı. Bunların başında gnostik⁶⁴ inançlar ve bu inançlardan etkilenecek Hıristiyan teolojisine farklı yorumlar getiren yeni fraksiyonlar gelmektedir. Gnostik düalizmin en erken örneklerinden Marsiyonizm⁶⁵, başlı başına gnostik-düalist bir din olan Maniheizm⁶⁶ ve

⁵⁹ Gregory, *a.g.e.*, s. 57-59; Çoban, *a.g.e.*, s. 45-46.

⁶⁰ Demirci, *a.g.m.*, 332.

⁶¹ Çoban, *a.g.e.*, s. 46-47.

⁶² Demirci, *a.g.m.*, 333.

⁶³ Yetkin, *a.g.e.*, s. 19.

⁶⁴ Gnostisizm, düşünce yolu ile bilgiye ulaşma anlamına gelen Yunanca "gnosis" kelimesinden türemiştir. Erken Greko-Roman devrinde Yahudi, Hıristiyan ve Pagan kaynaklı düalist dini hareketleri ifade etmek için kullanılmıştır.

⁶⁵ Marcion, MS 85 civarında Pontus'ta doğmuştur ve Sinop Piskoposunun oğludur. Eski Ahit'i reddeden ve yalnızca Luka İncili ve Pavlus'un on mektubu ile sınırlı kendi yasa kitabını oluşturan Marcion'un 144'te oluşturduğu ve Kilise tarafından sapkın ilan edilen akım Batı'da 300 seneden fazla Doğu'da ise özellikle Bizans sınırları dışında daha uzun süre etkili olmuştur.

Bkz. <http://www.newadvent.org/cathen/09645c.htm> (Nisan 2015).

⁶⁶ MS III. yüzyılda eski İran'da Mani adlı bir rahip tarafından kurulan ve günümüzde mensubu olmayan gnostik-düalist dindir. Detaylı bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, "Maniheizm", DİA, C. 27, ss. 575-577, İstanbul, 2003.

Aryuşçuluk⁶⁷ gibi dini-teolojik akımlar erken dönem Hıristiyanlığında ciddi bölünmelere yol açmıştır.⁶⁸

Hıristiyanlığa serbestlik tanıyan Constantinus'un bu yeni inancı imparatorluk için bir kurtuluş ve toplumsal düzeni yeniden sağlamak için bir araç olarak kullanmak istemesi normaldir. Fakat Hıristiyanlığın kendi içerisinde farklı teolojik söylemlerin olması ve bundan kaynaklanan ayrılıkçı mezhepsel hareketler bu birliğin sağlanmasına yönelik engel teşkil ediyordu. Özellikle Aryuşçuluk imparatorluk genelinde ciddi anlamda taraftar bularak güçlenmeye ve Hıristiyan birliği için tehlike oluşturmaya başlamıştı. Constantinus bunun üstesinden gelebilmek için 325 yılında İznik'te bir konsil⁶⁹ toplar.⁷⁰ Konsilin toplandığı dönemde Papalık makamında I. Sylvester (314-335) bulunmaktadır ve konsile katılmamakla birlikte, Kurtuba Piskoposu Ossius ile beraber Vitus ve Vincent adlı iki rahibi Roma Kilisesini temsilen İznik'e göndermiştir. Katılımcıların çoğunluğu doğu kiliselerindedir ve toplam katılımcı sayısı 250'yi aşmaktadır. Fakat alınan kararlar Roma'nın isteği doğrultusunda olmuştur. Konsilde, İznik Kredosu (Baba ve Oğul'un aynı özden olduğu) onaylanmış, Arius ve görüşleri mahkûm edilmiş, Paskalya⁷¹ Yahudi Fısıh Bayramı⁷² ile aynı gün kutlanmaktan çıkarılıp Roma'da kutlanan tarih geçerli kabul edilmiş, rahiplerin atanmaları hakkında ve uymaları gereken 20 civarında kanun

⁶⁷ Aryuşçuluk ya da Aryanizm, adını kurucusu Arius'tan (250-337) alan ve İsa'nın tanrı olmadığını savunarak kilise tarafından sapkın ilan edilen erken dönem Hıristiyan mezhebidir. Gregory, 2008, *a.g.e.*, s. 62 vd. Detaylı bilgi için bkz. Bilal Baş, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryuşçülük*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

⁶⁸ Erken dönem Hıristiyanlığında meydana gelen bölünmelerle ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *AÜİFD*, C. 41, S. 1, 2000, ss. 309-325.

⁶⁹ Hıristiyan dini liderlerinin dinsel konularda kararlar vermek için yapmış oldukları toplantılar, toplanma bakımına göre "konsil" ve "sinod" olarak adlandırılırlar. Alparslan Yalduz, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, 2003, ss. 257-296, s. 258.

⁷⁰ Gregory, *a.g.e.*, s. 63; Küçük, *a.g.e.*, s. 349.

⁷¹ Paskalya, İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra ölümden dirilmesi anısına kutlanan festivaldir. Kiliseler arasında Paskalya tarihi konusunda birlik yoktur. Roma Katolik, Anglikan ve Protestan Kiliseleri Paskalyayı Gregoryan takvimini baz alarak 21 Mart'ı takip eden ilk tam ayın görünmesinden sonraki ilk pazar günü kutlarken, Julian takvimini baz alan ve Easter adını veren Doğu Ortodoks Kiliseleri Gregoryan takvimine göre hesaplanan günden birkaç hafta sonra kutlamaktadırlar. Aydın, a.g.m., s. 101.

⁷² Yahudiler tarafından Mısır'dan çıkışın anısına kutlanan hac bayramıdır. Mart-Nisan ayları arasında sekiz gün sürer ve bu süre boyunca mayalı yiyecek yenilmez. Pesah ve Hamursuz Bayramı olarak da anılmaktadır. Adam, a.g.m., s. 241.

kabul edilmiştir. Ayrıca Roma, İskenderiye ve Antakya kiliselerinin metropolitan statüsünde oldukları ve diğer kiliselere üstünlüğü kararlaştırılmıştır.⁷³

İznik Konsili'nden sonra Hıristiyanlığın yayılması hızlandığı gibi Kilise'nin⁷⁴ kurumsallaşma sürecinde de önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. İmparator I. Theodosius'un Hıristiyanlığı Roma'nın resmi dini ilan etmesi ile Roma kilisesi de resmi bir kimlik kazanmış olur. Resmi din olma avantajını elde eden Hıristiyanlık, imparatorluğun askeri ve siyasi desteğini de arkasına alarak yayılma politikasını hızlandırmıştır. Erken dönemde baskı ve zulüm görmesine rağmen Hıristiyan olmayan halkları Hıristiyanlaştırmak için aynı şiddet yöntemlerini kullanmaktan çekinmemiştir.⁷⁵ I. Theodosius'un çağrısıyla 381 yılında İstanbul'da ikinci bir konsil toplanır. Genel olarak heretik⁷⁶ gruplara karşı İznik Kredosu'nun tasdik etmek amaçlı toplanan bu konsilde alınan bir kararla İstanbul Kilisesi, Roma, İskenderiye ve Antakya'nın sahip olduğu statüye çıkarılmıştır.⁷⁷

395 yılında barbar istilalarına daha fazla dayanamayan Roma resmi olarak ikiye bölünmüştür. Bu tarihten itibaren Hıristiyanlık, imparatorluğun batısında Latin geleneklerine bağlı kalarak Avrupa coğrafyasını şekillendirmeye, doğu da ise Grek mirasına sahip çıkarak Anadolu Hıristiyanlığını şekillendirmeye çalışmıştır. Batı Roma başpiskoposu olarak Papa⁷⁸ ile İstanbul Patrikliği arasında tartışmalar da bu

⁷³ Çoban, *a.g.e.*, s. 47-48.

⁷⁴ Kilise, Grekçe topluluk ve birlik manasına gelen "ekklesia" kelimesinden gelmekte olup Hıristiyanlar için hem ibadet mekânı hem de Hıristiyanların oluşturduğu topluluğu ifade etmek için kullanılır. Küçük, *a.g.e.*, s. 383; Kahraman, *a.g.e.*, s. 107. Hıristiyan inancında Kutsal Ruh'un havariilere indiği Pentekost Günü, Kilise'nin doğduğu gün olarak kabul edilir. Havariler Kutsal Ruh kendilerine indikten sonra İncil'i vaaz etmeye ve insanları Hıristiyanlığa çağırmaya başlarlar. Eliade, *a.g.e.*, s. 391. Kilise aynı zamanda Hıristiyanlıkta inananların tümünü içeren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada Kilise ifadesi genel olarak Roma Katolik Kilisesi'ni ifade etmek için kullanılmıştır.

⁷⁵ Aydın, *a.g.m.*, s. 90.

⁷⁶ Dinden çıkmış, sapkın.

⁷⁷ Mehmet Katar, "Hıristiyanlıkta Temel Akımlar", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 102-121, Ankara, 2010. Çoban, *a.g.e.*, s. 51.

⁷⁸ Papa (Fr. Le papae, İng. Pope, Alm. Papst), Grekçede "baba" anlamına gelen "pappas" kelimesinden Latinceye geçmiştir. Bugünkü kullanımıyla "Roma Katolik Kilisesi'nin seçilmiş, en yüksek ruhani lideri"ne verilen unvandır. Doğu kiliselerinde rahip anlamında da kullanılmıştır. II. yüzyıla kadar tüm piskoposlar tarafından kullanılırken VI. yüzyılda kısmen, IX. yüzyılda ise tamamen ve sadece Roma Kilisesi tarafından Roma Başpiskoposuna ait bir unvan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Katolik Hıristiyanlara göre Papa, Kilise'nin görünmez manevi lideri olan İsa Mesih'in vekili sıfatıyla, görünür önderi olarak kabul edilmektedir. Halim Işık, *Aziz Petrus'tan Papa Ratzinger'e Papalık Tarihi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 43-44.

dönemde başlamıştır. Doğuda bulunan mahalli kiliseler devlet himayesinin verdiği rahatlıkla entelektüel açıdan gelişmiş ve mezhepsel bölünme ve kavgalara yol açacak teolojik fikirlerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.⁷⁹ Özellikle 428-431 yılları arasında Konstantinopolis patriği olan Nestorius'un İsa ve Meryem hakkında "diofizit"⁸⁰ temelli görüşleri ile doğan Nesturilik⁸¹ ciddi tartışmalara ve nihayetinden 431'de Efes Konsili'nin toplanmasına neden olmuştur. Efes Konsili'nde Nesturilik mahkûm edilmiş, İsa'da hem insan hem de Tanrı olmak üzere iki ayrı tabiatın olduğu ve Meryem'in "theotokos" (Tanrı Doğuran) olduğu vurgulanmıştır. Kısa bir süre sonra ise Nestorius'un düşüncelerinin tam zıddı olan "monofizitizm"⁸² akımı doğmuştur. 451'de toplanan Kadıköy Konsili'nde de monofizitizm mahkûm edilirken bu akımın kısa sürede hâkim olduğu Suriye, Mısır ve Filistin kiliseleri ile Roma arasında görüş ayrılığı başlamıştır. Bizans İmparatoru Zeno (474-491) orta bir yol bularak bu ihtilafa son vermek için İstanbul Patriği Acacius'un yardımı ile bir birleşme deklarasyonu yayımlar fakat Roma bu deklarasyonu reddettiği gibi patriği aforoz eder. Patriğin, Papa III. Felix'e (483-492) aforozla yanıt vermesi gecikmez.⁸³ Hıristiyan teolojisi üzerine başlayan görüş ayrılıkları nerdeyse tüm Orta Çağ boyunca doğu ve batı kiliseleri arasında tartışmalara ve önemli ayrılıklara yol açmıştır. Bunun temelinde Roma Kilisesi'nin "katolik" yani evrensellik iddiası ve papanın Petrus'un, dolayısıyla da İsa'nın vekili olarak imparatorluktan üstün olduğu şeklindeki düşüncesi bulunmaktadır. Özellikle ilk papa kabul edilen Petrus ve Hıristiyanlığın mimarı olarak adlandırabileceğimiz Pavlus'un Roma Kilisesi mensubu olmaları ve yine mezarlarının Roma'da bulunması hasebiyle Roma diğer kilise merkezlerini yetki ve otorite yönünden kendi altında görmekte ve sık sık müdahalelerde bulunmaktadır. Erken dönemde Roma'nın diğer kiliseler üzerinde adı konulmasa da bir otoritesinin varlığı da yadsınamaz bir gerçektir.⁸⁴ Nitekim Kadıköy Konsili'nde "Roma, Aziz Pierre (Petrus) ve diğer havarilerin vatanı olduğundan, öncelikli ve

⁷⁹ Demirci, a.g.m., s. 332-333.

⁸⁰ İsa'da hem insani hem de ilahi olmak üzere iki ayrı tabiatın varlığını savunan Hıristiyan teolojisidir.

⁸¹ Efes Konsili'nde heretik ilan edilen Nesturilik, dönemin Konstantinopolis Patriği olan Nestorius'un adına atfedilen ve onun görüşlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Hıristiyan mezhebidir. İsa'nın hem insan hem de Tanrı olmak üzere iki tabiata sahip olduğunu, Katolik ve Ortodoks öğretinin aksine Meryem'in, "Theotokos" (Tanrı Doğuran) değil "Christokos/Anthtopotkos" (Mesih Doğuran/İnsan Doğuran) olduğunu savunan diofizit Hıristiyan mezhebidir. Detaylı bilgi için bkz. Kadir Albayrak, "Nesturilik", *DİA*, C. 33, ss. 15-17, İstanbul, 2007.

⁸² İsa'da ilahi ve insani tabiatların tek ve aynı özde olduğunu savunan Hıristiyan teolojisidir.

⁸³ Çoban, a.g.e., s. 60-61.

⁸⁴ Houtin, a.g.m., s. 443.

evrensel bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Roma Başpiskoposu Pierre'in halefidir ve Pierre papanın ağzından konuşandır"⁸⁵ ifadesiyle çıkan karar Roma'nın diğer kiliselere göre konumunu net bir şekilde ifade ediyordu. Buna mukabil 330'da resmen imparatorluğun başkenti olan Konstantinopolis'te bulunan imparator ve patrik bu durumdan rahatsız olmaktaydı. Genel olarak papa ile patrik arasında gibi görünen tartışmalar aslında dolaylı olarak papa ile imparator arasında yaşanmaktadır.

Teolojik tartışmalar sürerken Batı Roma, 410'da Vizigotlar ve 455'te Vandallar tarafından yağmalandı. 476'da ise Germenlerin Odoacer önderliğinde başlattığı ayaklanma ile son Batı Roma İmparatoru olan Romulus Augustus (475-476) tahttan indirilmiş ve Batı Roma fiilen yıkılmıştır.⁸⁶ Batı Roma'nın yıkılmasından sonra sadece piskopos okulları ve manastırlar ayakta kalabilmiş, bunlar vasıtası ile ortaya çıkan otorite boşluğunu papalık doldurmak istemiştir. Devletin yıkılması ile aslında savunmasız kalan Roma Kilisesi barbar kavimleri Hıristiyanlaştırarak ayakta kalma çabasına girmiş, aynı zamanda otorite boşluğundan da faydalanarak zenginleşmiştir.⁸⁷ Fakat Hun İmparatoru Atilla ve Afrika Vandallarının ilk kralı olan Genseric gibi fetihçi krallar karşısında "Büyük" unvanlı iki papa I. Leon (440-461) ve I. Gregory (590-604) tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmışlardır.⁸⁸ Bütün bunlara rağmen batıda Hıristiyanlık, V. ve VIII. yüzyıllar arasında Fransa, İngiltere ve İrlanda'da yayılmaya devam etmiştir. X. yüzyılda Almanya, XI-XIII. yüzyıllar arasında ise bütün İskandinav ülkeleri Hıristiyanlaştırılmıştır.⁸⁹

Yayıma politikasının yanı sıra Hıristiyan teolojisinin şekillenmesi ve Hıristiyanlıktaki uygulamalar bu dönemde geliştirilmeye devam etti. IV. ve V. asırlar Hıristiyan inancının ve dini takviminin şekillendiği dönem olmuştur. Manastır hayatı bu dönemde Mısır ve Suriye'de ortaya çıkışının ardından Hıristiyanların bulunduğu tüm bölgelere, özellikle de Avrupa içlerine yayılmıştır. Bu manastırlar, Batı Roma'nın yıkılmasını müteakiben barbarların Hıristiyanlaştırılmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Paskalya, Epifani ve Pentekost Yortusu dini takvimdeki yerini alırken

⁸⁵ Işık, *a.g.e.*, s. 51.

⁸⁶ Gül, *a.g.e.*, s. 22.

⁸⁷ Houtin, *a.g.m.*, s. 452; Demirci, *a.g.m.*, s. 333.

⁸⁸ Işık, *a.g.e.*, s. 51.

⁸⁹ Aydın, *a.g.m.*, s. 90-91.

paganların 6 Ocak'ta kutladıkları yeni yıl, 25 Aralık'a alınarak devam ettirilmiştir. Laik-ruhban ayrımı V. yüzyılda kesin hatlarla ortaya çıkmış pagan rahiplerin yerini Hıristiyan din adamları almıştır.⁹⁰ Bazı hukuki meselelerin çözümü ve karşı fikirlerin sindirilmesi için Kilise'nin kurumsal yapısında önemli yer tutan engizisyon ve aforoz mekanizmalarının temelleri de yine bu dönemde atılmıştır.⁹¹

İmparatorluğun doğusunda ise taht mücadeleleri ve Sasanilerin Bizans topraklarına yönelik tehditleri baş göstermişti. Monofizit Doğu kiliselerinin Roma ve Konstantinopolis'ten kopmalarına ek olarak Bizans'ın Batı Roma'yı tekrar ele geçirmek için yapmış olduğu savaşların yüksek maliyetlerini doğu eyaletlerinden ağır vergiler toplayarak karşılamak istemesi ve aşırı merkezîyetçi yönetim anlayışı doğuda memnuniyetsizliğin artmasına sebep olmuştu. Bu arada imparator Maurikos'u (582-602) askeri bir darbe ile deviren Lejyon subayı Phokas (602-610) tahta çıkmıştı. Fakat başarısız bir yönetim sergileyen ve Sasanilerin Konstantinopolis yakınlarına gelmesini önleyemeyen Phokas, Kartaca eksarkının (askeri-sivil vali) oğlu Herakleios (610-641) tarafından tahttan indirilmiştir.⁹² Bizans'ın iç karışıklığını fırsat bilen Sasani İmparatoru II. Hüsrev, Bizans'a karşı 19 sene sürecek olan bir savaş başlattı. Hüsrev, 611'de Antakya, 613'te Dimaşk (Şam) ve 614'te içeriden Yahudilerin de yardımı ile Kudüs'ü ele geçirdi. 617'de Mısır'ı da işgal eden Hüsrev'e karşı Herakleios, 622'de büyük bir ordu ile doğu seferine çıkarak cevap verebildi. 625'te Ermenistan, 627'de ise Ninova'da Sasani ordularını yenen Heraklios, 628'de Hüsrev'in ölümü üzerine Sasanilerle aldıkları toprakları geri vermelerini sağlayan bir antlaşma yaptı. 629'da Konstantinopolis'te törenlerle karşılanan Herakleios, II. Hüsrev'in Kudüs'ü ele geçirdikten sonra İran'a götürdüğü ve aralarında Kutsal Haç'ın da bulunduğu Hıristiyan kutsal emanetlerini 630'da Kudüs'e geri götürdü.⁹³ Herakleios doğu seferinden sonra ülke içerisindeki dini karışıklığı ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalara başladı. Öncelikle Hüsrev'in Kudüs'ü ele geçirmesine şehir içerisinden yardım eden Yahudilerin ihanetine karşılık tüm Yahudileri vaftiz olmaya zorladı. Akabinde Ortodokslarla monofizit doğu kiliselerini barıştırmak için monoenerjetizm, ekthesis ve monothelitizm gibi teolojik

⁹⁰ Çoban, *a.g.e.*, 54.

⁹¹ Demirci, *a.g.m.*, s. 333.

⁹² Lemerle, *a.g.e.*, s. 70.

⁹³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 2008, s. 7-9.

fikirleri benimsetmeye çalışsa da başarılı olamadı. 680’de toplanan ve altıncı ekümenik konsil olan III. İstanbul Konsili’nde bu doktrinler sapkın ilan edilmiş ve Herakleios’un Hıristiyan birliğini sağlamak adına gösterdiği çabalar boşa çıkmıştı.⁹⁴

Sasanilerle olan savaş henüz sona ermişken 634’te Basra ve 635’te Şam’ın Arap İslam orduları tarafından ele geçirildiği haberi gelir. Fetihlerine devam eden Araplar, 638’de Kudüs’ü, 642’de ise İskenderiye’yi alarak Doğu Akdeniz ve Mısır’ın kontrolünü ele geçirmişti. Müslüman Arapların fetihleri batıdaki barbar istilaları ya da doğudaki Sasani fetihlerinden farklıydı. Barbarlar işgal ettikleri batı topraklarında Roma kültürü ve Hıristiyan inancı tarafından yutulmuş, Sasaniler de ele geçirdikleri topraklarda kalıcı olamamışlardı. Fakat Müslümanlar fethettikleri topraklara kendi kültürlerini taşıyorlardı.⁹⁵ Hıristiyan dünyası için doğu kiliselerinin ve Hıristiyan kutsal topraklarının Müslümanların eline geçmesi yeni bir dönemin başlangıcı idi. Bizans, Müslüman fetihlerine gereken cevabı veremediği gibi içeride “ikonoklazm”⁹⁶ adı verilen sorunla uğraşmak zorunda kalmıştı. Özetle mahalli azizleri temsil eden ikonlara gösterilen saygının imparatorluğu din temelinde birbirine bağlayan Evharistiya ve haç sembolizminin önemini kaybetmesine ve merkezi otoritenin sarsılmasına sebep olan ikonoklazm, 730’dan 843’e kadar Bizans’ın en önemli sorunlarından birisi olmuştur.⁹⁷ İmparator III. Leo (717-741) ve V. Constantine (741-775) dönemlerinde tasvir karşıtlığı zirve yaparak ülkenin en önemli meselesi haline gelmiştir. Manastır keşişleri baskı altına alınmış, azizleri ve Meryem’i öven sözler dahi yasaklanmıştır. V. Constantine, 753’te İstanbul’da bir konsil toplar ve dinsel resimleri mahkûm eder. Bunu müteakiben ikonalar tahrip edilir, üzerleri boyanır ve kutsal kalıntılar yok edilir. Çocuk sayılacak yaşta tahta çıkan VI. Constantine’in naipliğini yapan ve ikonaları ve keşişleri savunan İmparatoriçe Eirene’nin (Irene) gayretleri ile Papa I. Adrian (772-795) döneminde toplanan II. İznik Konsili (787) ile tasvir yasağı kaldırılır. Fakat V. Leo (Ermeni Leo 813-820) tahta çıktığında ikinci ikonoklast dönem başlar. İmparator Theophilos (829-842) ve Patrik Grammaticus döneminde ikona kırıcılık yeniden ülkenin ana meselesi olur. Fakat Theophilos’un ölümünden sonra İmparatoriçe Theodora’nın Grammaticus’u azledip Methodius’u

⁹⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 9-10; Lemerle, *a.g.e.*, s. 79.

⁹⁵ Pirenne, *a.g.e.*, 172-174.

⁹⁶ Kelimenin tam karşılığı “tasvir kırıcılık”tır.

⁹⁷ Demirci, *a.g.m.*, s. 334.

patrik yapması ve topladığı bir konsille II. İznik Konsili'nde alınan kararları geçerli kabul ettirmesiyle birlikte ikonoklazm dönemi sona ermiştir.

Batıda ise Kilise, 568'de Aryuşçu Lombardların İtalya'yı işgali ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Roma için hem dini hem de askeri tehdit olan Lombardlar, İtalya'yı ele geçirmelerine rağmen birlik sağlayamamışlar ve dükliklere bölünmüşlerdi. Bu sayede İtalya her biri bağımsız küçük devletlere bölünürken Kilise, bu devletler üzerinde otorite tesis etme çalışmalarına başlamıştı. Erken Orta Çağ'ın en önemli papası kabul edilen ve aristokrat bir aileden gelen "büyük" unvanlı I. Gregory (590-604) Hıristiyanlığın "*christendom*"⁹⁸ ideasını gerçekleştirmek ve kilise yapılanmasını şekillendirmek için çalışır. I. Gregory'nin çalışmaları sonucunda Roma Kilisesi, Orta İtalya'nın hâkimi olmuş ve diğer batılı kiliseler üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Ayrıca barbarların Hıristiyanlaştırılmasına önem veren I. Gregory İspanya Kilisesi ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kilise yapılanması için yapmış olduğu çalışmalar ise bütün Orta Çağ boyunca etkisini korumuştur.⁹⁹

Avrupa siyasi haritası da bu dönemde şekillenmeye başlamıştı. Tarihin en büyük göç hareketi olan Kavimler Göçü hadisesinde Hunların önünden kaçarak batıya gelen barbar kabileler, Avrupa'da ele geçirdikleri topraklara yerleşmişlerdi. İtalya'da Ostrogotlar, İspanya'da Vizigotlar, Kuzey Afrika'da Vandallar ve Fransa'da Franklar güçlü krallıklar kurmuştu. Bunların en kuvvetlisi iki buçuk asır boyunca Merovenj Hanedanı arasında intikal eden Frank Krallığı idi. Aileye ismini veren Merovee (Merovech veya Meroveus) efsanevi bir doğumla biri insan diğeri de Neptün adlı bir deniz canavarı olan iki babaya sahip olarak doğmuştu. Bu efsaneden dolayı hanedanın üyelerinin çift kan taşıdıklarına ve bu asil kanlarının onlara insanüstü güçler verdiğine inanılıyordu. Omuzlarının arasında ya da kalplerinin üstünde asil kan taşıdıklarını gösteren bir benek bulunuyordu ki, bu benek ileride Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın arması olacaktı. Sert mizaçlı ama savaştı bir millet olmayan Merovenjlerin asıl uğraşları, çiftçilik ve ticaretti. Bu bağlamda Akdeniz'de deniz ticaretine önem veren Merovenjlerin zenginliği, I. Haçlı Seferi sonunda Kudüs'te

⁹⁸ Bütünüyle Hıristiyanların yaşadığı bir coğrafyayı ifade etmek için kullanılan bu kavram, İsa'nın "Tanrı'nın Krallığı" öğretisinin tezahürlerindedir.

⁹⁹ Çoban, *a.g.e.*, s. 65-66.

kurulacak olan Haçlı Frank Krallığı'nın kullandığı sikkelere benzeyen kaliteli altın sikkeler kullanmasından anlaşılmaktadır. Merovenjlerin en ünlü hükümdarı Merovee'nin büyük oğlu I. Clovis'ti. I. Clovis (481-511) 496'da yapılan gizli bir anlaşma ile Roma Kilisesi'ni en yüksek ruhani otorite olarak kabul etmişti. Batı Roma'nın yıkılmasını müteakiben yapılan bu anlaşma Roma Kilisesi'nin Konstantinopolis'e karşı yanına destekçi aradığının göstergesidir. I. Gregory'den itibaren Franklarla olan ikili diyalog geliştirilmiş ve Kilise bu desteği korumak istemiştir. Fakat Clovis'in ölümünden sonra Merovenj Hanedanı'ndan tahta çıkan krallar "tembel krallar" olarak ün yapmıştı. Ülke yönetimi saray şansölyelerinin elindeydi.¹⁰⁰ Bu arada İtalya'da düklükler halinde, parçalı bir görünümde olan Lombardlar İtalya'nın tamamını ele geçirmek için harekete geçer ve Bizans valisinin makamı olan Ravenna'yı işgal etmişlerdi. Papa II. Stephen (752-757) Franklardan yardım istedi. Merovenj saray kızı olan (majordomo) Pepin (Kısa), Roma'nın bu talebini yanıtsız bırakmadı ve Lombardları Ravenna'dan çıkarttı. Bu yardımın Pepin'e geri dönüşü son derece değerli idi. Nitekim 754 yılında son Merovenj kralı III. Childeric'in ölümünden sonra Papa II. Stephen, Karolenj İmparatorluğu'nun kurucusu Şarlman'ın babası olan Pepin'i kral olarak tanıdığını ilan etti. Pepin'in ölümünden sonra Frank toprakları oğulları Şarlman ve Carloman arasında paylaştırıldıysa da Carloman'ın 771'de ölümünden sonra Şarlman tek başına hükümdar oldu.¹⁰¹

Doğuda Bizans topraklarında önemli fetihler gerçekleştiren Müslüman Arapların Avrupa'yı tehdit etmesi de bu döneme rastlamaktadır. İslam coğrafyasında 660'tan sonra sahneye Emeviler çıkar. Kıbrıs, Rodos ve Girit'i işgal eden Arap orduları Sicilya'ya kadar ilerlemişlerdi. Konstantinopolis'i de kuşatmış olmalarına rağmen şehrin güçlü surlarını ve "Grejuva Ateşi"¹⁰² savunmasını aşamamışlardı. 698'de Kartaca'yı fetheden Araplar, burada kurdukları Tunus kentini önemli bir deniz üssüne dönüştürdüler. Berberileri de İslamlaştıran Araplar güçlü bir donanma elde

¹⁰⁰ Gül, *a.g.e.*, s. 44-48.

¹⁰¹ Gordon Kerr, *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşmasına Avrupa'nın Kısa Tarihi*, Çev. Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 14-15.

¹⁰² Grejuva Ateşi, Ateş-i Rumi olarak da bilinen, kömür tozu, zift, kükürt ve güherçile karışımından oluşan, suyun üzerinde de yanma özelliği olduğu için deniz savunmalarında kullanılan ateşli bir savunma silahıdır. Detaylı bilgi için bkz. Abdulkadir Özcan, Ateş-i Rumi mad., *DİA*, C. 4, ss. 57, Eskişehir, 1991.

ettiler ve bununla 712’de İspanya’yı ele geçirdiler. 713’te Toledo’da, Şam’daki Halife adına hutbe okutan Araplar fetihlerine kara yolu ile devam ettiler. Öncelikle tüm İber Yarımadası’nı ele geçiren Araplar, 720’de ele geçirdikleri Narbonne kentini askeri üs olarak kullanarak buradan rotalarını Frank topraklarına çevirmişti. 732’de Puvatya (Poitiers) Savaşı’nda Charles Martel’e yenilen Arap orduları, Province ve Arles gibi önemli kentleri kısa süreliğine ele geçirse de daha fazla ilerleyememiştir. Fakat Sicilya’ya deniz yoluyla yapmış oldukları seferler devam etmiş, 720’den 753’e kadar yedi deniz seferi yapmışlardır. Afrika’daki karışıklıklar nedeniyle bir süre ara verilen deniz seferleri 827’de tekrar başlamıştır.¹⁰³ Kardeşi Carloman’ın ölümünden sonra tek başına Frank Kralı olan Şarlman hâkimiyeti altındaki topraklarla yetinmek niyetinde değildi. Saltanatı süresince elli üç sefer gerçekleştiren Şarlman 774’te Saksonya’yı, 788’de Bavyera’yı, 799’da Carinthia’yı topraklarına ekledi.¹⁰⁴ İspanya’dan Avrupa içlerine girmeye çalışan Araplarla da savaşmıştır. 778’de bir ordu göndererek Zaragoza’yı almaya çalışmış fakat bu ordu başarılı olamamıştır. İspanya ucundan yapılan seferlerle Aktinya Dükü tarafından Barselona ele geçirilmiş fakat donanması olmayan Şarlman bu kentten faydalanamamıştır.¹⁰⁵ İtalya’da sorun çıkartan Lombardlara karşı Papa I. Adrian, Şarlman’dan yardım istemişti. Şarlman ordusuyla 754’te İtalya’ya girmiş ve Lombardların başkenti sayılan Pavia’yı ele geçirmişti. Bu olaydan sonra Papa ile Şarlman dostluk kurmuştur.

Roma Kilisesi, Bizans, barbarlar ve Roma aristokratlarıyla yaşadığı sorunlara karşı çözüm ve destek bulmak amacıyla Franklarla kurmuş olduğu ilişkileri daha da ilerletmek istemiştir. Bu bağlamda 800 yılında Roma’ya gelen Şarlman’a Christmas (yılbaşı) günü, St. Peter Bazilikası’nda, Papa III. Leo (795-916) tarafından imparatorluk tacı giydirilmiştir. Papa, tacı giydirirken Şarlman’ı “*Imperator Romanorum*” (Romalıların İmparatoru) diye selamlar.¹⁰⁶ Barbarlara karşı askeri güç, Roma aristokratlarına karşı siyasi destek elde etmişti Roma Kilisesi. Bizans ise haliyle bu durumdan hoşnut olmamıştır. Siyasi olarak birbirinden tamamen kopan Konstantinopolis ve Roma arasında yaşanan çatışmalar IX ve X. yüzyıllara damga vurmuştur. Roma, Şarlman’ın desteğini alarak “Tanrı sitesini” güvence aldığını

¹⁰³ Pirenne, *a.g.e.*, 177-182.

¹⁰⁴ Kerr, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁰⁵ Pirenne, *a.g.e.*, 182-183.

¹⁰⁶ Çoban, *a.g.e.*, s. 78; Kerr, *a.g.e.*, s. 13.

düşünse de bu geçici bahar fazla sürmemiş, Şarlman papayı bir memur gibi görmeye başlamıştır. Papalık, Bizans imparatoru ve patrikle yaşamış olduğu otorite ve yetki sıkıntılarını Şarlman'dan sonra gelen Frank imparatorları ile de yaşamaya başlamıştır. Dahası 826-827 yılında Sicilya'ya yerleşen ve Ostia ve Porto gibi önemli liman kentlerini ele geçirerek Batı Akdeniz'de Hıristiyan hakimiyetine son veren Araplar 846'da Christendom'un kalbi Roma'yı işgal ederler. Şarlman'ın ölümünden sonra Frank Krallığı büyük oranda güç kaybetmiştir. IX. yüzyılın ikinci yarısında zayıflayan Karolenjlerin papalık üzerindeki etkisine karşı çıkan Papa I. Nicholas (858-867) otoriter tavrı ile papanın yegane otorite olduğunu hem batıdaki krallara hem de Bizans'a benimsetmeye çalışır. Kendisini Petrus'la özdeşleştiren II. Nicholas, Lombard Kralı Lothar'ın eşinden boşanmasına izin vermediği gibi devlet sekreteri Photius'u patrik yapmak isteyen Bizans İmparatoru III. Michale'e, Kilise ile ilgili konularda en üst makamın papalık olduğunu ve papanın onayı olmadan patrik değişikliği yapamayacağını ifade eden bir mektup gönderir ve Photius'un patrikliğinin geçersiz olduğunu iddia eder. 867 yılında imparatorun başkanlığında toplanan konsilde Photius, Papa I. Nicholas'ı ve Kutsal Ruh'un "Baba ve Oğul"dan südür ettiği şeklindeki Roma itikadını aforoz eder. Kilise tarihinden *filioque*¹⁰⁷ olarak bilinen bu sorun doğu ve batı kiliseleri arasındaki teolojik tartışmaları alevlendirmiştir.

Roma ve Bizans arasındaki teolojik tartışmalar devam ederken tezahürleri siyasi olmuştur. Papa I. Nicholas ve ardılları II. Adrian (867-872) ve VIII. John (872-882) papalığın dünyevi otoritesi olduğu şeklindeki politikalarından taviz vermezler. Kilise, batıda Karolenjlere, İtalya'da Roma zengin aristokrat ailelere ve doğuda ise Bizans'a karşı papalığın sadece dini değil aynı zamanda dünyevi bir iktidar olduğunu ve hatta "*publica christiana*"nın (Hıristiyan Cumhuriyeti) lideri olduğunu benimsetmek için çatışma halindedir. Fakat Kilise'ye ait toprak ve mülklerin korunması için batıda Franklara, evrensellik iddiasını devam ettirip doğu kiliselerinden kopmamak içinse Bizans'a ihtiyacı vardır. 882'de son Karolenj imparatoru Dazlak Charles (Şişman) ölünce Kilise "demir çağı"na girer. Frankların korumasından yoksun kalan papalık makamı Romalı zengin ailelerin etkisi altında

¹⁰⁷ Teslisin önemli bir parçası olan Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan mı yoksa Baba ve Oğul'dan mı (*ex patre filioque*) çıktığı şeklindeki teolojik tartışmadır.

kalır. Otorite ve zenginlik açısından iyi bir araç olan Kilise'yi etki altında tutmak isteyen Romalı aristokratlar, Kilise üzerinde entrika çevirmekten çekinmemişlerdir. Değiştirilen seçim sistemi ile liyakatsiz ve ahlaki açıdan sıkıntılı kişilerin papalık makamına oturmuş olmaları Kilise'yi daha da yıpratmıştır. IX. ve X. yüzyıllar Kilise için sahte papaların, çocuk yaşta seçilen papaların ve hatta gayrimeşru ilişkiden doğan kişilerin bile papa oldukları bir dönem olmuştur. Kilise'nin içine düştüğü bu karanlık dönem inananları da rahatsız etmekteydi. Bu sebeple 910 yılında Akitanya Dükü I. William'ın tarafından kurulan Cluny Manastırı Kilise'de yozlaşmayı engellemek için reformist bir hareket başlatır. Benedict Tarikatı'nın¹⁰⁸ ilkelerini benimseyen Cluny Manastırı, aynı ilkelerin Kilise tarafından da uygulanması için çalışmıştır. Kilise'nin yozlaşmasına sebep olarak görülen, rahiplerin bekâret kuralına uymayarak evlenmeleri (Celibacy), metres tutmaları (Concubinage) ve makamlarını maddi menfaat karşılığı satmaları (Simony) engellenmek istenmiş ve önemli ölçüde başarı elde edilmiştir.¹⁰⁹

X. yüzyıl Kilise'nin maddi anlamda güçlü olduğu bir dönemdi. Feodal sistem içerisinde zenginliğin ölçütü toprak iken Kilise, özellikle İtalya, Fransa ve civar ülke topraklarının büyük çoğunluğunu elinde tutan kurumdu. Toprak ve mülklerin önemli bir kısmı inananların bağışları ile elde edilmişti. Günah çıkartma, cennete gönderme ve din uğruna savaş adı altında alınan bağışlar da önemli gelir kalemleriydi. Kilise, sahip olduğu toprakları feodal sisteme uygun olarak işletiyor ve hatta sayısı yüz binleri bulan serf çalıştırıyordu. Manastır tarikatları da buldukları bölgelerde bağış yolu ile elde ettikleri topraklarla oldukça zenginleşmişti. Roma'nın dışındaki bölgelerde bulunan piskoposlar ve diğer din adamları toprakların yönetimini yürütürken feodal yapı içerisinde laik yöneticilerle senyör-vassal ilişkisi içerisindeydi.¹¹⁰ Bu maddi zenginlik beraberinde kültürel üstünlüğü de getirmişti. Batı feodal yapı içerisinde çökmüş durumda olan eğitim sistemi ile sosyal olarak cahil bir toplumdaki Kilise ve bünyesindeki ruhban sınıfı görece çok daha

¹⁰⁸ Aziz Benedikt (St. Benedictus 480-547). Nursia/İtalya'da dünyaya gelen Aziz Benedikt Batı manastırcılığının babası olarak kabul edilir. Mağara araştırmacılarının koruyucu azizi olan Benedikt'in festival günü 11 Temmuz'dur.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=556 (Nisan 2015).

¹⁰⁹ Sayime Durmaz, "Yüksek Orta Çağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Asa'nın Savaşı", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 1.1, ss. 93-120, 2010, s. 96.

¹¹⁰ Gül, *a.g.e.*, s. 106-108; Durmaz, *a.g.m.*, s. 96.

iyi şartlarda eğitim görmüş, okuma yazma bilen kişilerden oluşuyordu. Devletler ve yöneticiler, ihtiyaçları olan okur-yazar kişileri, hesap uzmanları ve bürokratları Kilise mensupları arasından temin etmek zorundaydı. Bu bağlamda Kilise devletlerin yönetiminde de söz sahibi oluyordu.¹¹¹ Fakat siyasi arenada konjonktürü belirleyebilen ya da yönlendirebilen bir aktör olabilmesi için biraz daha beklemesi gerekecekti. Karolenjlerin yıkılmasından sonra Saksonlar güçlenmiş, I. Otto'ya (962-973) Papa XII. John tarafından imparatorluk tacı giydirilmiş ve Kutsal Roma-Germen İmparatoru olmuştur. Artık papalık Almanların koruması altındadır. Ne var ki Roma'nın yeni kralları da papalığı kendi otoriteleri altında ve siyasi nüfuz aracı olarak kullanabilecekleri bir kurum olarak görmüşlerdir.¹¹² I. Otto'nun ardılları oğlu II. Otto (973-983), torunları III. Otto (983-1002) ve II. Henry (1002-1024) Kilise yönetimine ve Papalık seçimlerine müdahale etmekten çekinmemişlerdir. II. Conrad'ın (1024-1039) tahta geçtikten sonra İtalya ile pek ilgilenmemesi üzerine Kilise yine Romalı asilzadelerin etkisi altına girmişti. En etkin aile ise Papa VIII. Benedict (1012-1024), XIX. John (1020-1033) ve IX. Benedict'in de (1032-1048) köken bağı olan Tusculani ailesidir. II. Conrad'dan sonra papalığa özel önem veren III. Henry tahta geçmiş ve Kilise'nin koruyuculuğunu yeniden üstlenmiştir. Bu dönemde Romalı aileler ve III. Henry arasında papa seçme yarışı başlamıştı. 955-1057 yılları arasında 12 tanesi imparatorlar, 13 tanesi de Romalı aileler tarafından aralarında sahte papaların da olduğu 25 papa seçilmiş, bunlardan 5 tanesi de imparatorlar tarafından azledilmiştir.¹¹³ Bu durum Kilise'nin atamalar konusunda en üst mevkii olan papalık da başta olmak üzere dışarıdan gelen etkilere ne kadar açık olduğunu göstermektedir. Fakat III. Henry zamanında seçilen ve aralarında Kardinal Hildebrand'ın da bulunduğu reformist grubu Kilise yönetimine yerleştiren IX. Leo (1049-1054) Kilise'deki değişimin habercisiydi. Reform hareketinden önce ise Kilise'nin gündeminde Konstantinopolis ile olan ilişkiler vardı.

Doğu ile olan ilişkiler ise sıkıntılı bir şekilde devam ederken Batı-Doğu tartışmaları XI. yüzyılda zirve yapmış ve bu yüzyılın ortalarında yaklaşık altı asır süren ve Hristiyan dünyasını Katolik-Ortodoks kesin ayrılığına götüren süreç noktalanmıştır.

¹¹¹ Gül, *a.g.e.*, s. 107; Durmaz, *a.g.m.*, s. 95.

¹¹² Çoban, *a.g.e.*, s. 86.

¹¹³ Çoban, *a.g.e.*, s. 89.

Bulgarlar nezdinde Slavların Hıristiyanlaştırılması konusunda Konstantinopolis ve Roma arasında çıkan yarış kaçınılmaz son öncesi yaşanacakları önceden haber veriyordu. Arka bahçesi olarak gördüğü Balkanlarda yaşayan Slavları Hıristiyanlaştırma yarışını Bizans kazanırken Roma, Güney İtalya'daki Grek kiliselerini Latinleştirmek için harekete geçer. Bu hamleye karşılık gecikmez ve Konstantinopolis'teki Latin kiliseleri kapatılır. Sorunun çözümü için 1054 yılında Konstantinopolis'e gelen Kardinal Humbert liderliğindeki Roma temsilcileri ile Patrik arasındaki diyalog daha başlangıçta tıkanmıştır. Patrik Cerularius'un Papa IX. Leo'dan bahsederken peder demek yerine kendi eşiti imiş gibi "kardeş" ifadesini kullanması diyalogu başlamadan bitirmiştir. Bunun üzerine Roma temsilcileri, Patrik Cerularius'u, Grek Ruh-ül Kudüs doktrinini ve Grek rahiplerinin evlenmesini aforoz eden belgeyi Ayasofya'nın sunağına bırakmıştır. Patrik ise Kardinal Humbert'i lanetleyen bir belge yayınlamış ve Hıristiyanlık tarihine "Büyük Şizma" (Great Schism - Büyük Ayrılık) olarak geçen Katolik-Ortodoks kesin ayrılığı gerçekleştirmiştir.¹¹⁴ Bu tarihten sonra birleşme için bir takım girişimlerde bulunulmuşsa da, 1204'te düzenlenen 4. Haçlı Seferi sırasında Konstantinopolis'in Latinler tarafından yağmalanması ve Ortodoksların kutsal mekânlarının tahrip edilmesi, ayrılığı geri dönülemez bir noktaya taşımıştır. 1274'te II. Lyon Konsili ve 1438-1439'da Floransa'da düzenlenen konsilde birleşme kararı alınmış, fakat Ortodokslar buna şiddetle karşı çıkmıştır. Bizans ileri gelenlerinden Grandük Lucas Notaras'ın "*Şehrin ortasında kardinal külahı görmektense Müslüman sarığı görmeyi tercih ederim*" şeklindeki ifadeleri Ortodoksların birleşmeye ne kadar katı baktıklarını özetlemiş oluyordu.¹¹⁵

Büyük Şizma'dan sonra Bizans, doğudan gelen Selçuk Türkleri ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Kilise'de ise reform çanları gittikçe artan bir sesle çalmaya devam ediyordu. Cluny reformu meyvelerini vermeye başlamış ve IX. Leo'nun yönetime getirdiği reformist grup faaliyetlerini hızlandırmıştı. İlk olarak papalık seçimlerine Kilise dışından müdahale gelmesi engellenmiştir. Papa II. Nicholas'ın (1058-1061) seçiminde uygulanan yöntem henüz 6 yaşında tahta geçen IV. Henry (1056-1105)

¹¹⁴ Demirci, a.g.m., s. 334; Çoban, a.g.e., s. 91-92.

¹¹⁵ Katar, a.g.m., s. 115-117.

pek itiraz edecek durumda değildi.¹¹⁶ Kilise yönetiminde oldukça etkin olan Kardinal Hildebrand, II. Nicholas ve halefi II. Alexander'in (1061-1073) papa seçilmelerinde de önemli katkılar sağlamıştı. Kilise'de etkinliği o kadar yüksekti ki, II. Alexander'in ölümünden sadece bir gün sonra VII. Gregory (1073-1085) adıyla papa seçilmişti. Hildebrand'ın papa seçilmesinden sonra Kilise ve Avrupa tarihinde yeni bir döneme girilmiştir. Neredeyse tüm hayatını Kilise'nin saygınlığını yeniden kazanması için harcayan VII. Gregory, Orta Çağın en önemli papası olarak kabul edilmektedir. Kilise için yaptığı reformların yanı sıra kutsal toprakların Müslümanlardan geri alınması ve batıda birbirleri ile savaşan feodal beylerin güçlerini Müslümanlara karşı birleştirmesi amacıyla ilk Haçlı Seferi fikrini ortaya atmış fakat atama kavgası olarak bilinen "investitura" meselesinden dolayı bu fikrini hayata geçirememiştir.¹¹⁷ VII. Gregory, Kilise'nin sadece dini değil aynı zamanda dünyevi olarak da tek otorite olduğunu ısrarla vurgulayan, 27 maddeden müteşekkil, "Dictatus Papae" (Papa'nın Emirleri) adlı bildirisini 1075'in Mart'ında yayımladı.¹¹⁸

VII. Gregory'nin yayımladığı bildiri de sadece Roma Kilisesi'nin evrensel sıfatına sahip olduğu (Madde 2), piskoposları atama ve azletme yetkisinin sadece papaya ait olduğu (Madde 3), prenslerin ayaklarını öptüğü tek kişinin papa olduğu (Madde 9), papanın imparatorları azletme yetkisine haiz olduğu (Madde 12), hiç kimsenin papayı yargılayamayacağı ve Kilise'nin geçmişte ve gelecekte asla hatasının olamayacağı (Madde 19 ve 22) ve Roma Kilisesi'ne karşı çıkan hiç kimsenin Katolik olarak kabul edilmeyeceğini belirten, krallar için kabulü imkânsız ifadeler bulunmaktaydı.¹¹⁹ Kısaca Gregory, imparatorlara Kilise'nin atama yetkisine müdahale etmemelerini ve imparatorluklarını sadece Hıristiyanlığa hizmet için kullanmalarını söylüyordu. Bildiriyi kendisi için bir tehdit olarak gören IV. Henry (1054-1084) bildiriye rağmen Milano Piskoposluğu'na atama yapar. VII. Gregory net bir şekilde kralı aforozla tehdit eden bir mektup gönderir. Bunun üzerine IV. Henry Ocak 1076'da Worms kentinde topladığı bir sinodla, Papa VII. Gregory'yi azlettiğini ve papalık makamından ayrılması gerektiğini ilan eder. Roma'da karşı bir sinod

¹¹⁶ Durmaz, a.g.m., s. 97.

¹¹⁷ George Stebbing, *The Story Of The Catholic Church*, B. Herder Book Company, London & Edinburg, 1934, s. 284.

¹¹⁸ Durmaz, a.g.m., s. 98; Kerr, a.g.e., s. 33; Çoban, a.g.e., s. 96; Işık, a.g.e., s. 54-55.

¹¹⁹ Durmaz, a.g.m., s. 98; Çoban, 2009, a.g.e., s. 96-97.

toplayan VII. Gregory'nin aforozla cevap vermesi gecikmedi. Papanın IV. Henry'nin aforozunu ve ona bağı olanların bağılıklarını feshettiğini ilan etmesinden sonra muhalif Alman soyluları Henry'ye karşı cephe almışlardı. Ekim 1076'da Tribur'da toplanan Alman prensleri papayı Augsburg Diyeti'ne davet ederler ve bir yıl içerisinde aforoz kalkmadığı takdirde IV. Henry'yi kral olarak tanımayacaklarını bildirirler. Papa davete katılmak için yola çıktığında olası bir suikaste karşı Toscana Kontesi Matilda'nın Canossa Kalesin'de dinlenmeye çekildiği sırada, dışarıda papa ile içeride Alman soylularıyla aynı anda uğraşmanın zorluğunu anlayan IV. Henry gelir ve soğuk kış günü üç gün kapıda bekledikten sonra papanın huzuruna kabul edilir. Tahtını kurtarma telaşına düşen Henry, papanın ayaklarına kapanarak af diler. Henry'e güvenilmeyeceğini bilmesine rağmen Gregory, bir din adamı olduğu için af dileyenin affını kabul etmek zorunda kalır. IV. Henry af dileme hadisesinde aşılanmış olsa da siyasi olarak kazançlı çıkmıştır. VII. Gregory, Alman prenslerinin ittifakını kaybetmiş, IV. Henry Almanya'daki kontrolünü ve otoritesini arttırmıştır. Haziran 1080'de Alman prensleri ve IV. Henry'nin organize ettiği Alman piskoposlar VII. Gregory'yi papa olarak tanımadıklarını ilan ettiler ve yerine Ravenna Başpiskoposu Guiberto'yu III. Clemens (1080-1100) adıyla papa olarak seçtiler. VII. Gregory her ne kadar IV. Henry'yi tekrar aforoz etse de, 21 Mart 1084'te Roma'ya giren Henry, papayı sürgüne gönderir ve bir yıl sonra esir tutulduğu Salerno'da Norman esareti altında ölür. 1084 Paskalyası'nda IV. Henry'e taç giydirmesine rağmen karşı papa (antipope) olarak kalan III. Clemens dâhil edilmezse papalık makamı iki sene boş kalır. III. Victor adıyla papa seçilen Desiderus'un ölümünden sonra kardinaller, Cluny Manastırı keşişlerinden Ostia Piskoposu Kardinal Otho'yu II. Urban (1088-1099) adı ile papa seçmişlerdir.¹²⁰

2.2. HAÇLI SEFERLERİ

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın oluşumunda şüphesiz en önemli hadise, Hıristiyanlar için "kutsal topraklar" olarak kabul gören ve 638'den beri Müslümanların hâkimiyetinde olan Filistin bölgesinin ele geçirilmesini sağlayan "Haçlı Seferleri" olmuştur. Bir bakıma Haçlı Seferleri, Tapınakçıları doğurmuştur

¹²⁰ Durmaz, a.g.m., s. 98.

denilebilir. Erken dönemde Hıristiyanlık, kendi kutsal metinlerindeki ifadelere istinaden savaş ve silah karşıtı bir politika anlayışına sahip iken Kilise, erken Orta Çağın sonlarında “haklı savaş” ve akabinde “kutsal savaş” doktrinlerini geliştirmiştir. Kilise, evrensellik iddiasını sürdürebilmek ve dünyevi iktidarını güçlendirebilmek adına Hıristiyanlığın inanç felsefesi ile zıt olan bu fikirleri, Müslüman-Hıristiyan toplumlarının tarihi şuurlarında derin etkiler bırakmış olan Haçlı Seferleri düşüncesini beslemek için kullanmaktan çekinmemiştir. Günümüzde Doğu ve Batı medeniyetleri arasında politikadan ticarete, eğitimden sosyal hayata kadar pek çok alanda etkileri halen devam eden Haçlı Seferleri düşüncesi nasıl ortaya çıkmış ve din adamı olan keşişler nasıl savaşçı şövalyelere dönüşmüştür? Bu sorunun cevabı Tapınak Şövalyeleri Tarikatı’nın kuruluş felsefesini de kısmen açıklamaktadır.

2.2.1. Hıristiyanlıkta Dinsel Şiddet

Hıristiyanlığa atfedilen “sevgi ve barış dini” sıfatının, İsa’nın öğretisi ve sözlerinin kendisinin ölümünden sonra aktarılmış olduğu İncillerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. “Komşunuzu sevin, düşmanlarınızı sevin, size tokat atana öbür yanağınızı çevirin, mintanınızı almak isteyen abanınızı da verin” gibi ifadeler Yeni Ahit metinlerinde rastlamak mümkündür. Fakat şurası bir gerçektir ki, İsa’nın mesajlarında şiddet ve ayrımcılık unsurları da ciddi oranda Yeni Ahit metinlerinde kendisine yer bulmuştur. Yeni Ahit’in dinsel şiddet anlamında çok masum olduğunu söylemek mümkün değildir. Öncelikle önemli ölçüde ayrımcılık ve antisemitik¹²¹ ifadeler göze çarpmaktadır. İsa, kendisinden şifa isteyen bir kadına “*ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim*”¹²² cevabını vermektedir. Diyalogun devamında İsa, daha ağır bir şekilde “*çocukların ekmeğini alıp köpeklere atmak doğru değildir*”¹²³ ifadelerini kullanarak Yahudiler dışında kalan halkları aşağılamaktadır. Yine havarilerini müjdeyi yaymakla görevlendiren İsa onlara: “*Öteki ulusların arasına girmeyin. Samiriyelilerin kentlerine de uğramayın. Bunun*

¹²¹ Antisemitizm, Yahudilere karşı düşmanca duygular besleyen ve Yahudilere karşı ayırt edici önlemler alınmasını isteyen görüş. Katolik Kilisesi’nin antisemitik düşünce felsefesi ve Nazi’lerin Yahudi soykırımına giden süreç hakkında detaylı bilgi için bkz. Robert Michael, *A History of Catholic Antisemitism: The Darkside of the Church*, Palgrave Macmillan, Hampshire/England, 2008.

¹²² Matta 15: 24.

¹²³ Matta 15: 26.

yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin.”¹²⁴ öğüdünü vererek Yahudiler dışındaki uluslara müjdenin yayılmamasını istemiştir. Bu Yahudi kayırcı ve diğer uluslara ayrımcı davranan ifadelerin yanında İncillerde Yahudi karşıtı ifadeler de rastlanmaktadır.

İsa'nın çarmıha gerilmesine sebep olan Yahudiler, en erken devirlerden beri Hıristiyanlar tarafından düşman olarak görülmektedir. İncillerde de Yahudi düşmanlığını görmek mümkündür. Kendisinin yalnızca İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildiğini söyleyen İsa, bir başka yerde kendisine inanmayan Yahudilere “Tanrı babanız olsaydı beni severdiniz, siz, babanız İblisteniz.”¹²⁵ demektedir. İncillere göre İsa, Yahudilere karşı hakaretamiz ifadeler de kullanmıştır: “Sizi yılanlar, engerekler soyu! Cehennem cezasından nasıl kaçacaksınız?”¹²⁶ Havariler de İsa'nın çarmıha gerilmesinden Yahudileri sorumlu tutmuştur. Elçilerin İşleri kitabının 2. bap 22 ve 23. ifadelerinde de bunu açıkça dile getirmektedirler.¹²⁷ Bu ifadelerin bir sonucu olarak Haçlı Seferleri sırasında vaazların da etkisiyle pek çok Yahudi din değiştirmeye zorlanmış ve kabul etmeyenler ise işkence altında öldürülmüştür. Dahası Kudüs ele geçirildiğinde Yahudiler, Müslümanlardan farklı bir muameleye tabi tutulmamış ve neredeyse tamamı öldürülmüştür. Avrupa'da giderek artan Yahudi karşıtlığının bir neticesi olarak da 1290'da İngiltere'den, 1492'de İspanya'dan kovulmuşlardır. İncillerde yer alan bu ifadeler Hıristiyanlıkta anti-semitizmin kökeni hakkında az-çok bilgi vermektedir.

İsa'nın ifadelerine istinaden Hıristiyanlar, kendilerinin dışında kalan halkların asla kurtuluşa eremeyeceğini düşünmektedirler. Nitekim İsa'nın, “Benim aracılığım olmadan Baba'ya kimse ulaşamaz”¹²⁸ şeklindeki ifadesi de Hıristiyanların İsa'ya tek kurtuluş yolu olarak bakmalarının ve diğer inanç mensuplarını hor görmelerinin

¹²⁴ Matta 10: 5-6.

¹²⁵ Yuhanna 8: 42-44.

¹²⁶ Matta 23: 33.

¹²⁷ “Ey İsraililer, şu sözleri dinleyin: Bildiğiniz gibi Nasıralı İsa, Tanrı'nın, kendisi aracılığıyla aranızda yaptığı mucizeler, harikalar ve belirtilerle kimliği kanıtlanmış bir kişidir. Tanrı'nın belirlenmiş amacı ve öngörüsü uyarınca elinize teslim edilen bu adamı, yasa tanımaz kişilerin eliyle çarmıha çivileyip öldürdünüz.”

¹²⁸ Yuhanna 14: 6.

nedenlerinden birisidir.¹²⁹ İncillerdeki şiddet söylemlerinden bir diğerinde İsa açık bir şekilde, “*Yeryüzüne barış getirdiğimi sanmayın! Barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben, oğulla babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim.*”¹³⁰ İfadelerini kullanmaktadır.¹³¹ Yeni Ahit metinlerini bu açıdan yorumladığımızda İsa’nın mesajının sadece sevgi üzerine olmadığını net bir şekilde görmekteyiz.¹³²

Erken dönem Hıristiyanları Roma baskı ve tahakkümü altındayken ve henüz Kilise kurumsal yapısını tamamlayamamışken taraftar toplayabilmek adına Yeni Ahit’in şiddet unsurlarından daha ziyade İncil’in barış ve sevgi mesajlarını ön planda tutmuşlardır. Zira hedef kitlesi ezilmiş halk ve köleler olan bir inancın yayılma politikası olarak barışı benimsemesi daha akla yatkın bir durumdur. Hıristiyanlığın devlet dini olduktan sonra yayılma politikası olarak şiddete başvurduğuna dair yorumlar olsa da bu şiddetin şekli ve hedefinde kimlerin olduğuna dair bilgi yoktur. Fakat erken dönem Hıristiyanlığında ortaya çıkan farklı teolojik söylemlerin bastırılmasında aforoz kurumunun yanı sıra şiddete başvurulduğu zamanlar olmuştur. Erken dönemde Hıristiyanların baskısına ilk uğrayanlar Donatizm¹³³ yanlıları olmuştur. Bu durum Yüksek Orta Çağ’da baskıyla beraber şiddetin kullanılacağı ve hatta toplu katliamların yapılacağı habercisiydi. Nitekim erken dönem teolojik

¹²⁹ Fatma Gül Öz, *Hıristiyanlıkta Şiddet Eylemlerini Meşrulaştıran Teolojik Söylemler*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007, s. 12-16.

¹³⁰ Matta 10: 34-35.

¹³¹ Fatma Ünüştü, *Tarihten Günümüze Hıristiyanlıkta Dinsel Şiddet*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 33-34.

¹³² Burada sadece günümüz Katolik Hıristiyanlarının kanonik kabul ettikleri İncillerdeki ifadeler dikkate alınmıştır. İncillerin bozulması ya da tahrif edilerek değiştirilmiş olması gibi genel olarak İslam inancında yaygın olan düşünceler çalışmamızı bağlamamaktadır.

¹³³ Donatizm 311-411 yılları arasında Kuzey Afrika’da Kartaca ve Numidia bölgelerinde faal olmuş, Diocletianus zulmünden sonra ortaya çıkmış Hıristiyan akımıdır. Roma’nın baskıcı yönetimi, ağır vergi yükü ve zengin-fakir arasındaki uçuruma tepki amaçlı önceleri siyasi bir akım olarak doğan Donatizm, daha sonra Katolik düşünceye karşı teolojik fikirler geliştiren bir Kilise konumuna gelmiştir. Harekete 40 yıl önderlik eden Piskopos Donatius’tan adını alan Donatizm, zengin Katolik Kilisesi’ne muhalif fakir Hıristiyanlığın temsilciliğini üstlenmeye kalkışmıştır. Roma’ya karşı “yeniden vaftiz” meselesinde katı bir muhalefet göstermiş, baskı altında Hıristiyanlığı reddedenlerin yeniden vaftiz edilmesine karşı çıkmış ve kabul eden kiliseleri heretik ilan etmiştir. Fakat Roma baskısına daha fazla dayanamayan Donatizm, 411 Kartaca Konferansı ile dağılma sürecine girmiş, VI. yüzyılda Vandalların bölgeyi istilasıyla tamamen yok olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Ramazan Turgut, *Donatizm*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011, Gregory, *a.g.e.*, s. 61 vd.

söylemlerinden doğan ayrışmalardan sonra ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan heretik akımların bastırılmasında şiddet uygulanmıştır.

2.2.2. Haklı Savaş, Kutsal Savaş ve Tanrı Barışı

Erken dönemde Hıristiyanların bölgesel ya da ulusal anlamda din adına savaş şeklinde bir düsturlarının olmadığı bilinmektedir. Aziz Martin¹³⁴ (315-402?) “ben İsa’nın askerlerindenim, savaşmamam gerekir” derken İsa’nın “*kılıç çekenlerin hepsi kılıçla ölecek*”¹³⁵ ifadesini şiar edinen bir yaklaşım sergiliyordu. Zaten erken dönemde Kilise özellikle din adamlarına bırakın savaşmayı, silah taşımayı dahi yasaklıyordu.¹³⁶ Hıristiyanlar için savaş, insanların kurban edilmesi ve soykırım anlamlarına geliyordu. Fakat Hıristiyanlığın resmi devlet dini olarak kabul edilmesi ile halkın, Hıristiyanlığın selameti ve menfaati için savaşmak zorunda olup olmadığı sorusu gündeme gelmişti. Kayseri Piskoposu Aziz Basil¹³⁷ (330–379) Doğu Roma askerleri için her ne kadar aldıkları emri yerine getirmek zorunda olsalar da savaşta birisini öldüren askerinin kefareti olarak üç sene akşam yemeğinden feragat etmesi gerektiğini söylemişti.¹³⁸ Şüphesiz Basil’in yaşamış olduğu Doğu Roma’nın Batı’ya göre kısmen daha az tehdit altında olduğu bu dönemde Hıristiyanlığın barış unsurlarını ön plana çıkartmak daha kolay olmuştur. Aziz Martin ve Basil’in savaşa bu derece karşı olmalarına rağmen erken dönem kilise doktorlarının ve kilise

¹³⁴ Aziz Martin 315 ya da 316 yılında bugünkü Macaristan sınırları içerisinde olan Pannonia (Panunya) adlı Roma eyaletinde doğmuştur. Babası Roma ordusunda subay olan Martin 10 yaşında iken Hıristiyanlığı benimser. 15 yaşına geldiğinde babası Roma subayı olduğu için Martin de orduya katılmaya zorlanır. Ordudan ayrılarak manastır hayatı yaşamaya başlar ve Tours Piskoposu olur. Sağlığında mucizeler gösteren ve kesin ölüm tarihi bilinmeyen (395-402 yılları arası olduğu tahmin ediliyor) Martin, öldükten sonra aziz ilan edilir. Askerlerin koruyucu azizi olan Martin’in festival günü 11 Kasım’dır. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=81 (Nisan 2015).

¹³⁵ Matta 26: 52.

¹³⁶ James Reston Jr., ‘Allah’ ve ‘Tanrı’ İçin Savaşanlar: Sultan Salâheddin, Kral Richard ve III. Haçlı Seferi, Çev: Neşe Olcaytu, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 24.

¹³⁷ Aziz Basil (St. Basil the Great) 330 yılında Kayseri’de dünyaya geldi. Eğitimini Kayseri, İstanbul ve Atina’da tamamladıktan sonra Kayseri’de Belagat ve Hukuk okulu açarak dersler verdi. Pontus’ta beş yıl yöneticiliğini de yaptığı bir manastırda keşiş hayatı yaşayan Basil, manastır yaşamının kurallarını ilk belirleyen azizlerdendir. Onun kurallarını benimseyen Doğu’da birkaç tane daha manastır açılmıştı. Daha sonra Kayseri Piskoposu olan Basil, erken dönem kilise doktorlarından biri olarak kabul edilir. Festival günü 2 Ocak olan Basil aynı zamanda hastane yöneticilerinin koruyucusudur. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=261 (Nisan 2015).

¹³⁸ Runciman, *a.g.e.*, s. 65.

hukukçularının en önemlilerinden birisi olan Aziz Augustine¹³⁹ (354-430) Batı'nın içinde bulunduğu konjonktüre uygun olarak “Haklı Savaş Kuramı”nı ortaya atmıştır.

Haklı Savaş Kuramı, genel olarak şiddetin kötü bir şey olduğunu kabul eden fakat dayanılmaz koşullar altında ve sıkı kurallara bağlı kalınmak suretiyle yapılan savaşları Tanrı'nın nispeten daha hafif bir kötülük olarak göreceğini ve bu yüzden göz yumacağını iddia etmektedir. Şiddet üzerine ilk ve en detaylı yazan bir Hıristiyan düşünürü olan Augustine, savaşın haklı sayılabilmesi için taşıması gereken nitelik ve ölçütleri tanımlamaya çalışmış, onu takip eden Hıristiyan teologları ve Kilise hukukçuları bunları üç madde ile basitleştirmişlerdir. İlk olarak savaşın haklı bir nedeni olması gerektiği, bu haklı nedenin ise geçmişte ya da şu anda zuhur eden bir saldırı ve zarar verici eylem olması gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak savaşın bir yetki ya da otoriteye dayanması gerektiği ifade edilir. Yani savaş seküler bir otorite tarafından açıklanmalıdır. Bu iki ölçütü Seville’li Isidore¹⁴⁰ “mülkü geri almak ya da bir saldırıyı püskürtmek için yapılan savaş, haklı ve yasaldir” cümlesiyle özetlemiştir. Son ölçüt ise “doğru amaç” olarak belirtilmiştir. Savaşa katılanların amaçları saf olmalı ve savaş görünürdeki son çare olmalıdır. Dahası, savaş son çare olduğunda bile gereğinden fazla şiddet uygulanmamalıdır. Haklı Savaş Kuramı’na

¹³⁹ Kilise tarihinin en önemli teolog ve düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Aziz Aurelius Augustinus (Augustine) 354 yılında Roma'nın Batı Afrika'daki Thagaste eyaletinde pagan bir baba ve kendisi gibi aziz olan Monika adlı Hıristiyan bir anneden dünyaya gelmiştir. Kartaca ve Roma'da eğitim aldıktan sonra Milano'ya yerleşerek retorik öğretmenliği yapan Augustine, annesinin de etkisiyle 386'da Hıristiyan olmuştur. 388'de Thagaste'ye geri dönerek tüm malvarlığını elden çıkartan Augustine, manastırda münzevi hayata başlamıştır. 395'te Hippo Regius (Günümüzde Cezayir'in kuzeydoğusunda yer alan Annaba şehri) piskoposluğuna getirilmiş ve 35 sene bu görevde kalmıştır. Donatizm'e karşı Roma Katolik Kilisesi'nin yürüttüğü mücadeleyi savunmuş ve Donatizm'in dağıtılmasında etkin rol oynamıştır. Vandalların Hippo Regius'u kuşatmasından sonra son günlerini ibadetle geçiren Augustine 430 yılında ölmüştür. Aynı zamanda bir filozof olan Augustine çok sayıda eser bırakmıştır. *Contra Academicos* (Akademiacılara Karşı), *De Beta Vita* (Mutlu Yaşam Üzerine), *De Ordine* (Düzen Üzerine), *Soliloquia* (Söyleşiler), *De Libero Arbitrio* (Özgür Seçme İstenci Üzerine), *De Trinitate* (Üçlü Birlik Üzerine), *Contra Faustum* (Faust'a Karşı), *Questionibus in Pentatechum* (Beş Kitap Üzerine Sorunlar) ve en önemli eseri olarak kabul edilen *De Civitate Dei* (Tanrı Devleti Üzerine) adlı eserleri ile felsefe, ilahiyat ve siyasal bilimler alanlarında çalışmalar yapmış ve Orta Çağ Hıristiyan inancının temellerini oluşturmuştur. Yetkin, *a.g.e.*, s. 50-52. Hıristiyanlıkta Augustine'in düşünceleri ile şekillenen “Tanrı Devleti” olgusu hakkında detaylı bilgi için bkz. Levent Köker, Mehmet Ali Ağaoğulları, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s. 139 vd. Hıristiyan olmadan önceki yaşamında eğlence ve günaha düşkün olan Augustine biracılığın koruyucusu olarak kabul edilir ve festival günü 28 Ağustos'tur.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=418 (Nisan 2015).

¹⁴⁰ Aziz Isidore (560-636) Seville Başpiskoposluğu yapmış ve Kilise babalarının sonuncusu kabul edilen azizdir. Festival günü 4 Nisan'dır. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=58. (Nisan 2015).

istinaden Hıristiyan din adamları insanların ülkelerine, yaşam tarzlarına ve mülklerine yapılan saldırılara karşı gerçekleştirilen savunma savaşlarını haklı eylem olarak kabul ederken dini yaymak adına yapılan savaşları haksız sayıyordu.¹⁴¹

Batı Roma'nın barbar istilaları ile uğraşmak zorunda kalması ve Doğu'ya göre Batı halklarının daha savaşçı bir kimliğe sahip olması, Roma Kilisesi'ni savaş konusunda daha hassas konuma getiriyordu. Özellikle şövalyelik mefhumunun önemli olduğu ve şövalyeler için savaşmanın şeref ve ün kazandırdığı Avrupa'nın halk kültüründeki bu "savaşsever" tutum Kilise tarafından barbar istilalarına karşı kullanılacaktı.¹⁴² Haklı Savaş'tan Kutsal Savaş'a evrim başlamıştı. Hıristiyanlık adına savaşmanın ve savaşta ölmenin kutsallaştırılması ile Kutsal Savaş olgusu geliştiriliyordu.

Yüzlerce yıl barış dini vurgusu yaptıktan ve din adamlarına silah taşımayı dahi yasakladıktan sonra insanları savaşa ikna etmek o kadar kolay bir iş değildir. Bunun içindir ki dönemin kralları, imparatorları ücretli askerler kullanmışlardır. Savaş karşılığı para almak yani askerliği profesyonelleştirmek oldukça eski bir uygulamadır. Kilise bu durumun farkındadır. Kendisine ait bir ordusu olmadığı için sürekli olarak çeşitli devletlerin, asillerin, kralların korumasına ihtiyaç duymuştur. Şimdi o devletlerin insanlarını savaşa çağırmak için yapması gerekenler vardır. Her şeyden önce savaşan bir insan şunu bilir: öleceksin ya da öldüreceksin! Peki, ne için öleceksin ya da ne için öldüreceksin? Burada din adına savaş olgusu geliştirilirken insanların doğası gereği karşılıksız ölmek ve öldürmeye sıcak bakmadıklarını bilen Kilise maddi ve manevi bir takım ödüller vaat etmek durumundaydı. Her ne kadar dünyevi otorite peşinde koşsa da insanlar için Kilise'nin yetki alanı öldükten sonra başlayacağına inanılan diğer yaşamı kapsıyordu. Manevi bir hayatta yetkisi olan Kilise'nin ilk işi, savaş meydanında ölmenin günahları sileceği ve şehit mertebesine ulaşılacağı şeklindeki manevi vaadini ilan etmek olmuştur.

Papa IV. Leo (847-855) ve VIII. John (872-882) tarafından IX. yüzyılın ikinci yarısında Batı Frank Krallığına gönderilen ve savaşta şehit düşenlere cennetin vaat

¹⁴¹ Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi?*, Çev. Berna Kılınçer, Bileşim Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 20.

¹⁴² Runciman, *a.g.e*, s. 66.

edildiği iki mektup, Hıristiyanlık adına savaş meydanında ölmenin dinsel ödülü ile ilgili en erken belgeler olarak kabul edilmektedir. VIII. John, Macar, Norman ve Arap istilalarına karşılık Hıristiyan yurdunu savunacak bir ordu kurmak istemiş ve “*paganlar ve inançsızlarla savaşıyorlar, katolik inancıyla öldükleri takdirde sonsuz yaşamın huzuruna kavuşacaklardır*” ifadeleriyle aslında Kutsal Savaş anlayışını açıkça ifade ediyordu.¹⁴³ Fakat bu anlayışın aslında çok daha eski olduğu ve bu mektupların sadece var olan bir durumu onayladığı bilinmektedir. 634-642 yılları arasında Northumbria Krallığını¹⁴⁴ yöneten Oswald ülkesine Hıristiyanlığı getiren bir kraldı. Dinsiz Mercia Kralı Penda ile yaptığı savaşta hayatını kaybeden Oswald, ölümünden sonra şehit ve aziz mertebesine yükseltilmişti. Çok ibadet etmesi ve yoksullara karşı yardımseverliği ile tanınan Oswald’ın aziz olması savaşta dinsiz bir kral tarafından öldürülmesine bağlanmaktadır. Çünkü bir Hıristiyanın aziz mertebesine ulaşabilmesi için çileli işlerle başa çıkması, şeytanın yoldan çıkarma denemelerine karşı dayanması, vizyonlar ve hayatta iken mucizeler ve iyileştirmeler göstermesi gerekmektedir. Oysa Oswald’da bunların hiçbirisi yoktur. Onu aziz mertebesine ulaştıran tek şey bir dinsize karşı yaptığı savaşta öldürülmesi olmuştur. Yine bir başka aziz mertebesine ulaşan Doğu Anglia¹⁴⁵ Kralı Edmund’un (865-870) durumu da Oswald ile hemen hemen aynıdır. Edmund, pagan Danimarka Kralı Inguar’ın ülkesini istila etmesi sonucu öldürülmüştür. İstila esnasında Inguar’ın Edmund’a gönderdiği elçiye: “*bir Hıristiyan kral, dinsiz bir kabile şefinin emrini girmez, onu İsa’nın emirlerinden ve imanından müteşekkil silahlarla bekleyeceğim*” şeklinde cevap verir. Fakat ne var ki, Inguar savaşı kazanır ve silahsız ve savunmasız Edmund’u kendi sarayında bir kirpi görünümüne gelecek kadar çok sayıda okla öldürür. Nüvizmatik buluntulara göre ölümünden kısa süre sonra Edmund bir aziz olarak saygı görmeye başlamıştır.¹⁴⁶ Aziz olmak için gerekli şartları taşımamalarına rağmen Oswald ve Edmund, dinsizlere karşı yaptıkları savaşlarda hayatlarını kaybettikleri için Kilise tarafından aziz ve şehit mertebesine getirilmişlerdir. Fakat azizlik durumlarından daha çok “şehit” sıfatı ön plana çıkmaktadır. Bu durum

¹⁴³ Cecile Morrisson, *Haçlılar*, Çev. Nermin Acar, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 15.

¹⁴⁴ Northumbria Krallığı bugünkü Kuzey İngiltere ve Güney İskoçya topraklarında VII-X. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş Anglo krallığıdır.

¹⁴⁵ Bugünkü İngiltere’nin doğusunda VII-X. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş Anglo-Sakson krallığıdır.

¹⁴⁶ Albrecht Noth, *Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta Kutsal Savaş ve Kutsal Mücadele*, Çev. İhsan Catay, Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 115-125.

Kilise'nin dinsizlere karşı yapılan savaşta ölen Hristiyanların şehit olarak ilan edilmesine ve Haçlı Seferleri için bir araç olarak kullanılmasına giden sürecin destekleyici unsurları olmuştur.

Hristiyanlık için haklı savaştan kutsal savaşa giden sürecin en önemli basamaklarından bir tanesi de Tanrı Barışı müessesesi olmuştur. Kutsal savaş olgusunun Tanrı Barışı müessesesi ile desteklenmesi sayesinde Kilise'nin Haçlı Seferleri için altyapı oluşumunu tamamladığını görüyoruz. IX ve X. yüzyıllarda feodalizmin sonucu olarak güçlü merkezi krallıkların olmaması Avrupa'da asayişin bozulmasına sebep olmuştu. Başına buyruk hareket eden şövalyelerin hem birbirleriyle savaşmaları hem de sivil halka karşı zulmetmeleri önlenemeyen şekilde artmıştı. Kendisinin de şiddet karşısında kırılgan ve kolay yaralanabilir bir konumda olduğunu bilen Kilise barıştan yana bir tutum sergilemesine rağmen bu iç çatışmaların önüne geçemiyordu. 989'da Poitiers yakınlarında Charroux'da toplanan dinsel kurulda Hristiyanların birbirini öldürmemesi şeklinde ortaya çıkan Tanrı Barışı (Piece of God ya da Pax Dei) fikri reformcu Cluny Manastırı tarafından da benimsenmişti.¹⁴⁷ Özellikle şövalyeler arası çatışmaların yoğun olduğu Akitanya bölgesinde Tanrı Barışı fikri kısa zamanda Kilise tarafından da kabul görmüştür. Haçlı Seferleri'ne Akitanya'dan yoğun katılım olması bunun bir tezahürü olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁸

Ortaya çıkışından sonra İspanya ve Fransa'da yaygınlaşan fikir XI. yüzyılda “*hiçbir Hristiyan bir başka Hristiyanı öldürmesin; çünkü bir Hristiyanı öldürmek kuşkusuz İsa'nın kanını akıtmak demektir*” felsefesine dönüşmüştü. 1010-1014 yıllarında Puvaty'a da toplanan “barış ve adalet” konulu konsilde Tanrı Barışı müessesesinin güçlendirilmesi ve şövalyelik kurumunun etik ilkelere bağlanması tartışılmıştır. 1082 ve 1083 yıllarında Alman baronları Tanrı barışı ilan etmişlerdi.¹⁴⁹ Tanrı Barışı kavramı ilk olarak şövalyeler arasındaki savaşların ve şövalyelerin halka karşı çapulculuk hareketlerinin önlenmesinde kullanılmaya çalışılmıştır. Fakat Avrupa

¹⁴⁷ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 541-542.

¹⁴⁸ Güray Kırpık, “Haçlı Seferlerinde “Tanrı Barışı” Müessesesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 16, ss. 81-90, Aralık, 2007, s. 82-84.

¹⁴⁹ Kırpık, a.g.m., s. 84-86.

halk kültüründe şövalyelik kurumunun önemi ve Avrupa halklarının savaşçı yapısı şiddeti beraberinde getiriyordu. Birbirleri ile savaşmalarını önlemek bu biriken şiddetin de bir noktaya yönlendirilmesi ihtiyacını doğurdu. Bu noktadan itibaren Tanrı Barışı “barış için savaş” anlayışına büründü. Kilise şiddeti doğuya yönlendirme hevesine kapıldı. Haçlı Seferi’nin ilk defa vaaz edildiği 1095 Clermont Konsili’nde ise Tanrı Barışı’nın bölgesellikten tüm Hıristiyan âlemine yayılması şeklinde bir karar çıkmıştı.¹⁵⁰ Ayrıca II. Urban’ın ünlü vaazında dikkat çeken “artık birbirlerinize değil, Doğulu dindaşlarınıza zulmeden paganlarla savaşın” şeklindeki söylemi bunu kanıtlar niteliktedir.

Barış dini olarak ün yapmasına rağmen tarihin en kanlı savaşlarının sorumluluğunu taşıma yükü Roma Kilisesi’nin olmak üzereydi. Silah taşımayı dahi yasaklayan uygulamalardan savaşçı keşişlerin doğumuna sebep olan Kilise, İsa’nın mesajının temelini oluşturan “Tanrı’nın Krallığı”nı kutsal topraklarda gerçekleştirmek ve sadece dini değil aynı zamanda dünyevi olarak da en üst otorite olmak adına Haçlı Seferleri planını uygulamaya koyuyordu.

2.2.3. I. Haçlı Seferi ve Kudüs Latin Krallığı

Çarmıha gerilerek ölümünün üzerinden altı yüz yıl geçtikten sonra İsa’nın ayak bastığı ve yaşadığı topraklar Müslümanların kontrolüne girmişti. II. Urban’ın “haç için savaş” vaazını verdiği 1095 Kasım’ında kutsal topraklar dört yüz yıldan fazla bir zamandır Müslümanların kontrolü altındaydı. Süreç içerisinde kurumsallaşmasını tamamlayan Roma Kilisesi, Doğu’nun içinde bulunduğu siyasal konjonktürden faydalanarak kutsal topraklarda Tanrı’nın Krallığı’nı oluşturma hedefine odaklanmıştı. Sebepleri ve sonuçları üzerine yıllardır hem batılı hem de doğulu araştırmacıların önemli çalışmalar ürettikleri Haçlı Seferleri, Kilise, Bizans, soylular ve halk için farklı anlamlar taşıyordu. Kilise, Doğu Hıristiyanlarına nüfuz etmek, Bizans, Anadolu’da Türk ilerleyişini durdurmak için ücretli asker, Avrupa soyluları, yeni topraklar elde etmek ve prestij, halk ise Kilise’nin manevi vaatlerinin yanı sıra yıllardır anlatıla gelen Doğu’nun zenginliğine ulaşmak olarak görüyordu Haçlı

¹⁵⁰ Morrisson, *a.g.e.*, s. 23.

Seferlerini. Seferleri sadece doğunun zenginliklerine ulaşmak isteyen Hıristiyan Batı'nın gerçekleştirdiği vahşet dalgası olarak gören ve göstermek isteyen “araştırmacıları” bir kenara bırakırsak, seferlerin sebebi olarak hemen her araştırmacının çalışmış oldukları alana dâhil olan ve öne çıkartmak istedikleri konulara odaklandıklarını görmek mümkündür. Bir iktisat tarihçisi Batı'nın feodalite kaynaklı fakirliğini ve Doğu'nun zenginliğini ön plana çıkartırken, bir siyaset bilimcisi Batı Kilisesi'nin Doğu'da nüfuz oluşturma çabalarını ve Bizans'ın siyasi hedeflerini ön plana çıkartmaya çalışmaktadır.

Haçlı Seferleri hakkında doğulu ve batılı araştırmacıların farklı görüşleri vardır. Claude Cahen, Haçlı Seferlerini, İslam peygamberinin ölümünü takip eden yıllarda Müslümanların “cihad” ülküsüyle Suriye, Irak, Mısır, İran, Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar olan coğrafyada yapmış oldukları fetihlere karşı Hıristiyan Batı'nın verdiği bir cevap olarak görmektedir.¹⁵¹ Türkiye'de konunun uzmanlarından olan Işın Demirkent ise Haçlı Seferlerini, XI. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın “Kudüs'ü kurtarma” ana sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Yakın Doğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasi amaçlı askeri hareket olarak tanımlamaktadır.¹⁵² Demirkent, Haçlı Seferlerinde dini unsurların siyasi hedefleri gizlemek ve sefere katılımı arttırmak için itici bir güç olarak kullanıldığının altını çizmektedir.¹⁵³ Özellikle Batılı Kilise tarihçileri seferlerin temel hedefi olarak kutsal toprakları ele geçirmek ve Doğu Hıristiyanlarını Müslüman tahakküm ve zulmünden kurtarmak şeklindeki klasik söyleme sahip çıksalar da pek çok Batılı tarihçinin, dönemin Doğu Hıristiyanlarının, Müslüman yönetiminden rahatsız olmadıkları gerçeğinde birleştikleri görülmektedir.

Haçlı Seferlerinin oluşumuna zemin hazırlayan Ortadoğu'nun siyasi haritasını kısaca gözden geçirelim. X. yüzyılda Doğu Roma'nın mirasçısı olan Bizans, Anadolu'nun esas kısmını harap bir şekilde elinde tutmuşsa da Asya ve Afrika'daki zengin eyaletlerini Müslümanlara kaptırmıştı. Aynı dönemde Balkan toprakları da Slavların

¹⁵¹ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev: Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s.7.

¹⁵² Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C. VI, ss. 651-668, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 651.

¹⁵³ Işın Demirkent, Haçlılar Mad., *DİA*, C. 14, ss. 525-546, İstanbul, 1996, s. 525.

işgali altındaydı. Müslümanların başkenti konumunda Halife'nin de ikametgâhı olan Bağdat bulunuyordu. Hilafet ise İslam peygamberinin amcası Abbas'ın soyundan gelen Abbasilerin elindeydi. Fakat X. asırda hilafet güçten düşmüş ve Ortadoğu coğrafyasında bağımsız prenslikler kurulmuştu. Bağdat'ı hâkimiyet altına alan, İran'ın büyük bölümünü ve Irak'ı hâkimiyetleri altında tutan Büveyhiler bu prensliklerin en güçlüsü idi. Ermenistan sınırı boyunca Kürtler hâkim unsurdu. Mısır 969'da Fatımilerin eline geçmiş ve Fatımiler, Kuzey Afrika boyunca yayılarak Müslüman coğrafyasının güçlü siyasi aktörlerinden bir tanesi olmuştu. Büveyhiler, Sünni hilafetinin ikametgâhı Bağdat'ı ellerinde bulundurmalarına rağmen Şiiliğin¹⁵⁴ kollarından olan On İki İmam¹⁵⁵ inancına bağlıydılar. XI. yüzyılın ortalarına kadar İslam coğrafyasında etkin olan Fatımiler ise Şiiliğin İsmailiyye¹⁵⁶ mezhebini yaymaya çalışıyorlardı. Ortadoğu coğrafyasında Müslümanlar arasında mezhepsel parçalanma çok yaygındı. Suriye'de İsmailiyye taraftar kazanma çabasında iken Kuzey Arap kabileleri arasında On İki İmam Şiiliği yaygındı. Bir başka Batını hareket olan Nusayriliğin¹⁵⁷ mensupları Kuzey Suriye'nin dağlık alanlarında İslam-Bizans sınırlarında gezinirken, Fatımi Halifesi Hâkim bi-Emrullah'ı (996-1021) tanrılaştıran Dürzîliğin¹⁵⁸ mensupları Lübnan'ın güneyine yerleşmişlerdi.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Şiilik (çoğulu Şia), Arapçada "taraftar, yardımcı, fırka" anlamlarına gelmekte olup, terim olarak Hz. Muhammed'in vefatından sonra Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'ini halifelik (imamet) için en layık kişi olarak gören, onu meşru halife olarak kabul eden ve O'ndan sonra gelecek halifelerinden O'nun soyundan olması gerektiğine inanan topluluklara verilen genel bir addır. Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, ts., s. 118.

¹⁵⁵ İslam peygamberinin damadı ve dördüncü halife Ali'yi ilk olmak üzere ve oğulları Hasan ve Hüseyin de dâhil olmak üzere Ali'nin soyundan gelenleri imam olarak kabul ettiği için "İmamiyye" ya da "İsnaaşeriyye" olarak da adlandırılan Şii inancıdır.

¹⁵⁶ On iki imam inancında altıncı imamdan sonra başa geçmesi gereken imamın tayininde yaşanan gelişmelerden sonra bir bölünme gerçekleşmiştir. İsnaaşeriyye, altıncı imam Cafer es-Sadık'tan sonraki imamın, onun oğlu Musa el-Kazım olduğunu kabul ederken bir başka grup Cafer es-Sadık'ın diğer oğlu İsmail'in imam olması gerektiğini ifade etmişler ve İsmaililer olarak İsnaaşeriyye'den ayrılmışlardır. Cüveyni'nin aktardığı bilgilere göre İsmail babası tarafından imam tayin edildiği halde şaraba olan düşkünlüğü sebebiyle imameti babası tarafından elinden alınmıştır. Hatta Cafer es-Sadık'ın, oğlu için, "İsmail benim oğlum değildir; O, insan suretinde ortaya çıkmış bir şeytandır" ifadesini kullandığı rivayet edilmektedir. Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev: Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 513-514.

¹⁵⁷ Dördüncü İslam Halifesi Ali'yi tanrılaştıran ve on ikinci imamın peygamberi olduğunu iddia eden Muhammed bin Nusayr tarafından IX. yüzyılda kurulmuş Batını tarikatıdır. Her şeyi mübah gördüklerinden dolayı İbahiler adıyla da anılırlar. Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 437.

¹⁵⁸ Anuştegin Derezi tarafından XI. yüzyılda Fatımi Halifesi Hâkim Bi-Emrullah'ın tanrı olduğu iddiası ile kurulan özel inançtır. Her ne kadar Batınıliğin bir kolu olarak düşünen araştırmacılar bulunsu da Dürzîliğin, Sünni şeriatıyla olduğu kadar Şii-Batını anlayışla da çatışan inançları vardır. Detaylı bilgi için bkz. Hançerlioğlu, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁵⁹ Cahen, *a.g.e.*, s. 8-11.

Ortadoğu'da Müslümanların yanı sıra gayrimüslim halklarda parçalı bir görünümdeydi. Özellikle Hıristiyanlar arasındaki mezhepsel parçalanma bölgede net bir şekilde gözlemlenebiliyordu. Çalışmamızın hemen başında belirttiğimiz üzere özellikle Hıristiyanlığın resmi devlet dini haline gelmesinden sonra devlet himayesi altına giren Bizans kiliselerinde entelektüel düşüncenin gelişmesine paralel olarak pek çok farklı teolojik düşünceyle birlikte ayrılıkçı mezhep hareketleri ortaya çıkmıştı. Anadolu'da yoğun olarak Bizans Ortodoksları ve Bizans sınırları içerisinde kalan az sayıda Yakubi yaşıyordu. Sasaniler tarafından Orta Asya ve Irak'a yerleştirilen Nesturiler¹⁶⁰, Monofizit Ermeni, Kıpti ve Etiyopya Kiliseleri otonom konumda olan diğer Hıristiyan gruplardı. Gürcü Kilisesi muhtariyete sahip olmasına rağmen Bizans Ortodoksluğuna bağlı idi. Monotelizm'in son mirasçıları olan Marunîler ise Lübnan'ın dağlık kesimlerinde yaşıyorlardı. Bölgedeki diğer inanç mensupları olan İran'daki milli inancın temsilcisi Zerdüştiler ve Maniler taraftar sayısı bakımından üstün olsalar da birlik oluşturamadıkları için geri planda ve mozaik bir görünüm arz ediyorlardı. Yahudiler ise bölgenin sayı bakımından az ama önemli bir diğer inanç unsuru konumundaydılar. Yahudiler kentlerde el sanatları ve milletlerarası ticaretin yapıldığı yollar üzerinde tüccarlıkla uğraşıyorlardı. Ortadoğu'nun hemen her yerine dağılmış olmalarına rağmen kültür merkezleri Irak olan Yahudiler hem bölgedeki hem de Avrupa'daki dindaşları ile bağlarını koruyorlardı.¹⁶¹

Bölge Müslüman hâkimiyeti altına alındıktan sonra gayrimüslim unsurlar “zimmî”¹⁶² statüsünde, baskıcı Bizans yönetimine kıyasla oldukça rahat yaşam koşullarına sahiplerdi demek mümkündür. Gayrimüslimler saldırganlıktan uzak durmak ve İslam'ın hâkimiyetini tanımak kaydı ile eski dinlerini koruyabiliyorlar, canlarını, mallarını ve kutsal tanrıdıklarını garanti altına alabiliyorlardı. Şurası kesindir ki Orta Çağın hemen her devrinde başka bir millet ya da inancın hâkimiyeti altında yaşayan

¹⁶⁰ Nasturlüğün Orta Asyada yayılışı konusunda bkz. Sayime Durmaz, “Hıristiyanlara Ait Buluntular Işığında Orta Çağda Yedisu Bölgesinde Nasturilik ve Dini Hayat”, *Ötekilerin Peşinde, Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, Haz. Mehmet Öz, Fatih Yeşil, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 203-223.

¹⁶¹ Cahen, *a.g.e.*, s. 11-13.

¹⁶² Zimmî, kelime anlamı olarak “kendisine güvence verilen, koruma altına alınmış kişi” demektir. Kavramsal olarak ise Müslüman ülkelerde İslam'ın siyasi otoritesini kabul ederek vatandaş statüsünde yaşayan gayrimüslimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Mustafa Fayda, “Zimmî mad.”, *DİA*, C. 44, ss. 428-434, İstanbul, 2013, s. 428.

farklı unsur olmak daima zor olmuştur. Fakat bölgenin gayrimüslim halkları için İslam hâkimiyeti bunu pek hissettirmemiştir. Dahası bölgede hâkimiyet için çalışan Bizans ve İran'ın uygulamaları düşünülecek olursa pek çok gayrimüslim unsur için İslam'ın hâkimiyeti kurtuluş olmuştur denilebilir. Fatımi Halifesi Hâkim bî-Emrullah'ın istisnai uygulamaları dışında İslam hâkimiyeti altındaki gayrimüslimlerin durumu iyiydi. Bu durum özellikle X. yüzyılda İslamiyet lehine geniş bir din değiştirme hareketinin de açıklayıcısıdır. Zimmîlerin maliyede ve dinler arası mahkemelerde ayrımcı uygulamalarla karşılaşmaları ve belli dönemlerde farklı elbise giyme zorunluluğu gibi uygulamalara maruz kaldıkları görüldüğü gibi yeni ibadet yerleri inşa etmelerinin yasaklanması ve Müslümanlar tarafından inanç bakımından değersiz görüldükleri de olmuştur. Nadiren de olsa İslam'ı kabul ettikten sonra tekrar din değiştirenlere (mürted) ya da İslam'a hakaret edenlere idam cezası verildiğini de biliyoruz. Fakat çok istisnai olan bu hadiselerle rağmen devlet içerisinde yüksek konuma getirilen gayrimüslimlerin sayısı dikkat çekecek kadar fazladır. Dahası İslam hâkimiyetinin bölgeye sağladığı ekonomik refahtan gayrimüslimlerin faydalandığı da bir gerçektir.¹⁶³

Bölgenin etnik ve inanç olarak durumu zaten karmaşık iken XI. yüzyılda Haçlı Seferleri öncesi etnik ve dini yapılanmayı derinden etkileyecek bir olay gerçekleşmişti. Gazneli Devleti'nin tebaası olan, Selçuk adlı yarı efsanevi bir şahsiyeti ata olarak tanıyan ve bu yüzden kendilerine Selçuklu adını veren Oğuz kabilesi, Gazneli Mahmud'un 1030 yılında ölmesinden hemen sonra isyan ettiler ve 10 yıl içerisinde Gaznelileri Hindistan'a sığınmaya mecbur edecek kadar sıkıştırdılar. Selçukluların lideri olan Tuğrul Bey, 1050 yılında İsfahan'a girerek burasını, İran ve Horasan'ı kapsayan bir devletin merkezi yaptı. 1055 yılında Büveyhilerin kontrolündeki Abbasi Halifesinin daveti üzerine Irak'a girerek Bağdat'ı ele geçiren Tuğrul Bey'e bizzat Halife tarafından "Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı" unvanı verildi.¹⁶⁴ Halife, Selçuk Türklerine sadece unvan vermemişti. Sünni İslam'ı benimseyen ve askeri alanda başarılı olan Selçuklulara, bölgede dini-siyasi birliği yeniden sağlama ve Mısır Fatımi Devleti'ne karşı mücadele etme misyonlarını da tevdi etmişti. Fakat Orta Asya'da milli inançları ile yaşarken kendileri ile savaşan

¹⁶³ Cahen, *a.g.e.*, s. 16-20.

¹⁶⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 47.

Araplardan İslam'ın kutsal savaş anlayışı olan cihadı öğrenen Türklerin hedefinde alışkın oldukları Orta Asya bozkır-yayla iklimini kısmen karşılayan Anadolu'ya gitmek bulunuyordu. Süreç içerisinde Bizans'ın Roma Kilisesi ile yaşadığı Büyük Şizma ve Ermeniler ile olan çatışmaları Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini kolaylaştıran etmenler olmuştu. 1071 yılında Malazgirt'te Alparslan komutasındaki Türk ordusunun İmparator Romanos Diogenes (1068-1072) komutasındaki Bizans ordusunu mağlup etmesiyle beraber Türklerin Anadolu'ya yerleşmesini durduracak hiçbir engel kalmamıştı. Anadolu'da Bizans hâkimiyeti fiilen son bulmuştu.

Anadolu dışında Türkler, Fatımilerle de mücadele etmişlerdi. Bu mücadeleler sonucu kısa bir sürede bütün Mezopotamya, bazı limanlar haricinde Suriye ve Filistin, Selçuklu hâkimiyeti altına alınmıştı. Bu bölgede mezhepsel çatışmaları sonlandırmak ve Sünni inancı hâkim kılmak için çalışan Selçuklular, okullar ve camiler inşa ederken bu dönemde ortaya çıkan tarikatları da desteklemişti. Fakat Kuzey İran'daki Alamut Kalesi'ne konuşlanmış olan İsmailiyye mensubu Haşhaşiyun (Haşhaşiler)¹⁶⁵ adlı tarikatın hedefi konumuna gelmişlerdi. Alparslan'ın 1072'de ölümünden sonra tahta geçen Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) ve ünlü veziri Nizam'ül-Mülk'ün¹⁶⁶ döneminde en geniş sınırlarına ulaşan Selçuklular aynı zamanda bölgenin uzun zamandır özlemini çektiği barışı da sağlamışlardı.¹⁶⁷ Bölgede huzuru bozan tek şey Haşhaşilerin suikastları idi. Hasan Sabbah'ın liderliğinde iyi bir şekilde teşkilatlanmış ve yayılcı politika izleyen Haşhaşiler, faaliyetlerini daha geniş alanlara yaymaya başlamışlardı. Durum ciddileşmeye başlayınca Melikşah, Haşhaşiler ile mücadele etmeyi veziri Nizam'ül-Mülk'e bırakmıştır. Fakat Melikşah ve Nizam'ül-Mülk'ün ölümü (1092) ile birlikte Haşhaşiler, Selçuklu topraklarında yayılmış ve güçlenmişlerdir. İmparatorluğun o dönemde ilgilenmek zorunda olduğu

¹⁶⁵ Haşhaşiler (Haşişi ya da Haşhaşiyun olarak da anılmaktadır) Şia'nın İsmailiyye mezhebine bağlı bir tarikat olup, Batnilik hareketini yaymak amacıyla Hasan Sabbah önderliğinde hareket etmiş ve davaları uğruna dönemin önde gelen devlet ve din adamlarını öldürerek tarih literatürüne suikastçılar olarak geçmişlerdir. Haşhaşi, Suriye'nin ve diğer Müslüman memleketlerin dağlık yerlerinde bulunan ve düşmanlarını katletmek suretiyle devreden çıkartan İsmaililere verilen unvandır. Bernard Lewis, "Haşhaşin", *İA*, Cilt: 5/1, ss. 355-357, Eskişehir, 1997, s. 355. Haşhaşiler tarikatı ileride bahsedeceğimiz üzere Tapınak Şövalyeleri Tarikatı ile bağlantı kurmuştur.

¹⁶⁶ Büyük Selçuklu veziri Nizam'ül-Mülk, Horasan'ın eski merkezlerinden Tus şehrine bağlı Nukan kasabasında 21 Zilkade 408'de (10 Nisan 1018) dünyaya gelmiştir. Hayatı ve vezirliği esnasında Selçuklu Devleti'nde meydana getirdiği teşkilatlanma hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Nizam'ül-Mülk", *İA*, C. 9, ss. 329-333, Eskişehir, 1997.

¹⁶⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 28.

en önemli meselelerden biri Haşhaşiler olmuştur. Ancak Sultan Melikşah önceleri askeri mücadeleye pek gerek duymasa da, sonraları olayın ciddiyetinin farkına vararak onlarla mücadeleyi bir devlet politikası haline getirmiştir.¹⁶⁸

Sultan Melikşah'ın ve Nizam'ül-Mülk'ün ölümleri ile birlikte Selçuklu İmparatorluğu'nda iktidar kavgası baş göstermişti. İç parçalanma başlamış, Anadolu ve Suriye'de Selçuklulara bağlı beylikler bağımsız hale gelmişlerdi. Bunların içinde kısa süreliğine Fatımilerin elinden Kudüs'ü de alan Artuklular, XV. yüzyıla kadar varlıklarını koruyan bir beylik olarak öne çıkmıştı. Otorite boşluğundan ve iç karışıklıktan faydalanarak bölgede etkin olan Ermeniler ise Toros, Urfa ve Malatya'yı da içine alan bir bölgede bağımsız duruma gelecek kadar güç kazanmışlardı. Bölgenin diğer etkin gücü olan Fatımiler ise Suriye limanlarının bir kısmını ellerinde tutmayı başardıkları gibi Haçlıların ilerleyişinin verdiği karışıklığı fırsat bilerek yine Haçlılar lehine olacak şekilde Kudüs'ü yeniden ele geçirmişti.¹⁶⁹

Ortadoğu coğrafyasında siyasi konjonktür böyle iken özellikle Anadolu'da Türk ilerleyişine dur demek isteyen Bizans, Papa'nın kapısını çaldı. Bizans'ın batı'dan ücretli asker isteğine dayalı ilk temaslar 1074'te Bizans İmparatoru VII. Mihail (1071-1078) ve VII. Gregory arasında kurulmuş, fakat Kilise'nin içinde bulunduğu koşullar bunun gerçekleşmesine engel olmuştu.¹⁷⁰ 1089 yılında Papa II. Urban ve I. Aleksios Komnenos (1081-1118) arasında görüşmeler yeniden başlamış, Bizans açık bir şekilde Türklere karşı Papa'dan ücretli asker istemişti.¹⁷¹ IV. Henry'e karşı doğunun desteğini kazanmak isteyen II. Urban bu teklife sıcak bakmıştı. 1095 yılında Papa'nın Piacenza'da topladığı konsilde Bizans elçileri Doğu Kilisesi'nin savunulması için Batılı savaççıları Türklerle savaşmaya çağırır. Bu istek kesinlikle büyük bir Haçlı ordusu şeklinde değil, daha ziyade imparatorluğu savunmak için Araplar ve Türklerle savaşacak ücretli asker talebidir. Bizans isteğine yanıt alabilmek için birkaç münferit olayı abartarak aktarmış ve hatta kutsal topraklarda hiç

¹⁶⁸ Ayşe Atıcı, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Batını Hareketi (Hasan Sabbah ile İlk Halefleri ve İran Nizari İsmailileri 1090–1157)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 70.

¹⁶⁹ Cahen, *a.g.e.*, s. 28-29.

¹⁷⁰ Morrison, *a.g.e.*, s. 21-22.

¹⁷¹ Demirkent, *a.g.m.*, s. 526.

yaşanmamış hadiseleri yaşanmış gibi anlatmıştır. Bizanslı elçiler ve zor durumda kalmış birkaç Hıristiyan hacının yaydığı haberler Kilise tarafından Haçlı Seferleri'nin sebebi haline getirilmişti.¹⁷²

Piacenza Konsili'nden altı ay sonra 18-28 Kasım 1095 tarihleri arasında Clermont Konsili toplandı. Konsilde genel meseleler, dini makamların para karşılığı satılması ve papazların evlenmesi aleyhine alınan kararların yanı sıra Kral Philippe zina suçundan, Cambrai piskoposu da *simonie* suçundan aforoz edildiler.¹⁷³ Konsilde alınan iki karar ise Haçlı Seferlerine yönelik olarak dikkat çekmektedir. Birincisi giderek artan şiddete karşı Tanrı Barışı çağrısının bölgesellikten çıkarılıp Kilise'nin egemen olduğu tüm coğrafyaya yayılması şeklinde olan karardır. Haçlı Seferleri ile bağlantılı ikinci karar ise kutsal topraklara yapılacak olan sefere katılanların tüm günahlarının bağışlanacağını ilan ediyordu.¹⁷⁴

Konsilden sonra 27 Kasım 1095'te II. Urban'ın papalık tahtı şehrin doğu kapısının önünde tahtadan yapılmış bir platformun üzerine yerleştirildi. Papa'nın ünlü vaazını dinlemeye gelen ruhani ve laik kitle konsilin yapıldığı katedrale sığmayacak kadar kalabalıktı.¹⁷⁵ II. Urban önündeki kalabalığa, artık birbirleri ile savaşmayı bırakmalarını Doğu'da Türk tahakkümü altında yaşayan ve vahşice katledilen din kardeşlerine yardım etmelerini vaaz ediyordu. Urban'a göre hac ve haç için savaş olan bu sefere katılanları artık efsane haline gelmiş Doğu'nun zenginliklerinin yanı sıra manevi kurtuluş bekliyordu. Zengin ve fakirin aynı şekilde yola çıkmasını ve Müslümanların kirlettikleri kutsal toprakları geri almalarını istiyordu Papa. Fakat iddia edildiği gibi Hıristiyanlardan yoldaki tehlikeleri saklamamıştı. Açık bir şekilde İsa'nın "*ardımdan gelmek isteyen kendini inkâr etsin, haçını alıp beni izlesin*"¹⁷⁶ ifadeleriyle bunun bir ölüm yolculuğu olacağını da söylüyordu. Bu sebeple sefer esnasında ölenlerin günahları affolunacağını söylemişti. Hıristiyanlar artık kendi

¹⁷² Morrison, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹⁷³ Runciman, *a.g.e.*, s. 83-84.

¹⁷⁴ Morrison, *a.g.e.*, s. 23. 24.

¹⁷⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 84.

¹⁷⁶ Matta 16: 24.

aralarındaki savaşı bırakmalı ve hem Kutsal Mezar'ı hem de Doğulu dindaşlarını kurtarmak için birlik oluşturmalıydı.¹⁷⁷

Hristiyanlar kendilerine yüzyıllarca vazdedilen sevgi mesajlarını ve talep edilen şiddet isteğini bağdaştırmakta çok da zorlanmış görünmüyordu. Tamamen seküler bir eylem olan savaşın çağrısını ruhani bir liderin yapması sıra dışı bir durumdu. Fakat kurumsallaşmasını tamamlayan Kilise, artık kralları, yöneticileri görevden alabilecek kadar dünyevileşmişti.¹⁷⁸ II. Urban'ın vaazının yaratmış olduğu heyecan fırtınası ile hep bir ağızdan “*deus le volt*” (Tanrı böyle istiyor) diye haykırmışlar ve Le Puy Piskoposu Adhemar'ın okuduğu günah çıkarma duasını onun ardından yüksek sesle okumuşlardı. Haç yemini eden halk omuzlarının üzerine onlara “*cruce signati*” (Haçla işaretlenmiş) denmesine sebep olan kumaştan bir haç diktirdiler.¹⁷⁹

Papa II. Urban nasıl tahayyül ediyordu bilmiyoruz fakat vaazı dinleyenlerin etkilendikleri ve katılım için yarıştıkları kesindi. Belki de Papa, beklediğinin çok üzerinde olan bu katılımı sınırlamak istediği içindir ki, papazların piskoposlarından, halkın bağlı olduğu papazlarından ve evli olanların karılarından onay almadan sefere katılmamalarını istemişti. Ayrıca hastaların, yaşlıların ve kadınların sefere katılmasının uygun olmadığı ifade edilmişti. Haç için yemin eden herkes Kudüs'e kadar ulaşmaya çalışacaktı. Yarı yoldan geri dönenler ya da haç yemini ettiği halde sefere hiç katılmayanlar aforoz edilecekti. Sefere katılanların geride bıraktıkları mülkleri ve aileleri Kilise'nin koruması altında olacaktı.¹⁸⁰ Papa inananları imani bir kurtuluş savaşına çağırırken iki amaç ortaya koyuyordu: Doğu Kiliselerinin Müslümanların elinden kurtarılması ve Kutsal Mezar'ın geri alınması. Fakat Papa'nın aklında olan Latin ve Yunan Kiliselerini birleştirmek ve Doğu Hristiyanlarına yaklaşmak fikrinden dolayı Kudüs'ün ele geçirilmesi öncelikli hedef haline gelmişti.¹⁸¹ Sefere katılmak isteyen fakat savaşamayacak durumda olanların katılmasının zorlaştırılması ve haç yemini ettikten sonra yeminini tutmayanların

¹⁷⁷ Morrisson, *a.g.e.*, s. 23-24; Runciman, *a.g.e.*, s. 84; Demirkent, a.g.m., 526.

¹⁷⁸ Smith, *a.g.e.*, s. 42-43.

¹⁷⁹ Runciman, *a.g.e.*, s. 85; Morrisson, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁸⁰ Runciman, *a.g.e.*, s. 86; Morrisson, *a.g.e.*, s. 25; Smith, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁸¹ Smith, *a.g.e.*, s. 28-29.

aforoz edileceğinin söylenmesi, seferin Kudüs'te sonlanacak bir savaş yolculuğu olduğunu göstermektedir.

II. Urban'ın Doğu Hıristiyanlarına Türkler tarafından baskı ve zulüm uygulandığını ve bu sebepten kurtarılmaları gerektiği şeklindeki söyleminin gerçeği yansıtmadığı ve birkaç münferit olayın abartıldığı Batılı araştırmacılar tarafından da kabul edilmektedir. 1009'da Fatımi halifesi Hâkim'in emriyle kiliselerin yakılması ve Kutsal Mezar'ın tahrip edilmesi olayı istisnadır. Hilafetin ilk dönemlerinde Kudüs'ün gayrimüslim unsurlarına rahatsızlık vermeyen Hâkim, süreç içerisinde dengesiz bir kişiliğe bürünmüştür. İsmailiye inancını kendine göre yeniden yorumlayan ve ömrünün son demlerinde Tanrı'nın kendisinde canlandığını iddia edecek kadar muvazeneyi kaybeden Halife'nin istisnai uygulamaları Haçlı Seferleri vaazlarında propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.¹⁸² Fakat Hâkim'in hilafetinden sonra Fatımiler ve Bizans arasında anlaşma yapılmış ve kutsal mekanlar restore edilmiştir.¹⁸³ Ayrıca 1071 yılında Türkmen Uvakoğlu Atsız Bey Filistin bölgesini ve Kudüs'ü Fatımilerin elinden almıştı. 1079'da Emir Tutuş'un mülkü olarak Selçuklu topraklarına katılan Kudüs, 1086'da uzun zamandan beri Selçukluların hizmetinde olan Türkmen şefi Artuk Bey'e tımar olarak verilmişti. Bölgenin Türklerin eline geçtiği ilk dönemlerde sıkıntılar yaşansa da Türkler kısa sürede yeniden düzeni sağlamayı başarmışlardır. Özellikle 1071 öncesi bölgede asayişin bozulmasının baş sorumluları olan Bedeviler yola getirilmiş ve zaman içerisinde gayrimüslim tebaanın Türklerden şikâyetçi olabilecekleri bir durum kalmamıştı. Ayrıca Doğu Hıristiyanlarının Batıdan yardım istediklerine dair hiçbir somut bilgi bulunmamaktadır.¹⁸⁴

Doğudaki durumun tam aksi söylemlerle vaazlarına devam eden II. Urban, Limoges, Tours, Angers, Akitanya ve Languedoc'ta vaazlar vermişti. Urban'ın çağrılarına Normandiya Dükü Robert, Blois Kontu Etienne, Aşağı Lotharinga Dükü Godefroi de Bouillon, Güney İtalya'dan Norman Dükü Bohemond, Boulogne'li Baudouin, I. Philippe'in kardeşi Vermandois Kontu Hugues ve Toulouse Kontu Raimond gibi

¹⁸² Cahen, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹⁸³ Morrisson, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁸⁴ Cahen, *a.g.e.*, s. 32-38.

soylular olumlu yanıt vermişti.¹⁸⁵ Papa'nın çağrısından sonra papaz ve keşişler de kasabaları gezerek vaazlar vermişler ve katılımı yükseltmişlerdi. En ünlüleri olan Münzevi Peter (Pierre l'Hermitte) Orta Fransa'da vaazlar vererek yaklaşık yirmi bin kişilik bir sefer ordusu hazırlamıştı. Açık havada vaazlar vererek insanları sefere katılmaya ikna etmeye çalışan Pierre, vaazlarında kendisine cennetten gönderildiğini söylediği bir mektup kullanıyordu.¹⁸⁶ Papa'nın çağrısında belirtilen hareket tarihi 1096'nın Ağustos'u olmasına rağmen Pierre, mayıs ayında çoğu disiplinsiz sivillerden meydana gelen yirmi bin kişilik ordu ile Doğuya doğru harekete geçti. İncillerin anti-semitik söylemleri ve Papa'nın vaazının da etkisiyle özellikle Ren Nehri kıyısında ve Doğu Avrupa'da yaşayan yol üstündeki Yahudileri katleden bu disiplinsiz ordu, 1 Ağustos 1096'da Konstantinopolis'e ulaştı. Bu ordunun disiplinsizliğini ve Türklerle savaşamayacak kadar tecrübesiz sivillerden oluştuğunu anlayan İmparator Aleksios, onlardan şehrin surları dışında kamp kurarak arkadan gelecek olan asıl orduyu beklemelerini istemişse de civar köylere yapmış oldukları saldırı ve yağma hareketlerinin üzerine 6 Ağustos'ta Anadolu yakasına geçirdi ve Yalova yakınlarındaki Kibotos karargâhına yerleştirdi. Burada asıl orduyu beklemek yerine yine civar köylere saldıran Haçlılar sivilleri kolayca öldürmelerinden cesaret alarak İznik civarındaki Kserigordon Kalesi'ne saldırarak ele geçirdiler. I. Kılıçarslan, 29 Eylül'de bir birlik göndererek kaleyi geri aldı. Kserigordon Kalesi'nin ele geçirildiğini duyan ordunun geri kalanı İznik'e saldırmak için hareket etmişse de yol üstündeki Drokon Köyü'nde onları bekleyen Kılıçarslan komutasındaki ordu tarafından ağır bir mağlubiyete uğratıldılar. Pek çoğu Türk okçularının hedefi olarak ölüren kaçmayı başaran az sayıdaki Haçlı, imparatorun yolladığı gemilerle Konstantinopolis'e geri getirildi.¹⁸⁷

II. Urban'ın çağrısına olumlu yanıt veren soyluların komutasındaki büyük ordular ise 1096 sonbaharında Konstantinopolis'e gelmeye başlamışlardı. Batıdan sadece ücretli asker isterken Batının neredeyse tüm soylularını ve onların kontrolündeki büyük orduları karşısında bulan Aleksios, durumun vahametini geç de olsa kavramıştı. Bu ordular, Türkleri Anadolu'dan atmaya değil Doğuyu ele geçirmeye geliyorlardı.

¹⁸⁵ Morrisson, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁸⁶ Smith, *a.g.e.*, s. 54-57.

¹⁸⁷ *Runciman, a.g.e.*, s. 100-103; Demirkent, 1996, *a.g.m.*, s. 528; Morrisson, *a.g.e.*, s. 29.

Aleksios, Batı adetlerine uygun bir şekilde bu soylulardan kendisine bağlılık yemini etmelerini istemişti. Bağlılık yeminine göre Türklerin istilasından önce Bizans'a ait olan topraklar yine imparatora verilecekti. Ayrıca imparatorluğun dışında kalan bölgelerde ele geçirilecek topraklar, imparatorluğa bağlı derebeylikler konumunda olarak korunacaktı.¹⁸⁸ Vermandois Kontu Hugues bağlılık yemini etmekte herhangi bir sakınca görmezken, Godefroi de Bouillon ve Raimond de Saint-Gilles yemin etmeyi kabul etmemişlerdi. İmparator, Godefroi'nin ordusuna iâşe yardımını kesince bağlılık yemini etmek zorunda kalmıştı. Raimond de Saint-Gilles ise imparatorun hayatına ve şerefine dokunmayacağına dair bir yemin vererek bu durumu geçiştirmişti. Norman Dükü Bohemond'un ise hedefi farklıydı. Bohemond bağlılık yeminine karşılık olarak Anadolu'da imparatorluk ordularının komutanlığına getirilerek Doğu'nun paralı askeri olmayı istemişti.¹⁸⁹

Haçlı orduları 19 Haziran 1097'de İznik'i ele geçirdiler (Bkz. EK-2). 1 Temmuz'da Dorylaion'da (Eskişehir) Kılıçarslan'ı mağlup eden Haçlılar, güneye doğru ilerleyerek Danişmetliler'i bozguna uğrattılar. Daha sonra Akşehir, Konya, Ereğli yolunu takip ederek Torosları aşan Haçlı ordusu 20 Ekim'de Maraş üzerinden Antakya önlerine ulamıştı. Antakya'ya geldiklerinde dört aylık bir yürüyüş gerçekleştiren Haçlı ordusu kuşatmaya başlarken burada ana ordudan ayrılarak Yukarı Fırat'ta Ermeniler lehine bazı bölgeleri işgal eden Baudouin, Ermeni Thoros tarafından Edessa'ya (Urfa) davet edilir. Edessa'ya gelerek Thoros'un evlatlığı ve mirasçısı olan Baudouin çıkan bir ayaklanmadan faydalanarak 10 Mart 1098'de ilk Haçlı devleti olan Edessa Kontluğu'nu kurdu.¹⁹⁰ Antakya'da ise kışın ağır şartları altında devam eden kuşatmada zorlanan Haçlılar, 3 Haziran 1098'de içeriden işbirlikçilerin yardımını alarak Antakya'ya girmeyi başardılar.¹⁹¹ 28 Haziran'da Antakya'ya yardıma gelen Musul Valisi Kürboğa yönetimindeki Türk ordusunu da mağlup eden Bohemond, Bizans'ın yardıma gelmemesini bahane ederek Antakya'yı

¹⁸⁸ Demirkent, 1996, a.g.m., s. 528.

¹⁸⁹ Morrisson, a.g.e., s. 29-31.

¹⁹⁰ Edessa (Urfa) Haçlı Kontluğu hakkında detaylı bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1990; *Runciman, a.g.e*, s. 157-158.

¹⁹¹ *Runciman, a.g.e*, s. 180.

kendi mülkü olarak ilan etmiş ve Antakya Prenslığı'ni kurmuştu. Bu durum Bizans ile Frankların arasının bozulmasına sebep olmuştu.¹⁹²

Urfa ve Antakya'da Latin kontlukları kuran Haçlıların yola çıkış amaçlarının sadece kutsal topraklar olmadığı ortaya çıkmıştı. Fakat asıl hedef hala Kudüs'ü ele geçirmektir. Kudüs bir sene önce Fatımiler tarafından Türklerin elinden alınmıştı. Bohemond'un Antakya'da kalması üzerine Haçlı ordusunun başına Raimond de Saint-Gilles geçmiş ve 13 Ocak 1099'de Kudüs'e hareket etmişti. Kıyı şeridinin takip ederek ilerleyen Haçlılar, Beyrut yakınlarından Fatimi topraklarına girdiler. Öncelikle Yafa'ya gelen Haçlı ordusu, 6 Haziran'da Betlehem'e (Beytullahim) bir gün sonra da Kudüs'e ulaştığında yaklaşık beş aylık bir yürüyüş gerçekleştirmişti. Bu uzun yürüyüşün ardından kuşatmaya başlayan Haçlılar, taarruz için gerekli lojistiğe sahip değillerdi. Samiriye'ye yaptıkları bir sefer ve Yafa'ya gelen Cenova donanmasından gerekli malzemeleri elde etmişti. 13-14 Temmuz'da taarruza geçen Haçlılar, 15 Temmuz günü Godefroi de Bouillon'un adamlarının Herodes Kapısı yakınlarındaki surları ele geçirmeleri ve Sütun Kapısını açmaları ile Kudüs'e girmeyi ve şehri ele geçirmeyi başardılar. Fatimi valisi İftihar'ud Devle kendisinin ve adamlarının hayatları karşılığında çok miktarda altın teklif etmişti. Teklifi kabul edilen Fatimi valisi ve adamlarının Davud Kalesi'ni Kont Raimond'a teslim etmesinden sonra şehirden ayrılmalarına izin veren Haçlılar, neredeyse tüm araştırmacıların doğruluğunu kabul ettikleri bir katliama başladılar. Kesin sayılar verilemese de şehirdeki Müslüman ve Yahudilerin tamamı ve Doğu Hıristiyanlarının pek çoğu acımasızca katledildiler.¹⁹³

İki gün boyunca devam eden katliam ve yağma sona erdiğinde sanki bu cinayetleri işlememişcesine Kutsal Mezar Kilisesi'ne giden Haçlılar, burada Tanrı'ya şükür duası ettiler. 17 Temmuz'da Haçlı liderleri zapt edilen şehre hükümdar tayin etmek için toplandılar. Papa tarafından seferin lideri olarak atanmış olan Le Puy Piskoposu Adhemar de Monteil, Antakya kuşatması sırasında baş gösteren salgın hastalık yüzünden ölmüştü. Kudüs Patriği Symeon, şehir Haçlılar tarafından kuşatılmadan önce sürgün edildiği Kıbrıs'ta Kudüs'ün ele geçirilmesinden birkaç gün önce

¹⁹² Morrisson, *a.g.e.*, s. 31-34; Demirkent, 1996, a.g.m., s. 528-530.

¹⁹³ *Runciman, a.g.e.*, s. 221; Morrisson, *a.g.e.*, s. 37-38; Demirkent, 1996, a.g.m., s. 530.

ölmüştü. Seferin baş sorumlusu olan Papa II. Urban ise Kudüs'ün ele geçirilmesi haberini alamadan 29 Temmuz 1099'da ölmüştü. Öncelikle yeni krallığa ruhani lider seçilmesi düşünülürken bu konuda anlaşmazlığa düştüler ve ruhani lider seçme işinin dünyevi kral belirlendikten sonra yapılmasına karar verdiler. Antakya'dan sonra Haçlı ordusunun başına geçmesine rağmen diğer Haçlı liderleri tarafından pek sevilmeyen Raimond de Saint-Gilles kendisine istenmeyerek teklif edilen tacı kabul etmedi. Bunun üzerine Kudüs Krallığı Godefroi de Bouillon'a teklif edildi. Önce çekingen davranışa da kral unvanı yerine “*advocatus sancti sepulchri*” (Kutsal Mezar'ın Savunucusu) unvanını alarak Kudüs'ün yöneticisi oldu. Dünyevi lider seçme işi tamamlanınca Arnoul de Rohes, Kudüs patriği seçildi. Fakat II. Urban, Adhemar de Monteil'in ölümünden sonra onun yerine Pisa Piskoposu Daimbert'i atamıştı. Daimbert Kudüs'e geldiğinde Kudüs Patrikliği görevi Arnoul'dan Daimbert'e geçti.¹⁹⁴ Papalığın Kudüs patrikliğine ilk müdahalesi gösteriyor ki, Kudüs Haçlı Krallığı sadece laik Frankların elinde olmayacaktı. Patriklik vasıtasıyla yürütülecek teokratik yönetim anlayışı kutsal topraklarda kurulmak istenen Tanrı Devleti'nin tezahürüydü.

Kudüs Haçlı Krallığı'nı kuran Haçlılar, kısa süre içerisinde Kudüs civarındaki Askalon, Celile, Yafa, Lod, Ram, Betlehem ve El Halil gibi yerleşim yerlerini de ele geçirmişlerdi. Fakat kutsal topraklarda ibadet etmiş ve Ürdün Nehri'nde yıkanarak haç yeminlerini yerine getirmiş olduklarını düşünen Haçlılar birkaç ay içerisinde evlerine dönmek üzere yola çıkmışlardı. Anadolu'da Türklerle yapılan savaşlar, Antakya kuşatması, Kürboğa'nın ordusuyla yapılan savaş ve en sonunda Kudüs kuşatması esnasında sivillerin pek çoğu zaten ölmüştü. Hayatta kalan siviller doğu zenginliği ile ilgili hayal kırıklığı yaşayarak ve manevi ödüllerle avunarak evlerine dönerken, soylular da pek istediklerini alamamıştı. Kudüs'te Godefroi de Bouillon, üç yüz kadar şövalye ve birkaç bin piyadeyi bırakan Haçlılar memleketlerine geri dönmüştü. Kudüs'ün alınmasından bir yıl sonra Godefroi ölünce, Urfa Kontu olan kardeşi Baudoin, Kudüs'ün yeni kralı oldu (Bkz. EK-3).

¹⁹⁴ Runciman, a.g.e, s. 222-227.

3.TAPINAK ŞÖVALYELERİ TARİKATININ KURULUŞU

3.1. SAVAŞÇI KEŞİŞLER

Hugues de Payen ve Saint-Omerli Godefroi adlı şövalyelerin önderliğinde, dokuz şövalyeden oluşan bir grup, Hıristiyan hacıları Yafa'dan Kudüs'e gelen yol boyunca koruma ülküsüyle ileride Tapınak Şövalyeleri olarak anılacak askeri-dini tarikatı kurmuşlardı. Bu kişiler şövalye olmakla birlikte aynı zamanda manastır yaşamını tercih eden keşişlerdi. Kuruluş sürecine geçmeden önce Hıristiyanlıkta manastır yaşamı ve Avrupa'nın şövalye kültürü ve Hıristiyanlıkta hac ibadeti hakkında bazı temel bilgileri vermek söz konusu tarikatı anlamak açısından faydalı olacaktır.

3.1.1. Hıristiyan Manastırcılığı

Hıristiyanlıkta dünyevi yaşamdan uzak durarak çile ve ızdırap dolu münzevi bir hayatı benimseme olgusu ilk olarak Doğu Roma topraklarında ortaya çıkmıştır. IV. yüzyıla kadar Hıristiyan literatüründe kullanılmayan manastır kelimesi Grekçe “tek” ya da “yalnız” anlamına gelen “monos” sözcüğüne dayanmaktadır. Batı dillerine “monastery” (İng.), “monastere” (Fr.) vb. şekillerde geçen manastır sözcüğüne karşılık olarak Arapçada “deyr” kavramı kullanılmıştır.¹⁹⁵ Manastır yaşamı sürenlere verilen keşiş ismi de (İng. Monk) Grekçe “monos” kelimesinden türetilmiş, “monasterion” ve “monastikos” manastır keşişliğini, “monakhos” erkek keşişi, “monastria” kadın keşişi ifade etmek üzere kullanılmıştır.¹⁹⁶ Çalışmamızın hemen başında İncillerden örneklerle İsa'nın öğretisinin dünyevi nimetlere ve zenginliğe karşı olduğunu ifade etmiş ve erken dönem Hıristiyanlarının bu tarz bir yaşam benimsediğinden bahsetmiştik. Her ne kadar İsa'nın tebliğinde dünya nimetlerine sırt çevirme mesajı varsa da yaşamın çile içerisinde sürdürülmesi şeklinde bir tavsiye bulunmamaktadır. Fakat Doğu Roma'nın Hıristiyanlara baskı yaptığı dönemde özellikle Suriye ve Filistin bölgesine kaçan Doğu Hıristiyanlarının, Mısır çileciliğini öğrenmesi Hıristiyan manastır yaşamının temelini oluşturmuştur.

¹⁹⁵ Salime Leyla Gürkan, “Manastır”, *DİA*, C. 27, ss. 558-560, İstanbul, 2003, s. 558.

¹⁹⁶ Şinasi Gündüz, “Keşiş”, *DİA*, C. 25, ss. 322-324, İstanbul, 2002, s. 322.

Doğuda münzevi bir yaşamın en erken örneği, biraz da zorunlu olarak İmparator Decius'un Hıristiyanlara yaptığı zulümden on beş yaşında iken kaçıp, bir hurma ağacı ve su kaynağına yakın bir mağarada doksan yıla yakın bir hayat süren Paulos'un yaşamında gözlemlenmiştir. Fakat Paulos'un yaşamı biraz zorunlu bir durumdan kaynaklanmaktadır. Asıl örnek ise ölümünden kısa bir süre önce Paulos'u bulan Aziz Anthony¹⁹⁷ (251-356) olarak kabul edilmektedir. Anne ve babasını genç yaşta kaybeden Anthony, Paulos'un yaşamından etkilenir. Ailesinden kalan mülkleri satıp kız kardeşinin eğitim masrafı dışında kalan parasını yoksullara dağıtarak tıpkı Paulos gibi çölde bir mağarada münzevi bir hayat yaşamaya başladı. Günde bir defa ekmek yiyip su içerek hayatta kalmaya çalışan Anthony'ye hayranlık duyan bazı kişiler ona katılmıştı. Anthony daha sonra iki farklı yerde manastır kurmuş ve bu manastırlar için yaşam tüzüğü hazırlamıştır. Ünü öylesine yayılmıştı ki, İmparator Constantine onun duasını istemiş, İskenderiye Piskoposu Athanasius¹⁹⁸ da yaşamını anlatan "Vita Anthony" (Anthony'nin Hayatı) adlı kitabı yazmıştı.¹⁹⁹ Bu şekilde başlayan Hıristiyan manastırcılığı bulaşıcı bir şekilde kısa sürede yayılmış, Anthony'nin ölümünü izleyen yıllarda pek çok Hıristiyan erkek çöllerde, ücra yerlerde, mağaralarda, derme çatma barakalarda sadece hayatta kalacak kadar yemek yiyerek ve uyumadıkları zamanı ibadet ederek yaşamaya başlamışlardı.²⁰⁰

Anthony'nin münzevi yaşamı münferit iken Pachomius (286-346) önderliğinde bir grup bu yaşamı cemaatleştirdi. Aynı zamanda münzevi yaşamın olmazsa olmazı yoksunluk ve erdenlik yeminlerine itaati de ekleyerek ve işlenen suçlar için bir takım yaptırımlar öngörerek manastır yaşamını kurallara bağladılar. Tabenni ve Phbow'da iki manastır kuran Pachomius'un oluşturduğu erken dönem kuralları Grek ve Latin

¹⁹⁷ Aziz Anthony (251-356) Katolik, Ortodoks ve Kıpti kiliseleri tarafından kabul edilen ve "tüm keşiflerin babası" olarak saygı gören Hıristiyan manastırcılığının kurucusudur. Festival günü Katolik ve Ortodokslar için 17 Ocak'tır. Aziz Anthony'nin festival günü Kıptiler için Koptik Ortodoks Takvimi'ne (İskender Takvimi olarak da bilinir) göre 22 Tobi'dir.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=23 (Nisan 2015).

¹⁹⁸ Aziz Athanasius (296-373) İskenderiye Patriği ve Hıristiyan teolojisinin kurucu babalarındandır. Arysçuluğa karşı duruşu ve fikirleri, 325 İznik Konsili'nde alınan kararları etkilemiştir. Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 47. Kilise Doktoru ve Aziz olarak saygı gören Aziz Athanasius'un festival günü 2 Mayıs'tır.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=336 (Nisan 2015).

¹⁹⁹ Salihe Polat, *Hıristiyanlıkta Manastır Hayatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 8-9.

²⁰⁰ Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Sultan Gül Erdem, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 50.

dillerine çevrilerek Doğu ve batı manastır kurallarının temelini oluşturmuştur.²⁰¹ Mısır'da başlamasına rağmen kısa sürede Suriye ve Filistin'e yayılan Hıristiyan manastırcılığı buraları ziyaret ederek etkilenen Aziz Basil²⁰² (Basileios) tarafından Anadolu'ya taşınır. İris Nehri (Yeşilırmak) üzerinde ailesine ait bir arazide manastır kuran Aziz Basil, manastırcılığın bireysel çileciliği yerine ibadetin fiziksel çalışma ve hayır işleri ile birleştirildiği manastır sistemini kurmuştu. Manastırda ortak yaşamı benimseyen Basil, manastırın bitişiğinde bir yetimhane ve işsizler için atölye kurarak manastır sistemini geliştirdi. Manastır için bir tüzük ya da nizamname yazmamış olmasına rağmen Doğu Kilisesi'nde manastır sisteminin kurucusu olarak kabul edilir.²⁰³

Doğuda başlayan manastırcılığın Batıya taşınması Konstantinopolis Patriği'nin görev için Roma'ya gönderdiği Johannes Cassianus sayesinde olmuştur. Marsilya'ya yerleşen Johannes, biri ile de Lerins'de olmak üzere iki manastır kurdu ve manastır yaşamını anlatan Kurallar ve Konferanslar adında iki kitap yazdı. Batının önemli Kilise babalarından Hippolu Augustinus da manastır yaşamının en ciddi savunucularındandı. Hıristiyanlığı yürekten kabul etmenin kaçınılmaz olarak münzevi bir hayat gerektirdiğini söyleyen Augustinus kendi münzevi yaşamını Kilise içinde aldığı aktif görevden dolayı sonlandırmak zorunda kalmıştı. Fakat yukarıda kısa hayat öyküsünü verdiğimiz Aziz Martin piskoposluğu döneminde bile kirli giysileri ve dağınık saçlarıyla bayağı bir görüntünün içerisinde münzevi yaşamını sürdürmüştü.²⁰⁴

Batının bugün hala kullandığı manastır sistemini geliştiren kişi Aziz Benedikt (St. Benedictus 480-547) olmuştur. Roma'nın güneyindeki Sabina tepelerinde yaşayan varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Benedikt, eğitim için gittiği Roma'da Hıristiyanların sefahat içindeki yaşamını görerek dehşete kapılmış ve

²⁰¹ Polat, 2004, *a.g.e.*, s. 9-10.

²⁰² Aziz Basil (330-379), varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Kapadokya-Kayseri'de (Caesarea) dünyaya gelmiş, Kayseri, İstanbul ve Atina'da eğitim aldıktan sonra Suriye, Filistin bölgelerini ziyaret etmiştir. İznik Konsili'nde heretiklere karşı duruşu ile tanınan Basil, erken Kilise tarihinin en önemli teologlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hastane yöneticilerinin koruyucu azizi olan Basil'in festival günü 2 Ocak'tır. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=261 (Nisan 2015).

²⁰³ Murat Tural, *Orta Çağ Doğu Hıristiyanlığında Mistik Hayat*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010, s. 44-48, Read, *a.g.e.*, s. 50.

²⁰⁴ Polat, *a.g.e.*, s. 29, Read, *a.g.e.*, s. 51-52.

Subiaco'daki dağ yamaçlarında bulduğu bir mağarada münzevi yaşama başlamıştır. Kendisini takip edenlerle birlikte Cassinum'a geçen ve burada bir dağın zirvesinde bulunan Apollon Tapınağı'nı yıkarak Monte Cassino Manastırını kuran Benedikt, kendisinden sonra altı yüzyıl boyunca Batı manastır ve dinsel yaşam modelini belirleyecek olan tüzüğünü yazdı. Basil'in deneyimlerinden ve Johannes'in kitaplarından faydalanarak yazdığı tüzükte Benedikt'in inancının coşkusu sezilenmektedir.²⁰⁵

Aziz Benedikt'in kurallar metni toplamda yetmiş bölümden oluşuyor ve manastırın hiyerarşi ve sistemini kurallarla belirliyordu. Her şeyden önce başkeşişe mutlak bir yetki tanınıyor, keşişlerin ne yiyip içecekleri ve giyecekleri kurallarda belirtiliyordu. Cüppeleri siyahtı ve başkeşişin takdirince iklim ve mevsime göre değişebiliyordu. Yemekler yavandı ve etten sürekli olarak kaçınılmalıydı. Ayrıca katı oruç dönemleri öngörülmüştü. Günün ve gecenin belli zamanlarında ilahiler ve mezmurlar okuması gereken keşişler çalışmadıkları ya da uyumadıkları zamanlarda okuyacak, öğretecek ve fiziksel işlerle meşgul olacaklardı. "Laborare est orare" (Çalışmak ibadettir) mantığına keşişler tarlalarda manastırın yiyecek ihtiyacını karşılayacak şekilde çalışacaklardı. Tüzüğe göre her manastırın bir kütüphanesi olmalı ve burada kutsal kitabın yanı sıra klasik yazarların eserleri keşişler tarafından kopyalanmalıydı.²⁰⁶

Aziz Benedikt hazırlamış olduğu tüzüğün girişinde kendi zamanına kadar olan manastır yaşam tarzlarını ve keşişleri tasnif etmiştir. Yaptığı tasnife göre dört tür keşiş vardır. Birincisi "Cenobit" olarak adlandırdığı, kurallar ve bir başkeşişin yönetimi altında yaşayan keşiş türüdür ki, Benedikt'in kurduğu manastırın sistemi Cenobitik'tir. Tüzükte ikinci tür keşişler "Anchorite" veya "Hermit" olarak adlandırdığı ve bedensel ve ruhsal terbiyeleri ile şeytanla dövüşebilen, çölde tek başına hayatta kalabilen, et yemeye kesinlikle karşı olan eğitimli keşişlerdir. Üçüncü sınıf keşişler, Benedikt tarafından sevilmeyen ve hatta "en aşağılık" olarak nitelendirdiği "Sarabait" türü keşişlerdir. Sarabait'leri yönetilmeye ihtiyacı olan, başında çoban bulunması gereken koyunlar gibi görmekte ve kurallar olmaksızın

²⁰⁵ Read, *a.g.e.*, s. 52.

²⁰⁶ Pirenne, *a.g.e.*, 143, Read, *a.g.e.*, s. 52-53. Aziz Benedikt'in yazmış olduğu ve Türkçeye çevirisi henüz yapılmamış olan tüzük hakkında detaylı bilgi için bkz. Saint Benedict, *The Holy Rule of St. Benedict*, Trans. Boniface Verheyen, Christian Classics Ethereal Library, 1949.

bedensel arzularının tatmin edilmesine yenik düşen keşişler olarak nitelendirir. Son bir grup olarak, farklı şehirlerdeki manastırlar arasında sürekli gezerek 3-4 gün boyunca buralarda misafir olarak kalan “Landloper” türü keşişlerdir. Benedikt bu grup keşişlerin “berbat” yaşamları hakkında sessiz kalmanın konuşmaktan daha iyi olduğunu düşünmüştür.²⁰⁷

Manastır hayatının yetiştirdiği papalardan olan I. Gregory bir Benedikten keşişiydi. Roma’dan Saint Andreas Manastırı’nın başkeşişi olan Aziz Augustinus’u 596 yılında kırk kişilik bir keşiş ekibiyle Pagan Keltlere gönderen kişi de I. Gregory olmuştur. Özellikle Roma’nın barbar işgalleriyle mücadele ettiği dönemde kuzey ve batıdaki barbarları Hıristiyanlaştırma misyonunda Benedikten keşişleri etkin bir rol oynamıştı. İspanya, İngiltere ve Hollanda’nın katolikleşmesi Benedikten keşişlerinin başarısı olarak kabul edilmektedir. Fakat Benedikt’in ölümünü takip eden iki asır boyunca batı manastırcılığı farklı bir boyuta ulaşmıştı. Münzeviler için ücre sığınaklar olan manastırlar geniş mülk ve arazileri yöneten büyük komplekslere dönüştü. Burgonya ve Bavyera gibi bölgelerde kurulan manastırlar zamanla önemli kent merkezleri haline geldiler. Bu manastırların başkeşişleri de Piskoposların sahip olduğu dini-siyasi güce kavuşmuş oldular. Zaman içerisinde Roma kilisesi’nin Batılı devletler, Romalı aristokratlar ve Bizans arasında oynadığı denge oyunu manastırları da etkiledi. Özellikle Kilise’nin Franklarla yakınlaşması ve iyi ilişkiler kurması manastırların da işine gelmişti. Feodal yöneticilerin ve bölge piskoposlarının dünyevi zevklere dalarak yaşamış oldukları “günah dolu hayat” hem manevi olarak korktukları ahiret yaşantısı hem de kaybettikleri itibarları sebebiyle keşiş cemaatlerine yüklü bağışlar yapıyor, bölgelerinde manastırlar ve okullar açıyorlardı. Önemli merkezlerde bulunan manastırlar bu tür bağışlar ile önemli ölçüde zenginlik elde ediyorlardı.²⁰⁸

Benedikten tarikatlar olarak adlandırabileceğimiz X. yüzyılda reformist bir düşünce ile kurulan Cluny ve XI. yüzyılda Clarvauxlu Aziz Bernard tarafından kurulan Ciscercianlar²⁰⁹ (Bernardian olarak da anılırlar) dışında XII. yüzyılda İspanyol asıllı

²⁰⁷ Saint Benedict, *a.g.e.*, s. 4.

²⁰⁸ Read, *a.g.e.*, s. 54-55.

²⁰⁹ Aziz Bernard tarafından kurulan Cistercianlar Cluny tarikatının devamı niteliğindedir.

bir rahip olan Aziz Dominik²¹⁰ tarafından kurulan ve Thomas Aquinas'ın²¹¹ da mensubu olduğu Domiken²¹² ve Aziz Francis²¹³ tarafından kurulan Fransisken²¹⁴ tarikatları Orta Çağ Hıristiyan manastırcılığının en önemli hareketleridir. Dominiken ve Fransisken cemaatlerinin mensupları “Vaizler ve Dilenci Rahipler” olarak bilinmektedir. Bu keşişler öğretmek, vaaz etmek, çalışmak ve muhtaç olanlara yardım etmek gibi misyonlarla sürekli gezmişlerdir.²¹⁵

3.1.2. Şövalyelik Kültürü

Şövalye kelimesini duyduğumuz anda zihnimize parlak zırhlar içinde elinde mızrağıyla atını hedefinin üstüne doğru hızla koşuran bir Orta Çağ askeri imajı oluşmaktadır. Aynı şekilde Orta Çağ romantik metinlerinde asil bir prenses ve soylu şövalyenin imkânsız aşkına rastlamak mümkündür. Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri gibi kahramanlık destanı türünde romantik kurgular da Orta Çağ'da önemli yer tutuyordu. Şövalyelik, saflığın, gerçeği aramanın ve kahramanlığın sembolüydü. Şövalye olma merasimi, şövalyenin zırhı, kılıcı ve diğer savaş ekipmanları onu sıradan askerlerden ayırıyordu. Peki, şövalyelik nasıl ortaya çıkmıştı?

²¹⁰ Aziz Dominik (Dominic) 1170-1221 yılları arasında yaşamış ve Dominikenler olarak bilinen tarikatın kuruculuğu yapmıştır. Astronomların korucu azizi olarak bilinen Aziz Dominik'in festival günü 8 Ağustos'tur. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=178 (Nisan 2015).

²¹¹ Aziz Thomas Aquinas (1226-1273) Yüksek Orta Çağ'da kabul edilen en önemli Kilise doktorlarından. Henüz beş yaşındayken ailesi tarafından Monte Cassino Manastırı'na verilmiş ve on yedi yaşına kadar bir Benedikten olarak yetişmiştir. On yedi yaşına geldiğinde ailesinin itirazlarına rağmen Domiken Tarikati'ne katılmış ve tarikatın ilahiyatçılığını yapmıştır. Üniversitelerin ve öğrencilerin koruyucu azizi olarak saygı gören Thomas Aquinas'ın festival günü 28 Ocak'tır.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=2530 (Nisan 2015).

²¹² Dominiken Tarikati hakkında detaylı bilgi için bkz. Zeynep Ocak, *Dominiken Tarikatının Katolik Kilise Eklesiyastik Yapılanmasındaki Yeri ve Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

²¹³ Aziz Francis 1181'de İtalya'nın Assisi kasabasında zengin bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Gençlik dönemi eğlence ve sefahatle geçen Francis, şövalyelik hayalleri kuruyordu. Bu hayalini gerçekleştirmek için IV. Haçlı Seferi'ne (1200-1204) katılmış ve ülkesine bir şövalye olarak dönmüştür. Savaştan sonra ülkesine dönerken sefahat dolu yaşantısıyla ilgili gördüğü vizyondan etkilenerek kendisini dine adan Francis, kendi adıyla anılacak olan dini bir cemaat kurmuştur. Hayvanların, tüccarların ve çevrebilimcilerin koruyucu azizi olan Francis'in festival günü 4 Ekim'dir. Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=50 (Nisan 2015).

²¹⁴ Fransisken Tarikati hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahmut Çoban, *Bir Katolik Cemaati Olarak Fransiskenler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, Özlem Şentürk, *Fransisken Hareketinin Orta Çağ Avrupa'sındaki Önemi ve Orta Çağ Avrupa'sına Etkisi*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2007.

²¹⁵ Ali İbra Güngör, *Tanrı'nın Şövalyeleri: Cizvitler*, Çağlar Yayınları, Ankara, 2004, s. 26.

Aslında şövalyeliğin Germen menşeli erginlenme törenlerinden doğduğu ifade edilse de şövalyeliğin kökeni ve erken dönem şövalyelerin durumu hakkındaki bilgiler kesinlik taşımamaktadır.²¹⁶ Fakat kesin olan bir şey vardır ki, Batı Roma'nın yıkılmasından sonra Avrupa'da başlayan derebeylik rejiminin neticesinde kendine ait kuralları olan bir toplumsal sınıf olarak Orta Çağ'a damga vurmuştur. Latince "atlı adam" anlamındaki "Caballarius" kelimesinden Batı dillerine geçen (İng. Chevalier, Fr. Cavalier, İt. Cavaliere, İsp. Caballero) şövalye kelimesi atlı asker anlamında kullanılmaktadır.²¹⁷ Her ne kadar Germen kökenli olduğu düşünülse de tüm Orta Çağ Avrupa yerli toplumlarında görülen şövalyelik kurumu, içinde bulunduğu toplumun ahlak ilkeleriyle donatılmış oluyordu.

XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra bazı metinlerde "şövalye olma" törenlerinden bahsedilmektedir. Germence "vurmak" anlamına gelen eski bir fiil mastarından türeyen "Adoubement" adı verilen bu tören birkaç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle şövalye adayına, yaşlı bir şövalye tarafından kılıç kuşatılıyordu. İkinci aşama ise şövalyenin yanak ya da ensesine bir tokat atılmasıydı. Son olarak şövalye adayı at üstünde mızrakla bir hedefi vuruyor ve tören sonlandırılıyordu. Söz konusu silah kuşanma törenleri Orta Çağ öncesi Germen toplumlarında görülen bir nevi erginlenme töreni olarak uzun bir süredir gerçekleştirilmekteydi. Bu törenlerde belirli bir yaşa gelmiş aday, o zamana kadar yaşının küçüklüğü sebebiyle dışında kaldığı tam üyeler grubuna katılım hakkı kazanmaktaydı. Savaşçı Germen toplulukları arasında ritüel farklılıkları görülse de ortak nokta adayın silah kuşanmak suretiyle erginler topluluğuna katılmasıydı. Germenlerde bütün erkekler savaşçı kabul edildiği için tüm özgür erkekler silah kuşanma hakkına sahiptiler. Fakat feodalitede askeri vassaller ve şeflerden meydana gelen profesyonel bir savaşçılar zümresi bulunmakta ve silah kuşanma hakkı sadece bu grubun üyelerine ait kabul edilmekteydi. Feodalizmle birlikte törenin ve silah kuşanma hakkının geniş bir toplumdan dar bir zümreye geçmesi şövalyeliğin toplumsal dokusunu değiştirmişti. Anglo-Saksonlarda

²¹⁶ Jan Broekhoff, "Chivalric Education in the Middle Ages", *Quest*, Vol. 11, Is. 1, pp. 24-31, 1968, s. 25.

²¹⁷ Charles Mills, *The History of the Chivalry or Knighthood and Its Times*, Lea and Blanchard, Philadelphia, 1844, s. 13.

törenin toplumsal bazda uygulaması tamamen sona ererken salt bir zümreye ait olarak gerçekleştirilen yeni tören adeti Franklar tarafından benimsenmişti.²¹⁸

Avrupa'da şövalyeliğin yükselişi X. yüzyılda Fransa'da olsa da şövalyelik kurumunun ilkeleri Şarلمان döneminde oluşturulmuştur. Savaşın sıradanlaştığı zamanlarda şövalyelerin belirgin özellikleri asaleti ve cesareti olmuştur. Sadece savaşlarda değil hemen her Avrupa toplumunda sürekli olarak düzenlenen şövalyeler arası turnuvalar, şövalyelerin cesaretlerinin sınandığı arenalardı.²¹⁹ Zamanla şövalyeliğin belli bir zümreye ait olması ve silahsız zümreden ayrılarak üstün bir statüye kavuşmasıyla hem şövalye olma törenleri hem de şövalyeler arasında düzenlenen turnuvalar daha görkemli bir hale gelmişti. Ayrıca şövalye olabilmek için silah kuşanma hakkını elde etmek de belli bir zümreye ait olmuştu. Sadece soylu ailelerden gelen gençler şövalye olabilirken nadiren de olsa soylu olmadığı halde bireysel yetenekleri ile yükselmeyi başarmış ve yeterli servete sahip kişiler şövalyelik kurumuna kabul ediliyorlardı.²²⁰

Erken Orta Çağ Avrupa'sında şövalye kavramı her şeyden önce fiili ve hukuki bir durumu ifade ediyordu. Birinin şövalyesi olmak demek o kişiden fief alıp hizmetle yükümlü olmak demektir. Fakat sonradan fief sahibi olmayan ya da bir vassale karşı sorumlu olmayan ve kendini Tanrı'ya adamayı gerekli kılan şövalyelik kurumu doğdu.²²¹ Bu duruma kısmen Kilise'nin sebep olduğu söylenebilir. Tanrı Barışı kavramını anlatırken bahsettiğimiz üzere IX. ve X. yüzyıllarda Kilise tarafından şövalyeler arası savaşların önlenmesi için barış çağrısı yapılmıştı. Ayrıca kutsal toprakları ele geçirmek için yapılan Haçlı Seferlerinin asıl hedef kitlesi Avrupa'daki şövalyelerdi. Kilise şövalyelerden artık birbirleriyle ya da bağlı oldukları vassaller için değil, İsa ve Kilise için savaşmalarını istiyordu. Bu durum şövalyeliliğin dinsel kazanmasına sebep olduğu gibi şövalye ritüellerini de değiştirmişti.²²² Tabii ki ritüellerin dinselleşmesinin tek sebebi Kilise'nin savaş çağrısı değildi. X. ve XI. yüzyıllarda Avrupa toplumunun sosyal hayatından dinin giderek artan bir etkinliği

²¹⁸ Bloch, *a.g.e.*, s. 416-418.

²¹⁹ Broekhoff, *a.g.m.*, s. 25.

²²⁰ Bloch, *a.g.e.*, s. 418.

²²¹ Bloch, *a.g.e.*, s. 418.

²²² Mills, *a.g.e.*, s. 16-17; Broekhoff, *a.g.m.*, s. 25.

söz konusudur. Bu etkinlik şövalyelik kurumu üzerinde de kendisini hissettirmiştir. Çiftçiler tarlasını, yeni evlenen çiftler yatağını din adamlarına kutsatırken şövalyeler de kılıçlarını kutsatıyordu. Dahası bizzat şövalyenin kendisi de kutsanmaktaydı. Önceleri şövalyelere kılıçlarının kuşatılması şövalye unvanını zaten taşıyan birinin – mesela babası ya da senyörü – hakkı iken zamanla bu görev de din adamlarına devredilmişti. Fakat sıradan kilise rahipleri yerine piskoposlar ve hatta bizzat Papalar bu görevi icra etmekteydi. Din adamlarının kılıç kuşanma törenlerinde aktif bir konuma gelmesi törenlerde geleneksel unsurlar yerine dinselğin ön plana çıkmasına sebep olmuştur.²²³

Feodal Avrupa toplumunda şövalyelik bir toplumsal sınıf iken aynı zamanda şövalyeler arasında üç dereceli bir sınıf farkı vardı. Bu derecelerden birincisi kendi birliğini yöneten şövalye (Knight Banneret), ikincisi normal şövalye (Knight), üçüncü derece ise şövalye beyleri (Esquires) olarak kabul ediliyordu. Bir askerin şövalye komutanı olabilmesi, üçüncü ve ikinci dereceleri savaşıarak geçmesi gerekiyordu. Bir şövalye komutanı herhangi bir baronun altında olmak zorunda değildi fakat kesinlikle kendi komutasında şövalyeleri olmalıydı. İkinci derece şövalyelik en yaygın olan gruptu. Üçüncü derece ise şövalye olabilmek için savaş sanatını öğrenmesi gereken acemilerden oluşuyordu.²²⁴ Şövalyenin kullandığı savaş ekipmanları da yine şövalyeyi sıradan askerlerden ayıran unsurlardı. Her şeyden önce bir şövalyenin atı olması gerekiyordu. Bunun yanı sıra flama, mızrak, balta, kılıç, kalkan, miğfer, örgü zırh, at için örgü zırhtan koşum takımı, pelerin ve arma şövalyelerin kullandığı ekipmanlar arasında sayılabilir.²²⁵ Şövalyelik eğitimi de sadece fiziksel bir eğitim ya da savaş sanatları üzerine değildi. Şövalyelere savaş sanatları, doğa bilimleri, müzik, giyim-kuşam, tıbbi bilgiler, Aristo felsefesi ve tabii ki dinsel eğitim verilmekteydi. Ayrıca satranç şövalyelerin hayatında önemli bir unsurdu.²²⁶

²²³ Bloch, *a.g.e.*, s. 419-420.

²²⁴ Mills, *a.g.e.*, s. 17-20.

²²⁵ Mills, *a.g.e.*, s. 32 vd.

²²⁶ Mills, *a.g.e.*, s. 66 vd.

3.1.3. Hıristiyanlıkta Hac İbadeti

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın bilinen en temel kuruluş sebebi Kudüs'e hac yolculuğu yapan Hıristiyanların yolculuk sırasında bölgedeki Müslümanlara karşı korunması fikridir. Haçlıların Kudüs'ü ele geçirerek bir Latin Krallığı kurmaları bölgeye yapılan hac yolculuklarında önemli bir artış sağlamıştı. Fakat kara yolu ile yapılan hac yolculukları, Anadolu'nun hala önemli bir bölümünün Müslümanların elinde olması sebebiyle Hıristiyan hacılar tarafından pek tercih edilmiyordu. Hıristiyan hacılar daha çok İtalya limanlarından Suriye'ye deniz yolu ile yapılan hac yolculukları gerçekleştiriyordu (Bkz. EK-4). Hıristiyanlıkta hac ibadeti önemli dini uygulamalardandır. Hıristiyanlığın erken döneminde hac ibadeti hakkında kesin ifadeler bulunmamakla beraber, hac ibadetinin Constantinus'tan sonra başladığını söylemek mümkündür.

Hac ibadetinin temelinde herhangi bir bölgede kutsalın tezahür ettiği inancı bulunmaktadır. İbrahimi dinler dâhil olmak üzere dünya üzerinde inananı bulunan pek çok din için farklı zaman ve mekânlarda hac ibadeti söz konusudur. Dinlerde kutsal kabul edilen yerlerin aslında diğer yerlerden mekân olarak bir farkı yoktur. Fakat bu tür yerlerde ulûhiyetin tecellisi, inançla bağlantılı bir olayın meydana gelmesi yahut bölgenin dini bir şahsiyetle bir bağlantısının olması söz konusu bölgeyi diğer yerlerden ayıran ve kutsallaştıran unsurlar olmaktadır. Genel olarak bu tür yerleri hac maksadıyla ziyaret etmenin pek çok özel usulü ve kuralı bulunmaktadır. Hititlerde, Antik Çin'de, Hinduizm'de, Budizm'de, Japon inançlarında, Antik Mısır'da hac ve benzeri dinsel uygulamalar görülmüştür.²²⁷ Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te de hac en önemli dini uygulamalardan bir tanesi olmuştur. Bu üç dinin İbrahim'i ata olarak kabul etmesinin ve onun soyunun devamı olduğuna inanmalarının dışında bir diğer ortak yanı Kudüs'ün her üçünde de kutsal kabul edilmesidir. Tarihi milattan iki bin yıl öncesine dayanan Kudüs şehrine tarih boyunca "adalet yurdu, inananlar şehri, doğruluk şehri, orduların rabbinin şehri, mukaddes şehir" gibi isimler verilmiştir. Aramice ismi Yerusalemlen olan şehrin adı Latinceye Jerusalem şeklinde geçmiş, buradan da Batı dillerine aynı şekilde

²²⁷ Ömer Faruk Harman, "Hac", *DİA*, C. 14, ss. 382-386, İstanbul, 1996, s. 382-383.

girmiştir. Müslümanlar ise şehre mübarek anlamına gelen “Kuds” ismini vermişler zamanla fonetik olarak Kudüs şeklinde anılmaya başlamıştır.²²⁸ Tarihi boyunca çok önemli bir konuma sahip olan Kudüs, Orta Çağ’dan kalma haritalarda dünyanın merkezinde gösterilmekteydi (Bkz. Ek-5).

Kudüs’ün Yahudiler için kutsallığının ilk çıkış noktası İbrahim’in oğlu İshak’ı²²⁹ Tanrı’ya kurban etmeye kalkıştığı yer olan Moriya (Moriah) Tepesi’nin burada bulunmasından kaynaklanıyor. Yahudiler, Kral Davud zamanında şehri Yebusilerin elinden almış ve krallığın merkezi haline getirmiştir. Hazırlık aşaması Davud tarafından, inşaatı ise Süleyman tarafından gerçekleştirilen ve Kutsal Ahit Sandığı’nın yerleştirildiği Süleyman’ın Tapınağı da Moriya Tepesi’ndedir. Babil Kralı Nabukadnezzar MÖ 586’da Kudüs’ü işgal etmiş, Yahudileri sürgüne göndermiş ve Süleyman Tapınağı’nı yıktırarak I. Tapınak Dönemi’ni sona erdirmiştir. Pers Kralı Büyük Kirus (Kuruş veya Keyhüsrev olarak da anılır MÖ 559-530) yaklaşık elli yıl sonra MÖ 538’de Kudüs’ü Babil Krallığı’ndan almış, sürgündeki Yahudileri geri getirmiş ve yıkılan tapınaklarını yeniden yapmalarına izin vermiştir. Pers hâkimiyetinden sonra Kudüs, Büyük İskender, Mısır Ptolemaios Hanedanı ve Selevkoslar’ın hâkimiyetleri altına girmiştir. MÖ 63’te Romalılar şehri ele geçirmiş, MS 70 yılında Romalı kumandan Titus tarafından tapınak yıkılmış ve II. Tapınak Dönemi sona ermiştir. II. Tapınak’tan geriye sadece bugün “Ağlama Duvarı” olarak bilinen batı duvarı kalmıştır.²³⁰ İleride Tapınakçıların da tarikatlarına isim olarak ekleyecekleri Süleyman Tapınağı, Yahudilikte senede üç defa²³¹ olan hac ibadetinin gerçekleştirildiği mekândır. Tapınağın ikinci kez yıkılmasından sonra Yahudiler tapınakla ilgili hac ibadetini yapmadılar. Fakat yine de Kudüs ve tapınaktan geriye kalan Ağlama Duvarı’nı ziyaret etmeye devam ettiler.²³²

Hıristiyanlar için Kudüs ve civarı, İsa’nın ayak bastığı, vaazlarını verdiği ve çarmıha gerildiği bölge olması sebebiyle kutsaldır. Fakat erken dönem Hıristiyanları henüz

²²⁸ Ömer Faruk Harman, “Kudüs”, *DİA*, C. 26, ss. 323-327, Ankara, 2002, s. 323-324.

²²⁹ İslam inancına göre kurban edilmek istenen İshak değil İsmail’dir.

²³⁰ Harman, a.g.m., s. 324-325.

²³¹ “Yılda üç kez bana bayram yapacaksınız”, Çıkış 23: 17 “Bütün erkekleriniz yılda üç kez ben Egemen Rab’bin huzuruna çıkacaklar” Çıkış 23: 14.

²³² Harman, a.g.m., s. 383-384.

Yahudilikten ayrı bir din olmadığı için hac ibadeti olarak Yahudiler gibi yıkılmadan önce Tapınağı, yıkıldıktan sonra ise Tapınağın kalıntıları ile İsa'nın dirilişinden sonra Havarilerin toplandığı evi ziyaret etmişlerdir. Bu ev gelecek yıllarda Sion Kilisesi olacaktır.²³³ Hıristiyanlıkta hac ibadetinin asıl gelişimi ise Constantinus'la birlikte olmuştur. Constantinus Hıristiyanlığa özgürlük tanıdıktan sonra Kudüs'te pek çok yeni kilise inşa edilmiştir. Bizzat Constantinus tarafından Roma'da Petrus ve Pavlus'un mezarları üzerine büyük kiliseler inşa ettirilmiştir. Fakat Hıristiyanlık için Kudüs'e yapılan hac yolculuğu Constantinus'un annesi Azize Helena²³⁴ sayesinde şekillenmiştir. Hıristiyan olduktan sonra Kudüs'e yaptığı yolculukta orijinal haçı bulmasının yanı sıra İsa'nın mezarı olduğuna inanılan yere Kutsal Mezar Kilisesi'nin yapılmasını sağlamıştır.²³⁵

Azize Helena'nın yapmış olduğu keşifler Hıristiyanları kutsal topraklara çekse de Hıristiyanlıkta hac ibadetinin durumu erken dönemde belirsizdir. Hac için Yahudilik ve İslamiyet de olduğu gibi herhangi bir belirgin zaman olmadığı gibi hac ziyareti yapmak için Kudüs gitmek de şart değildir.²³⁶ Roma'da Petrus ve Pavlus'un mezarlarına hac ziyareti yapılabildiği gibi Efes'teki Meryem Ana Evi ve bazı azizlerin mezarlarının ziyaret edilmesi de hac ibadeti kapsamına girmektedir.²³⁷ Fakat özellikle Roma Kilisesi'nin etkinliği arttırması ve Hıristiyanlığın Avrupa'da yaygın hale gelmesi Kudüs'e yapılan hac yolculuğunu öne çıkartmıştır. Kudüs Hıristiyanlar için manevi dünyanın merkezi ve İsa'nın vaat ettiği "Tanrı'nın Krallığı'nın" kurulacağı yerdir. İsa'nın doğduğu ve yaşadığı yerler, çarmıha gerildiğine inanılan Golgota Tepesi ve gerçek haçın görülmesi haccın maneviyatını yükselten unsurlar olmuş fakat Hıristiyanlıkta hac yolculuğu asla zorunlu olmamıştır. Aziz Yeremya²³⁸ haccın zorunlu olmayan bir ibadet olduğunu ifade ederken

²³³ Harman, a.g.m., s. 384.

²³⁴ Azize Helena (?-330) Bitinya bölgesinde doğmuş ve 270 civarında imparator Chlorus ile evlenmiştir. 312'de oğlu Constantinus tek imparator olduktan sonra Hıristiyanlığa geçmiş ve Kudüs'ü ziyaret ederek orijinal haçı bulmuştur. Azize Helena'nın festival günü 18 Ağustos'tur.

Bkz. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=123 (Mayıs 2015).

²³⁵ Ahmet Türkan, "Başlangıcından Günümüze Kudüs Latin Patrikliği", *Milel ve Nihal*, C. 10, S. 2, ss. 29-61, Mayıs-Ağustos 2013, s. 30-31.

²³⁶ Harman, a.g.m., s. 384.

²³⁷ Küçük, a.g.e., s. 393.

²³⁸ Aziz Yeremya (St. Jeremy) Maksiminus döneminde Hıristiyanlara yapılan baskılar esnasında kafası kesilerek öldürülen erken dönem Hıristiyan şehit ve azizidir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmeyen ve kendisiyle beraber hem Kilikya'da madenlerde köle olarak çalıştırılan ve idam

Augustinus, imparatorlukta saray kadınlarının kutsal topraklarda kalmak istemesinin bir moda haline gelmesinden dolayı hac ibadetini zararlı görmüştür. Bu düşünce Grek Kilise babaları tarafından da destekleniyordu.²³⁹ Fakat Hıristiyanlar bu düşüncelere önem vermedikleri gibi Kudüs'te Roma hâkimiyetinin sona ermesinden sonra dahi hac yolculukları yapmaya devam etmişlerdir. Hatta yolculuk sırasında yaşanan zorluklar haccın tinselliğinin bir parçası haline gelmiştir. VII. yüzyıldan itibaren hac, Kilise kefaretlерinden biri olmuş ve doğru olmamasına rağmen Kudüs'e yapılan haccın günahları sildiği şeklinde bir düşünce yayılmıştır. XI. yüzyıla gelindiğinde ise Kilise, toplumsal ve manevi düzeni bozan kişilere ceza olarak hac kefareti uygulamaya başlamıştır.²⁴⁰

Haçlı Seferleri vaaz edilirken kutsal topraklara yapılan hac yolculukları esnasında bazı Hıristiyanların yaşamış olduğu münferit olayların abartıldığını ve seferler için Kilise tarafından malzeme olarak kullanıldığını ifade etmiştik. Gerçekte Hıristiyanların kutsal topraklara yaptıkları hac yolculuklarında istisnai dönemler haricinde fazla bir sıkıntı yaşanmadığı bilinmektedir. X. yüzyılda Arapların Akdeniz'de üstünlüğü kaybetmelerinin ardından deniz yolculuğu ile yapılan hac yolculuklarının sayısı da artmıştı. 961'de Girit'in Araplardan alınması ve Akdeniz'de korsanlığın engellenmesi buna katkı yapmıştır. Venedik ve Bari şehirlerinden doğrudan Trablus ya da İskenderiye'ye giden gemiler hac yolculuğu için kullanılıyordu. 1033 yılına doğru İsa'nın ölümünün bininci yıldönümü anısına en üst tabakadan en alt sınıfa kadar pek çok Hıristiyan hac için kutsal topraklara hareket etmiştir. Bu dönemde Cluny Manastırının kutsal topraklara yakın yerlerde kurup işlettiği hacı konaklarının sayısı artmış ve hac düzenli bir görev haline gelmiştir.²⁴¹ 1056 yılında Fatımi Halifesi el-Hâkim'in Kudüs'te Hıristiyanlara karşı başlattığı takibat neticesinde Kutsal Mezar Kilisesi'nin tahrip edilmesi ve Hıristiyanlara Kutsal Mezar'ı ziyaretin yasaklanması dışında Hıristiyan hacılar hemen her dönem için hac ibadetini yerine getirebilmişlerdi.²⁴²

edilen Elias, Daniel, Isaias ve Samuel adlı azizlerle birlikte anılan Yeremya'nın festival günü 16 Şubat'tır. Bkz. <http://www.catholic.org/search/?q=Jeremy> (Mayıs 2015).

²³⁹ Runciman, *a.g.e.*, s. 31.

²⁴⁰ Morrison, *a.g.e.*, s. 11-12.

²⁴¹ Morrison, *a.g.e.*, s. 13-14.

²⁴² Runciman, *a.g.e.*, s. 38-39.

3.2. İSA'NIN YOKSUL ŞÖVALYELERİ

I. Haçlı Seferi'nden sonra Urfa, Antakya ve Kudüs'te Latin Haçlı devletleri kurulmuştu. Kudüs ele geçirildikten sonra umduğunu elde edemeyen Toulouse Kontu Raimond de Saint-Gilles tarafından 1102'de kuşatılan Trablus'ta, 1105 yılında kuşatma devam ederken Raimond'un ölümünden sonra 1109'da zapt edilen şehirde dördüncü bir Haçlı devleti kurulmuştu.²⁴³ Fakat Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra sefere katılan Batılıların pek çoğu Avrupa'ya geri dönmüş ve Godefroi de Bouillon'u üç yüz kadar şövalye ve bin kadar piyade ile Kudüs'te bırakmışlardı. Kudüs'te kalan haçlıların, Kudüs'ü elde tutmanın Kudüs'ü ele geçirmekten daha zor olduğunu anlamaları çok uzun sürmedi.

Kudüs Kralı unvanı yerine "Kutsal Kabrin Koruyucusu" unvanını alan ilk Kudüs Kralı Godefroi, 1100 yılında ölmüştü. Godefroi'nin krallığı esnasında Kudüs patrikliğinde Papa'nın Haçlı Seferinin elçisi olarak görevlendirdiği Le Puy'lü Adhemar'ın ölümü üzerine atamış olduğu Pisa Başpiskoposu Daimbert bulunuyordu. Godefroi'nin ölümünden sonra teokratik bir hükümdar olarak Kudüs Kralı olma planları yapan Patrik Daimbert'in bu düşüncesine karşı çıkan Frank liderler Godefroi'nin Urfa Kontu olan kardeşi Baudouin'i çağırarak Kudüs Kralı olmasını istediler. Bunun üzerine Kudüs'e gelen Baudouin, 1100 yılının Noel'inde Betlehem'deki Nativitas (Doğuş) Kilisesi'nde Patrik Daimbert tarafından Kudüs Kralı ilan edildi.²⁴⁴ 1109'da alınan Trablus'ta kurulan kontlukla beraber bölgede dört adet Haçlı devleti kurulmuş oluyordu. Fakat bu "devletçikler" arasındaki ulaşım ve iletişim ağı bölgeyi tamamen terk etmeyen yerel halk ve Selçuklu'dan kalan beyler tarafından sık sık kesiliyordu. Bu durum Avrupa'dan Kudüs'e yeni bir karayolu rotası yaratılmasını engelliyordu.²⁴⁵ I. Haçlı Seferi'nden sonra pek çok Haçlı'nın bölgede kalmak yerine ülkelerine dönmeyi tercih etmesi özellikle Kudüs'te gerekli insan ve asker gücünü olumsuz etkilemiştir.²⁴⁶

²⁴³ Demirkent, a.g.m., 531.

²⁴⁴ Read, a.g.e., s. 99-100.

²⁴⁵ Edward Burman, *The Templars: Knights of God*, Crucible, Great Britain, 1986, s. 13-14.

²⁴⁶ Göktuğ Halis, *Tapınakçılar: Tarih ve Spekülasyon*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul, 2006, s. 69.

Baudouin'in krallığa geçtiği dönemde Kudüs, düzensiz ve güvensiz bir durumdaydı. Düzenli bir yönetim, vergi sistemi ve yeni ele geçirilen kentlerle Kudüs'ün arasında güvenli bir savunma ağı yoktu. 1101 yılında Kudüs daha önce olmadığı kadar izole edilmiş bir görünüm arz ediyordu. Baudouin, Patrik Daimbert ve Antakya Prensinin karşı çıkmasına rağmen, boş bir hazine ve dağınık bir yönetimle merkezden uzak kırsal bölgelerde şövalyeler, kanunsuzlar ve tacirler için Filistin sıradağlarında ve Esdraelon vadisinde birkaç kale inşa etmeyi başarmıştı. Fakat Kudüs güvende değildi. Askalon'dan gelen yağmacı-akıncı birlikler Yafa-Kudüs arasındaki yolcuları tehdit ediyordu. 1110 yılında Mısır'dan gelen bir ordu Kudüs surlarına ulaşmayı başarmıştı. Bu olaydan üç yıl sonra Askalon'dan gelen akıncı birlikler de aynı başarıyı göstermişti. Hatta 1115'te Kudüs için hayati önem taşıyan Yafa limanını neredeyse ele geçiriyorlardı. Antakya'dan gelen sahil yolu ise haydut ve eşkıyaların tehdidi altındaydı. 1105 yılında sahil yolunu korumak için inşa edilen Arnoul Kalesi de sadece bir sene dayanabilmişti. Baudouin'in inşa ettirdiği kaleler de Müslüman okçuların atışlarıyla bile işlevsiz hale gelebiliyordu. Askeri tarihçiler, erken dönemde yapılan bu kaleleri Orta Çağ'ın küçük askeri birlikleri için yine kendileri kadar küçük gruplar halindeki Müslüman akıncılara karşı yapılmış olduğunu ve büyük birlikler karşısında yetersiz kaldığını ifade etmektedirler.²⁴⁷

Kral Baudouin bir taraftan kaleler inşa ederek güvenliği sağlamaya çalışırken diğer taraftan Maveria-i Ürdün'deki Hıristiyanları bölgeye çekerek nüfusu arttırmaya çalışıyordu.²⁴⁸ 1118 yılına gelindiğinde Baudouin çılgınca bir girişimde bulundu ve yanında sadece 216 şövalye ve 400 piyade olduğu halde Mısır'ı istila etmeye kalkıştı. Müslümanların cüretini şaşarak izledikleri Baudouin, başlangıçta şaşırtıcı başarılar elde etse de Nil kıyısına vardığında beklenmedik şekilde hastalanarak ölmüş ve sefer yarıda kalmıştı. Baudouin'in ölümü üzerine kendisiyle aynı ismi taşıyan Urfâ Kontu olan kuzeni II. Baudouin de Bourg, Kudüs Kralı olmuştu.²⁴⁹

II. Baudouin'in tahta çıktığı dönemde Kudüs'te henüz istenilen seviyede devlet sistemi kurulamamıştı. Fakat düzensizliğe ve tehlikelere rağmen Hıristiyanlar

²⁴⁷ Burman, *a.g.e.*, s. 13-15.

²⁴⁸ Morrisson, *a.g.e.*, s. 111.

²⁴⁹ Halis, *a.g.e.*, s. 71.

tarafından kutsal topraklara yapılan hac yolculukları, Fatımilerin elinde kalan Suriye limanlarının alınmasının etkisiyle artarak devam ediyordu. Genellikle İtalya limanlarından deniz yolculuğu ile Yafa limanına gelen Hıristiyan hacılar, buradan karayolu ile hac noktalarını ziyaret etmeye çalışıyorlardı. Fakat Fatımilerin elindeki Suriye limanları alınmış olmasına rağmen bölgede Tir ve Askalon gibi bazı önemli yerleşim yerleri halen Müslümanların elindeydi. Ayrıca yerleşim yerleri arasında kalan bölgelerde yerel halk ve soygunculuk yapan bedeviler bulunuyordu. Hıristiyanların o dönemde Saracener²⁵⁰ (bazı kaynaklarda Sarazen olarak geçen kelime dönemin Batılıları tarafından Müslümanlara verilen isimdir) olarak adlandırdıkları ve çoğunluğu Bedevilerden oluşan bu çeteler, limanlardan Kudüs'e giden yollar üzerinde Hıristiyan hacılarına düşmanca davranıyor ve mallarını yağmalıyordu. Fatımilerin ve Türklerin bölgeden çekilmesi ve Latinlerin henüz asayişi sağlayacak kadar sistem kuramamış olmaları sonucu ortaya çıkan bu soyguncuların hacıları öldürdükleri de oluyordu.

Norveçli bir hac yolcusu olan Seawulf, yapmış olduğu yolculuğu kaleme almış ve günümüze ulaştırmıştır. Seawulf, otuz geminin kaybolmasına ve bin kadar Hıristiyan hacının ölümüne sebep olan bir fırtınadan sonra Yafa'ya gelmiştir. 1102'de Kudüs'e ulaşmak için yaptığı karayolculuğunu şu ifadelerle aktarmıştır:

“Tehlikeli, dağlık ve kayalık bir yoldan iki gün süren bir yolculukla Yafa'dan Kudüs'e ulaştık. Saracener, Hıristiyanlar için sürekli tuzak kuruyorlar, dağların çukur bölgelerinde ve kayalıklardaki mağaralarda gizleniyorlardı. Gece ve gündüz sürekli saldırabilecekleri küçük grupları zayıf düşüne kadar takip ediyorlardı. Uygun bir an yakaladıklarında bir anda her taraftan ortaya çıkıyorlar ve bir anda gözden kayboluyorlardı. Bu seyahati yapan herkes bunları görebilir. Vahşi canavarlar tarafından

²⁵⁰ I. Haçlı Seferi'nden sonra kurulan Kudüs Latin Krallığı'na gelen Hıristiyan hacıların soyulması ve öldürülmesi olayların sorumlusu olan Saracenerin etnik kimliklerinin Arap Bedeviler olduğu yönünde yerli ve yabancı uzmanlar arasında görüş birliği bulunmaktadır. Fakat dönemin siyasal nüfus yapısı hakkında yeterli bilgisi olmadığı anlaşılan Charles G. Addison'un “*The History of The Knights Templars, The Temple Church and The Temple*” adlı eserinde “Turcoman” ifadesini kullanarak Selçuklu ve Artuklu Türklerini sorumlu tutmaktadır. Bu istisna dışında Hıristiyan hacı adaylarının Suriye limanlarından Kudüs içlerine yapmış oldukları yolculuklarda bazıları ölümle neticelenen soygun olaylarından dolayı sıkıntı yaşadıkları gerçeği ve soyguncuların Bedeviler olduğu konusunda görüş birliği vardır.

parçalanmış insan vücudu parçaları yollarda ve yol kenarlarında yatıyordu. Yolculuk esnasında sadece zayıf ve fakirler değil aynı zamanda güçlü ve zenginler de tehdit altındaydı. Birçokları Saraceler tarafından öldürüldü fakat daha fazlası sıcaktan, susuzluktan ve bozuk suların içtikleri için öldüler.”²⁵¹

Norveçli Seawulf’un anlattıklarına bakacak olursak coğrafya ve iklime alışkın olan Bedevi haydutlar küçük gruplar halindeki hacı kabilelerini takip ederek Avrupa’ya göre daha sıcak olan Ortadoğu ikliminde susuzluktan halsiz düştükleri anda saldırarak soyuyorlardı. Ayrıca Seawulf’un “bozuk su” dediği suların bir savaş stratejisi olarak orduları susuz bırakmak için zehirlenmiş kuyulardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Seawulf’tan kısa bir süre sonra bir Rus manastır başkeşişi olan Daniel aynı yolculuğu benzer ifadelerle kayıt altına almıştı. Daniel’in ilk durağı, Yafa’dan Kudüs’e giderken üçüncü kasaba olan Lod’daki Aziz George Kilisesi olmuştu. Daniel’e göre burada su kaynağı boldu. Fakat ıssız ve terkedilmiş olan bu yere yakın olan Askalon’dan gelerek yağma yapan Saracelerden dolayı hacılar geceleri korku içinde geçirmekteydiler. Daniel, Lod’dan Kudüs’e olan uzaklığın yaklaşık “20 verst” (21 kilometre) olduğunu ve dağlık ve kayalık yerlerden geçen tehlikeli bir yol olduğunu söylemektedir.²⁵² Yolculuğun devamında Kudüs’ün “23 mil” (37 kilometre) güneyindeki Hebron’dan (El-Halil) dönerken şunları aktarır:

“Burada çok yüksek, kayalık bir dağ var, tepesinde de gür bir orman. Bu korkunç dağı aşan bir yol mevcut ama oradan geçmek güç. Zira Saracelerin burada büyük bir hisarı var ve oradan çıkıp saldırıyorlar. Küçük bir ekiple bu yoldan geçmeye kalkışan bunu başaramaz. Neyse ki, Tanrı bana iyi ve kalabalık bir refakatçi ekibi bahşetti ve bu yoldan alıkonmadan geçebildim.”²⁵³

Hıristiyan hacıların tutmuş olduğu kişisel kayıtlara bakarak bölgede asayişin ve güvenliğin tam olarak sağlanmadığını söylemek mümkündür. Kudüs’ün içinde

²⁵¹ Burman, *a.g.e.*, s. 15-16.

²⁵² Burman, *a.g.e.*, s. 16.

²⁵³ Malcolm Barber, *Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*, Çev. Berna Ülker, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 21.

bulduğu istikrarsız ve asayıştan uzak ortam ve Hıristiyan hacıların tehdit altında hac ibadeti yapıyor olması, Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluşuna zemin hazırlamıştı. Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluş dönemi hakkında elimizdeki kronikler ve belgeler, tutarsız ve yetersizdir. Döneme ait belge ve kayıtların pek çoğu Kudüs'ün Müslümanlar tarafından geri alınması sırasında kaybolduğu düşünülüyor. Kurtarılmış olan kayıtların ise 1307'de tutuklanmalarından hemen önce bizzat Tapınakçılar tarafından yok edildiğine inanılıyor. Bu sebeple tarikatın kuruluş sürecinde elde olan kısıtlı sayıdaki belge ve dönemin Latin vakanüvislerin kroniklerinden faydalanmak durumunda kalıyoruz. Tapınakçıların kuruluşu hakkında XII. yüzyılın ikinci yarısında kronik yazmış üç vakanüvis bulunmaktadır: Sur (Tyre) Başpiskoposu William (1130-1185), Antakya Yakubi Patriği Suriyeli Mikhael (1126-1199) ve Oxford Başdiyakozu Walter Map (1140-1208/10).²⁵⁴ Bunlardan Sur (Tyre) Başpiskoposu William'ın (1130-1185) Latince olarak kaleme aldığı ve toplam yirmi üç kitaptan oluşan "*Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*" adlı kroniği yazarının kendisinden önceki kaynakları inceleyerek kaleme alınması bakımından diğerlerine göre daha güvenilir kabul edilse de ileride bahsedeceğimiz üzere hem kronoloji hataları hem de tarikatın son dönemlerine tanıklık ettiği için kibirli bulunduğu Tapınakçılara karşı olan önyargısı kroniğini etkilemiştir.²⁵⁵

William'ın yazdıklarına göre, 1118'de en önemlisi Hugo de Paganis (Hugues de Payns veya Payenli Hugo olarak anılmaktadır) ve Geoffrey de Saint-Aldhemar (St. Omer'li Godefroi) olmak üzere bazı soylu adamların Kudüs Patriği Warmund'un huzurunda yoksulluk, erdenlik ve sadakat yemini ederek kendilerini Tanrı'ya adanmışlardı. Kral (o dönemde II. Baudouin) toplamda dokuz şövalyeden oluşan bu yeni örgüte barınmaları için kendi sarayının (Mescid-i Aksa) güneyinde Kubbet'üs Sahra'da (Tanrı Tapınağı) bir yer vermişti. Ayrıca kral, soylular ve patrik tarafından gelirleri bu şövalyelerin iâşe ve giyimlerine harcanmak üzere bazı arpalıklar vermişti.

²⁵⁴ Söz konusu üç vakanüvisin kroniklerine ulaştık. Suriyeli Mikhael'in kroniğinin J. B. Chabot tarafından Fransızca'ya yapılmış çevirisini ve Walter Map'ın kroniğinin editörlüğü James Rhodes Montague tarafından yapılan Latincesini basılı metin olarak elde ettik. Fakat Sur'lu William'ın kroniğinin Latincesini ve İngilizce çevirisini internet ortamından çevrimiçi sayfalar yardımı ile temin ettik. Kullanmış olduğumuz çevrim içi sayfaları kaynakçada belirttik.

²⁵⁵ Barber, *a.g.e.*, s. 21-22.

Manastır kurallarına uygun olarak yoksul bir yaşam yemini eden bu şövalyelerin asıl görevi ise Kudüs'e gelen yollar üzerindeki hacıları korumaktı.²⁵⁶

Suriyeli Mikhael, kralın, “otuz yoldaşı” ile beraber Hugues de Payen’i “sadece keşiş olarak yaşayıp kendi ruhlarını kurtarmak yerine, şövalye olarak hacıları koruma görevine” ikna ettiğini söylemektedir. Walter Map ise Paganus adlı bir şövalyeye dair hikâye uydurur. Bu şövalye Kudüs yakınlarında bir at sulağında Hıristiyanların saldırıya uğramasına şahit olur ve bundan sonra hacıları korumak için savaşmaya karar verir. Fakat düşmanların sayısı savaşamayacağı kadar çoğalınca Tanrı Tapınağı rahiplerinden bir bina ister ve burada Kudüs'e gelen şövalyeleri kendisine katılmaları için ikna etmeye başlar.²⁵⁷ Tapınakçıların başlangıçta sadece dokuz şövalyeden oluştuğu bilinmektedir. Mikhael'in Tapınakçılarının kuruluşta otuz şövalyeden oluştuğu şeklinde verdiği bilgi doğru değildir. Walter Map'ın uydurma şövalyesi Paganus'un da Hugues de Payen olma ihtimali çok yüksektir. Zira Champagne Kontluğuna bağlı bir kasaba olan Payen'in (Payns) kelime olarak anlamı pagandır. Buradan yola çıkarak Tapınakçılar üzerine yazılan spekülâtif eserlerde de Hugues de Payen'in pagan olduğuna dair yorumlar bulmak mümkündür. Görüldüğü üzere dönemin kroniklerinde de tutarsız bilgiler bulunmaktadır. Kroniklerle beraber özellikle Batılı araştırmacıların kişisel ve akademik yorumları tarikatın kuruluşu hakkında daha olası bir senaryo ortaya çıkartmaktadır.

Hugues de Payen ve Godefroi de St. Omer'in öncü oldukları dokuz şövalye 1118/1119'da Yafa'dan Kudüs'e gelen yollarda Hıristiyan hacıları korumak gibi bir misyonla Kral II. Baudouin ve Patrik Warmund'u ikna ederek İsa'nın Yoksul Şövalyeleri adlı birliği kurmuşlardı. Şehrin ekonomisini ve nüfusu canlandırmak için çalışan Baudouin, bu birliği olumlu karşılamıştı. Zira elindeki askerler ancak Kudüs'ü savunmaya yetecek kadardı ve yollarda güvenliği sağlayamıyordu. O dönemde Mescid-i Aksa'da ikamet eden kral, önceleri bu yeni birliğe Kubbetü's Sahra'da bir yer temin etmişti. Kısa süre sonra kendisi Davud Kulesi'ne yerleşen kral

²⁵⁶ William of Tyre, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Liber XII, Caput VII.

Latince için bkz. <http://www.thelatinlibrary.com/williamtyre/12.html#7> (Mayıs 2015).

İngilizce için bkz. <http://legacy.fordham.edu/halsall/source/tyre-cde.html#templars> (Mayıs 2015).

²⁵⁷ Barber, *a.g.e.*, s. 23-24.

Mescid-i Aksa'yı İsa'nın yoksul Şövalyeleri'ne vermişti.²⁵⁸ Yahudilerin MS 70 yılında yıkılan II. Süleyman Tapınağı'nın yerine İmparator Hadrian (117-138) zamanında Jüpiter Tapınağı inşa edilmiş, Hıristiyanlığa serbestlik tanıyan Constantinus zamanında bu pagan tapınağı yıkılmıştır. İmparator (Dönek) Julian (361-363) Süleyman Tapınağı'nı yeniden inşa etmek için uğraşmışsa da ömrü buna yetmemiştir. Müslümanların 638'de Kudüs'ü fethetmeleri üzerine Halife Ömer'in isteği ile Süleyman Tapınağı'nın yıkıntıları üzerinde Mescid-i Aksa inşa edilmiştir.²⁵⁹ Haçlı işgalinden sonra Kudüs Kralı tarafından ikametgâh olarak kullanılan Mescid-i Aksa, kralın Davud Kulesi'ne yerleşmesiyle, İsa'nın Yoksul Şövalyeleri'ne tahsis edilmiştir. Bu andan itibaren tarikatın adı "Süleyman'ın Tapınağı ve İsa'nın Yoksul Şövalyeleri" olmuştur. Fakat bu uzun adlandırma yerine Tapınak Şövalyeleri ya da Tapınakçılar olarak anılmışlardır.²⁶⁰

Tapınak Şövalyeleri sadece hacıları koruma görevi için bir araya gelmemişlerdi. Kendilerini Tanrıya ve Kutsal Mezar'ın korumasına adayan bu şövalyeler manastır hayatı yaşayacaklardı. Yoksulluk, sadakat ve erdenlik yemini eden Şövalyeler Aziz Augustine'in kurallarına göre bir hayat benimsemişlerdi. Özellikle yoksulluk üzerine yaptıkları vurgu Tapınakçıların mühürlerinde bir atı kullanan iki şövalye şeklinde ifade edilmek istenmişti (Bkz Ek-6)

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluş tarihi olarak Sur'lu William 1118 yılını vermektedir. Fakat Tapınakçıların kuruluş döneminden kalan belgeler bu tarihin doğru olmadığını göstermektedir. Tarikatın kabul ettiği ilk bağışlar arasında Flandres Kontu Thierry'nin 13 Eylül 1128 tarihli ve tarikatın kuruluşunun dokuzuncu yılına ait olduğu belirtilen bağışı bulunmaktadır.²⁶¹ William'ın 1118 olarak verdiği kuruluş tarihinin yine kendi ifadeleriyle çelişmesi söz konusudur. William, Tapınakçıların papalık tarafından resmen tanındıkları Troyes Konsili'nin tarikatın kuruluşunun

²⁵⁸ Regine Pernoud, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Deniz Yüce Sylvestre, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s. 8.

²⁵⁹ Sean Martin, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 13-14, Nebi Bozkurt, "Mescid-i Aksa", *DİA*, C. 29, ss. 268-271, İstanbul, 2004, s. 270.

²⁶⁰ George Archibald Campbell, *The Knights Templars: Their Rise and Fall*, Duckworth, London, 1980, s. 20, Read, *a.g.e.*, s. 103-104.

²⁶¹ Marquis D'albon, *Cartulaire General de L'ordre du Temple 1119?-1150*, Librairie Ancienne, Paris, 1913, Belge No: 16, s. 10-11.

dokuzuncu yılında yapıldığını söylemektedir. Troyes Konsili ise konsilin kâtibi Jean Michel'in kayıtlarına göre 13 Ocak 1128 yılında toplanmıştır. Fakat yeni senenin başlangıcı olarak 25 Mart'ı temel alan eski Fransız usulüne göre bu tarihin de Ocak 1129 olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Troyes Konsili'nin kayıtlarında Kudüs Patriği olarak Chartres'lı Etienne'in adı geçmektedir. Oysa Etienne'den önceki Patrik Warmund 1128'in Temmuz'unda ölmüş ve Etienne bu tarihten sonra patrik olmuştur. Söz konusu bu tarih hatalarını dikkate alırsak tarikatın 14 Ocak 1120'den sonra kurulmuş olması muhtemel görünüyor.²⁶²

3.2.1. Yeni Şövalyelik

Tarikatın kurulduktan sonra ilk on yıl içerisinde kayda geçirilecek kadar mühim işler başaramadığı yönünde bir kanı varsa da bunun gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz. Kısa sürede Kudüs'ün hem dini hem de dünyevi liderleri tarafından benimsendiği kesindir. Özellikle Hugues de Payen'in bizzat Baudouin tarafından görev verilerek Avrupa'ya gönderilmiş olması bunun kanıtıdır. Zira Hugues de Payen ve tarikatın diğer kurucu şövalyeleri zaten önemli asilzadelerdir. Hugues de Payen ve Godefroi de Saint-Omer dışındaki diğer kurucu şövalyeler şunlardır: Payen de Montdidier, Andre de Montbard, Archambaud de Saint Aignan, Geoffroi Bisol (Bissot) ve yalnızca ön adları bilinen Gondemare ve Roland. Ayrıca adı bilinmeyen bir dokuzuncu şövalye!²⁶³

Her ne kadar kurucu şövalyelerin sayısının dokuz olduğu söylene de bu sekiz isim dışında verilen dokuzuncu şövalye hakkında görüş birliği yoktur. Pernoud, enteresan bir şekilde ilk şövalyeleri sayarken Clairvaux Başkeşişi Bernard'ın ismini vermektedir.²⁶⁴ Turgut Derinkök dokuzuncu şövalyenin Champagne Kontu Hugues olduğunu söylemektedir.²⁶⁵ Göktuğ Halis, şövalye isimlerini sayarken muhtemelen

²⁶² Barber, *a.g.e.*, s. 25-36.

²⁶³ Martin, *a.g.e.*, s. 19. Martin dokuzuncu şövalyenin adının hiç bilinemediğini söylemektedir.

²⁶⁴ Pernoud, *a.g.e.*, s. 8. Her ne kadar Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'na verdiği destekle çok önemli bir isim olsa da Clairvax'lu Aziz Bernard'ın tarikata resmen üye olduğuna dair bir bilgi yoktur.

²⁶⁵ Turgut Derinkök, *Tampliye Şövalyeleri: Ortadoğu'da Dini İnanışlar ve Düşünceler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s. 99. Champagne Kontu Hugues kutsal topraklara 1104, 1114 ve 1125 olmak üzere üç yolculuk yapmış ve 1125'te Tapınak Şövalyeleri'ne katılmıştır. Tarikatın kurulduğu tarihte Kudüs'te değildir.

Halit Erol'un çalışmasından yapmış olduğu alıntıda, Godefroi de Saint-Omer haricinde sadece ön adı bulunan ikinci bir Godefroi'den bahsetmektedir.²⁶⁶ İkinci bir Godefroi ismini zikreden bir başka kaynak ise Edward Burman'ın çalışmasıdır.²⁶⁷ Read ise *"1119 yılının Noel Günü Payns'lı Hugues, aralarında Saint-Omer'li Godefroi, Saint-Aignan'lı Archambaud, Montdidier'li Geoffroi, Bissot ve Rossal ya da olasılıkla Roland adlı bir şövalyenin de bulunduğu sekiz şövalyeye birlikte"* ifadeleriyle hem Bissot adında farklı bir şövalye ismi zikretmekte hem de sadece altı şövalye ismi saymaktadır.²⁶⁸ Farklı bir kaynak olarak Stephen Howard da Sean Martin'le aynı isimleri zikretmektedir. Howard, *"geleneksel olarak kardeşliğin başlangıçta dokuz şövalye tarafından kurulduğu söylense de gelenek bize dokuzuncu ismi vermiyor"* demektedir.²⁶⁹ İncelediğimiz eserler arasında dönemsel kaynakları ve Tapınakçılara ait belgeleri göz önünde bulundurduğu için "güvenilir" olarak kabul ettiğimiz Malcolm Barber ise çalışmasında dokuz kurucu şövalyeyi isimleri ile beraber saymıyor. Fakat Barber, Ekim 1125 tarihli bir belgede Robert isimli bir şövalyeden bahseder. Söz konusu belge, Nasıra Piskoposu Bernard'ın Hospitaller Tarikatı'nı (Hayırseverler) kendi piskoposluk bölgesinde aşar ödemekten muaf tuttuğuna dair bir berattır. Söz konusu beratta tanıklardan birisi olarak "Tapınak Şövalyesi Robert" ismi geçmektedir.²⁷⁰ 1120'de Anjou Kontu Foulques'un, 1125'te de Champagne Kontu Hugues'nin tarikata katılması, Tapınakçıların kuruluşun itibaren dokuz yıl boyunca yeni üye almadıkları iddiasına ters düşmektedir. Barber'ın bahsetmiş olduğu beratta adı geçen Robert'in bu kayıp dokuzuncu şövalye mi yoksa tarikata sonradan katılan yeni bir şövalye mi olduğunu bilmiyoruz. Fakat her ne olursa olsun kurucuların tamamının soylu ve şövalye olduğu kesindir.

Kurucu şövalyelerden Hugues de Payen'in, Champagne Kontu Hugues ile muhtemelen akrabalığa dayanan bir bağı vardı. Hugues'in köyü olan şaraplarıyla ünlü Payen (Payns), Champagne Kontluğu sınırları içerisinde ve Troyes'nin

²⁶⁶ Halis, a.g.e, s. 72. Halis'in alıntı yapmış olduğu Halit Erol'un, "Sion Tarikatı ve Tapınak Şövalyeleri" adlı çalışması spekülasyon ve temeli olmayan bilgiler içerdiği için tarafımızdan kaynak eser olarak kullanılmamıştır.

²⁶⁷ Burman, a.g.e., s. 21.

²⁶⁸ Read, a.g.e., s. 103.

²⁶⁹ Stephen Howard, *The Knights Templar*, Barnes & Noble Books, United States of America, 1993, s. 43.

²⁷⁰ Barber, a.g.e., s. 25.

yalnızca sekiz mil²⁷¹ kuzeyinde bulunmaktadır. Hugues, 1113'e kadar Payne'in beyi konumunda ve kontluk aristokrasisine mensuptu ve muhtemelen Champagne Kontu'nun vassallarındandı. Kesin doğum tarihi ve ebeveynleri hakkında bilgi olmamasına rağmen 1070'lerde doğduğu tahmin edilmektedir. Kutsal topraklara gelmeden önce Elizabeth adında bir eşi ve Thibaud isimli bir oğlu olduğu bilinmektedir. Thibaud La Colombe manastırında keşişlik yaptığı da kesin bilgidir. Hugues'nin, Guibuin ve Isabella adında iki çocuğu daha olduğu iddia edilmekte fakat bu bilgiyi doğrulayacak belge bulunmamaktadır. Hugues'nin 1114'te Kont Hugues ile kutsal topraklara geldiği düşünülmektedir.²⁷² Bu yolculuk Hugues de Champagne'nin kutsal topraklara ikinci gelişi idi. İlkinde 1104 yılında gelmiş ve 1108'de geri dönmüştür. İlk yolculuğunda Hugues de Payen'in ona eşlik edip etmediği bilinmemekte fakat kontun 1114'teki ikinci yolculuğunu tamamlayarak geri döndüğünde Hugues'nin kutsal topraklarda kaldığı düşünülmektedir.²⁷³ Tarikatın kuruculuğunda sürekli adı öne çıkmasına rağmen tarikatın liderliğinin Hugues'ye verilmiş olması "*primus inter pares*" (eşitler arasında birinci) olmasına bağlanmaktadır. İlk olarak 1125 Mayıs'ına ait bir belgede Hugues de Payen'in Patrik Warmund tarafından bağışlanan bazı önemli imtiyazlara "Tapınak Üstadı" olarak tanıklık ettiği görülmektedir.²⁷⁴ Tapınak Şövalyelerinden Aziz Bernard'ın amcası olan Andre de Montbard'ın da Champagne Kontu Hugues'nin vassallarından olduğu bilinmektedir.²⁷⁵

Kral II. Baudouin'in tapınakçılara destek olduğu ve onlara güvendiği kesindir. Nitekim II. Baudouin, 1127 yılında Hugues de Payen'i iki önemli görev için Avrupa'ya göndermiştir. Bu görevlerden ilki, dört kızı olan Baudouin'in erkek çocuğu olmadığı için Kudüs tahtının bir sonraki varisi olarak düşünülen Anjou Kontu Foulques'u kralın büyük kızı Melisende ile evlenmeye ikna etmektir. İkinci görev ise Baudouin'in Şam'a düzenlemek istediği sefer öncesi Batıdan asker toplanması idi. Avrupa'ya gidecek heyette Hugues de Payen'in yanı sıra Tapınakçılardan Godefroi de Saint-Omer, Celile Prensi Bures'li William (Guillaume) ve Beyrut Beyi

²⁷¹ Yaklaşık 13 kilometre.

²⁷² Sharan Newman, *The Real History Behind the Templars*, Berkley Boks, New York, 2007, s. 12-14.

²⁷³ Read, *a.g.e.*, s. 103.

²⁷⁴ Barber, *a.g.e.*, s. 31-32.

²⁷⁵ Burman, *a.g.e.*, s. 21.

Brisbarre'li Guy (Gui) bulunuyordu. Heyet, 1127 sonbaharında Avrupa'ya yelken açmıştı.²⁷⁶

Fakat bu heyet gönderilmeden önce II. Baudouin, 1126 Ekim'inde, Clairvaux Başkeşişi Aziz Bernard'a bir mektup yazmıştı. Kral mektubunda Bernard'a Tapınak Şövalyeleri'nin Papa'nın onayını almak ve manastırları için düzenli bir hayat nizamı edinmek istediklerini yazmıştı. Papalık onayına ek olarak Tapınakçılara tahsisat bağlanmasını da rica ediyordu. Ayrıca düşmanların kutsal topraklara saldırmak için harekete geçtiklerini, bu sebeple asker toplayabilmek için Avrupa'nın laik kralları nezdinde nüfuzunu kullanması durumunda Bernard'a minnettar kalacağını ifade ediyordu. Mektubu, Bernard'ın amcası olduğuna bildiğimiz Andre de Montbard ve Gondemar adlı Tapınakçılarla göndermişti.²⁷⁷ Andre'nin götürmesi Baudouin'in Bernard'ın akrabasını kırmayacağı düşüncesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Aziz Bernard sadece amcasından değil aynı zamanda Champagne Kontu Hugues'den dolayı Tapınak Şövalyeleri'ne sempati duymaktaydı. Yaşadığı dönemde Kilise'de oldukça etkin olan Bernard'ın bu konuma gelmesinde Champagne Kontu Hugues'nin katkısı olduğu aşikârdır. Bernard, Fransa'nın Burgundy bölgesinde Dijon yakınlarındaki Fontaines Kalesinde yaşayan soylu bir ailenin yedi çocuğundan biri olarak 1090 yılında doğmuştu. Babası Fontaines Kalesi senyörü idi. Bernard 21 yaşına geldiğinde Citeaux Manastırı'na katılmıştı. Daha sonra diğer beş kardeşi de onu takip ederek aynı manastırda münzevi hayata başladılar. Manastıra girdikten üç yıl sonra ayrılarak Champagne Kontu Hugues'nin bağısladığı Wormswood Vadisi'nde bir manastır kurdu ve bölgenin adını Clairvaux (Işık Vadisi) olarak değiştirdi. Champagne Kontu Hugues, 1125'te sadakatsiz karısını boşamış, kendisinden olmadığını düşündüğü oğlunu mirasından çıkartmış ve Champagne kontluğunu yeğeni Thibaud'a devrederek Kudüs'e gelmiş ve yoksulluk, erdenlik ve itaat yemini ederek Tapınak Şövalyeleri'ne katılmıştı.²⁷⁸ Bernard'ın Hugues ve amcasından dolayı Tapınakçılara sıcak baktığını söyleyebiliriz.

²⁷⁶ Barber, *a.g.e.*, s. 31-32.

²⁷⁷ Barber, *a.g.e.*, s. 32-33. Read, mektubu, Baudouin'in değil Hugues de Payen'in yazdığını söylemektedir. Read, *a.g.e.*, s. 113. Halis'in yorumuna göre de Champagne Kontu Hugues ile arası iyi olan Bernard'a mektubu yazan kişi Hugues de Payen'dir. Halis, *a.g.e.*, s. 81-82.

²⁷⁸ Howard, *a.g.e.*, s. 48-49; Read, *a.g.e.*, s. 105-107.

Hugues de Payen ve diğer asillerin Avrupa'daki ilk durağı Anjou Kontu Foulques olmuştur. Kontu, Baudouin'in kızıyla evlenerek Kudüs tahtının yasal varisi ile ikna etmeleri çok da zor olmamıştı. Fakat Foulques'in büyük oğlu Geoffroi'un, I. Henry'nin mirasçısı Matilda ile evlenmesi söz konusuydu. Muhtemelen düğüne kadar Hugues ve arkadaşları diğer önemli görevleri olan Şam seferi için asker toplama işi ile ilgilendikleri kesindir. Çünkü Hugues ve arkadaşları Avrupa'da pek çok soyluyu ziyaret etmişlerdi. Kutsal topraklardan Kudüs Kralı'nın emri ile Avrupa'ya gelen ve zaten soylu kişiler olan şövalyeler için her kapının ardına kadar açıldığını söylemek yanlış olmaz. Champagne'nin yeni kontu Thibaud, Flandres Kontu Guillaume Clito ve halefi Alsace'lı Thierry, Fatih William'ın oğlu Normandiya Dükü ve İngiltere Kralı I. Henry gibi Avrupa aristokrasisinin üst düzey asilleri tarafından kabul edildiği ve bunlardan tarikat için önemli bağışlar aldığı, belgeleri ile sabittir.²⁷⁹

Avrupalı yöneticilerini ziyaret eden heyet, planlanan Şam seferi için önemli sayıda asker toplamıştır. Hatta II. Urban'dan sonra böylesi görülmemişti şeklinde yorumlar bile yapılmıştı. Asker toplama görevine ek olarak Hugues de Payen ve yanındaki şövalyelerin asıl amacı olan Papalık onayını almak tarikat için hayati bir anlam taşıyordu. Bu bağlamda Ocak 1129'da²⁸⁰ Troyes Konsili toplanmış ve Tapınakçılarla birlikte Avrupa'nın önde gelen piskoposları konsile iştirak etmişlerdi. Konsilin kayıtlarını tutan ve bu kayıtları konsil sonunda Tapınakçılar için hazırlanan "Kural" metninin giriş bölümüne ekleyen Jean Michel katılımcı piskoposların isim ve bölgelerini de vermektedir. Konsile, Champagne Kontu Thibaud ev sahipliği yapmaktaydı. Kilise temsilcisi olan Albano Piskoposu Matthew aynı zamanda konsile başkanlık yapıyordu. Reims ve Sens başpiskoposlarının yanı sıra Soissons, Paris, Troyes, Orleans, Auxerre, Chalons, Laon, Beauvais piskoposları da konsile iştirak etmişlerdi. Diğer bir grup ise manastır keşişleriydi. Vezelay, Citeaux, Pontigny, Trois-Fontaines, St. Denis de Reims, St. Etienne de Dijon, Molesmes ve

²⁷⁹ Barber, *a.g.e.*, s. 33-35.

²⁸⁰ Bazı kaynaklarda Troyes Konsili'nin tarihi 1128 olarak ifade edilse de daha önce Tapınak Şövalyeleri'nin kuruluş tarihi hakkında vermiş olduğumuz bilgilere istinaden konsilin 1129'da toplandığını düşünmekteyiz.

Clairvaux manastırlarından keşişler katıldı.²⁸¹ Bunların içinde şüphesiz Clairvaux temsilcisi Bernard dönemin en güçlü dini önderi olarak göze çarpıyordu. Kudüs Patriğinden onay alınmış olması Papalığın da onay vereceği anlamına gelmiyordu. Clairvaux'lu Barnard, II. Baudouin'in yazdığı mektup ve Champagne Kontu Hugues'nin de etkisiyle konsilde Tapınakçılar lehinde bulunuyordu. Kendisi ateşli bir hastalık geçiriyor olmasına rağmen konsile katılmıştı.²⁸²

Bernard'ın aslında kutsal toprakların korunmasına yönelik askeri-dini oluşumlara sıcak bakması sadece yakın ilişkiler içerisinde olduğu dostlarından kaynaklanmıyordu. Konsil, 1129'da toplanmasına rağmen 1124'ün sonlarında ya da 1125'in başlarında²⁸³ Bernard'ın Papa II. Calixtus'a (1119-1124) yazdığı bir mektupta Morimond Cistercian Ocağı Başrahibi Arnaud'nun kutsal topraklara gitme planına itirazını bildirmişti. Dahası, "*kutsal topraklarda ilahi okuyup ağlaşan keşişlere değil, savaşıacak şövalyelere ihtiyaç vardır*" ifadesiyle net bir şekilde kutsal topraklar için askeri önceliklere dikkat çekiyordu.²⁸⁴

Konsile altı Tapınak Şövalyesi katılmıştı: Hugues de Payen, Godefroi de Saint-Omer, Archambaud de Saint-Aignan, Geoffroi Bisol, Payen de Montdidier ve Roland.²⁸⁵ Hugues de Payen konsile hitap ederek, şövalyelerden müteşekkil birliğini, yaşayış tarzlarını ve adetlerini anlatmıştı. Tapınakçıların yaşamak istedikleri manastır hayatını düzenleyen tüzüğü sundu ve onay istedi.²⁸⁶ Tüzüğün girişinde seküler şövalyelikten olumsuz bir şekilde bahsediliyor, gücü ellerine aldıklarında adaletten şaşarak, zayıfları, yoksulları, yetimleri ve kiliseyi korumadıkları ifade ediliyordu.²⁸⁷ Hugues, şövalyelerin yaşam tarzını birkaç yalın kurala bağlayarak anlatmıştı. Rahiplerle birlikte koro ayinlerine katılmak, yemekleri birlikte yemek, sade giysiler

²⁸¹ *The Rule of The Templars: The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templar*, Translator. J. M. Upton-Ward, Boydell Press, Woodbridge, 1992, s. 20-21. Katılımcı olan piskopos ve keşişlerin isimleri de Tüzüğün girişinde bulunmaktadır.

²⁸² Read, *a.g.e.*, s. 112.

²⁸³ Barber mektubun tarihi olarak 1124 sonları ya da 1125 başları şeklinde bir tarih vermişse de Stebbing, II. Calixtus'un 1124'ün sonunda vefat ettiğini bildiriyor. Stebbing, 1934, *a.g.e.*, s. 301-302. Aynı şekilde Katolik Ansiklopedisi de II. Calixtus'un ölüm tarihi olarak 13 Aralık 1124 tarihini vermektedir. Bkz. <http://www.newadvent.org/cathen/03185a.htm> (Mayıs 2015).

²⁸⁴ Barber, *a.g.e.*, s. 33.

²⁸⁵ Martin, *a.g.e.*, s. 23.

²⁸⁶ Read, *a.g.e.*, s. 114.

²⁸⁷ Upton-Ward, *a.g.e.*, s. 19.

giyerek gösteriştten uzak durmak ve kadınlarla ilişkiden uzak durmak. Ayrıca hacıları koruma görevi gereği şövalyelerin birer atının ve hizmetkârlarının olduğundan bahsetmişti. Tarikat Kudüs Patriğine bağlı olsa da tüm şövalyeler üstada itaat etmekle yükümlüydüler.²⁸⁸

Hugues de payen konuşmasının sonunda tarikatın üç temel isteğini tekrarlar: Papalık onayı, Tüzüklerinin gözden geçirilip düzenlenmesi ve son olarak insan ve para yardımı.²⁸⁹ Konsilin toplandığı dönem itibariyle önemli bir nüfuz ve otorite sahibi olan Bernard'ın tavsiyeleri üzerine konsil Tapınakçıların isteklerini yerine getirmeyi kabul etti. Orleans Piskoposu Jean'ın sebebi bilinmeyen itirazına rağmen Tapınakçılar istediklerini elde etmişlerdi.²⁹⁰ Konsil Tapınakçıların tüzüğünü inceleyerek son bir şekil vermiş ve onaylamıştı. Tüzüğün son haline göre Kilise mensupları, keşişleri şövalyeleştirmekten çok şövalyeleri keşişleştirmek istiyordu.²⁹¹

Tüzüğün ilk metni Latince olarak 1129'da konsil sırasında yazılmıştır. Tahminlere göre 1136-1149 yılları arasında tarikatın ikinci baş üstadı olan Robert de Craon zamanında Fransızcaya çevrilmiştir. Orijinalinde 73 madde bulunan Tüzüğe 1165'ten sonra geleneklere dayanan pek çok bölüm ve madde eklenmiş ve toplamda madde sayısı 686'ya ulaşmıştır. Ayinlerden ve dinsel törenlerden bahseden bölümler ise 12230-1240'lara doğru yazılmıştır.²⁹²

Hugues de Payen ve arkadaşları 1129'da istediklerini elde ederek Kont Foulques ile birlikte Kudüs'e dönmüşler ve 2 Haziran'da II. Baudouin'in kızı Melisende ile Anjou Kontu Foulques'in düğün törenlerine katılmışlardı. Fakat Papalık onayı almış olmalarına rağmen Batıda şövalye-keşiş oluşumunu hoş karşılamayanlar bulunmaktaydı. La Grande Chartreuse'ün başkeşiş yardımcısı Guigo, Hugues'ye askerlik ve manastır hayatını birbirine karıştırmanın risklerinden bahseden ve ruhani arınmanın önemine vurgu yapan bir mektup yollamıştı. Mektubunda "*Öncelikle içimizdeki düşmanlarla mücadele etmedikçe dış düşmanlara karşı savaşmamız*

²⁸⁸ Barber, *a.g.e.*, s. 37; Martin, *a.g.e.*, s. 23-34.

²⁸⁹ Howard, *a.g.e.*, s. 53.

²⁹⁰ Read, *a.g.e.*, s. 114; Howard, *a.g.e.*, s. 54.

²⁹¹ Read, *a.g.e.*, s. 117.

²⁹² Upton-Ward, *a.g.e.*, s. 11 vd; Pernoud, *a.g.e.*, s. 10.

anlamsızdır. Önce kendi ruhlarımızı ahlaksızlıktan sonra topraklarımızı barbarlardan kurtaralım.” ifadeleriyle net bir şekilde ruhani arınmanın askeri vazifeden önce geldiğini söylüyordu. Guigo, mektubu iki ulakla göndermiş ve Hugues’den tüm biraderlere okumasını istemişti.²⁹³ Bu tarz eleştirilerin tek örneği Guigo’nun mektubu değildi. Papalık onayını aldıktan sonra ünü Avrupa’ya yayılan tarikata karşı bu tür söylemler artmıştı. Hugues eleştirilere karşı tarikatı korumak ve katılmak isteyenlerde önyargı oluşmasını engellemek için Clairvaux’lu Bernard’dan bir vaaz yazmasını istemişti. Bernard “*de laude novae militiae*” (yeni şövalyeliğe övgü) adını verdiği risalesinin önsözünde risalenin yazılması için bizzat Hugues’den üç defa talep geldiğini söylüyordu. Bernard “çok gerekli” gördüğü risalesini muhtemelen Hugues de Payen’in öldüğü düşünülen 1136’dan önce kaleme almıştı.²⁹⁴

Risalesinde doğrudan şövalyelere hitap eden Bernard, onların Şeytan’ın kararlılıklarını yıkmaya çalıştığını söylüyordu. Şeytan’ın onları bu yoldan ayırmak için şövalyeleri karalamak isteyenleri kullandığını ifade eden Bernard, “yeni şövalyenin”, “kötü bir şey olan homicide’i (cinayet) iyi bir şey olan malecide’a (şer kırıcılık, kötünün öldürülmesi) dönüştürdüğü için sıradan şövalyelerden farklı olduklarını belirtiyordu. Risalenin büyük bölümü İsa’nın yaşamının ve çarmıh azabının tasvirine ayrılmıştı. İsa’nın topraklarını korumanın önemine vurgu yapılan risalede iman zırhı giymiş keşişlerle güçlü şövalyelerin birleşiminin önemine dikkat çekiliyordu. Bernard’a göre savaşta kazanılacak zafer savaşçının kalbine ve iyi niyetine bağlıdır. Kutsal Kabrin koruyuculuğunu yapmak şövalyeye burada kendisinin de ölümü yeneceğini hatırlatacaktı.²⁹⁵

“Güvenle gidin şövalyeler, cesur ruhlarınızla İsa’nın haçının düşmanlarını kovun; İsa Mesih’teki Tanrı sevgisinden sizi ne ölümün ne de yaşamın ayıramayacağını bilin. Karşılaştığınız her tehlikede kendinize ‘ölsek de kalsak da Efendimize aidiz’ diye tekrarlayın. Savaştan dönen galipler ne de şerefli dir! Savaştan ölen şehitler ne de kutludur! Efendimiz adına yaşar ve fethedersen sevin, ey yürekli atlet,

²⁹³ Martin, *a.g.e.*, s. 25; Read, *a.g.e.*, s. 117.

²⁹⁴ Burman, *a.g.e.*, s. 36-37; Barber, *a.g.e.*, s. 82.

²⁹⁵ Martin, *a.g.e.*, s. 26; Barber, *a.g.e.*, 83; Halis, *a.g.e.*, s. 88.

*ama ölür ve Efendimize katılırsan daha da çok övün ve gururlan. Yaşam verimli ve zafer şerefli, ama ölüm bu ikisinden de iyidir. Zira Efendimizde ölenler kutluysalar, Efendimiz uğruna ölenler kim bilir daha ne kadar kutludurlar!*²⁹⁶

Bernard'ın risalesindeki sözler Hıristiyanlıktaki kutsal savaş mefhumunu ve Haçlı Seferlerinin dinsel gerekçelerini açıkça öne çıkartmaktadır. Şurası kesindir ki etkili bir din adamı olduğu kadar hitabeti de güçlü olan Clairvaux'lu Bernard, şövalyeleri kalıcı Haçlı askerleri olarak görmektedir. Katolik Kilisesi'nin merkezi Roma'da olan nüfuzu sayesinde tarikatın Papalık onayı almasını sağlayan Bernard, bu risale ile savaşçı-keşişleri dinen meşrulaştırıyordu. Fakat Bernard'ın bu düşüncesini Kilise'den bağımsız saymak doğru değildir. Açık bir şekilde Bernard'ın fikirlerinin Kilise ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Hacıları korumak misyonuyla yola çıkan küçük bir şövalye birliğinden kutsal topraklarda kalıcı askeri birlikler oluşturma düşüncesi, Kilise tarafından kabul görüyordu.

3.2.2. Tapınakçılar Kutsal Topraklarda

Papalık onayını almış bir şekilde kutsal topraklara geri dönen Tapınakçılar, II. Baudouin'in ve 1131'de ölümünden sonra tahta çıkan halefi Foulques'un açık destekleri sayesinde hızla ağırlık kazanmışlardır. Fakat erken dönemde Tapınakçılardan önce ortaya Hospitaller Tarikatı'nın²⁹⁷ daha etkin olduğu görülmektedir. Barber'a göre kuruluş aşamasında Tapınakçılar Hospitaller Tarikatı'ndan etkilenmiş fakat savaşçı olmayan bu tarikat tapınakçıların

²⁹⁶ Read, *a.g.e.*, s. 118.

²⁹⁷ Hospitaller Tarikatı, henüz kutsal topraklar Müslümanların elindeyken 1070 yılında Avrupa ile Levant arasındaki ticareti tekelinde tutan Amalfi tüccarlarının Kudüs'te kurdukları bir manastırın keşişleri tarafından yoksul ve hasta hacıların bakımını üstlenen bir cemiyet olarak kurulmuştu. Tıpkı Tapınakçılar gibi Augustinus kurallarını benimseyen Hospitaller, ilk hastanelerini Vaftizci Yahya'nın (Aziz John) doğumunun bir melek tarafından bildirildiği yere inşa etmişlerdi. 1113'te aldıkları Papalık onay belgesinde kurucusunun adı Birader Gerard olarak geçmektedir. Haçlı Seferleri sırasında gösterdikleri başarılar sayesinde Godefroi de Bouillon'dan ve ardıllarından önemli bağışlar almışlardır. Ayrıca hac görevini tamamlayarak Avrupa'ya dönen hacıların Hospitaller hakkında anlattıklarından etkilenen pek çok Hıristiyan önemli bağışlar göndermişlerdir. Hastabakıcılar ya da Hayırseverler olarak da anılan tarikat aynı zamanda Saint John (Aziz Yahya) Şövalyeleri olarak da bilinirler. Detaylı bilgi için bkz. Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, The Boydell Press, United Kingdom, 2002.

oluşumundan etkilenecek askeri görevler yapmaya da başlamıştır.²⁹⁸ Henüz Mısırlıların elinde bulunan Askalon limanını tehdit etmek amacıyla 1136'da yapılan Beytcibelin Kalesinin savunması Hospitaller Tarikatı'na verilmişti. 1144'te Trablus Kontu II. Raimond Hospitaller Tarikatı'na, beş hisar ve iki kasabanın olduğu büyük bir bağış yaparak kontluğun doğu savunmasını vermişti. Hospitallerin bu etkinliklerine rağmen Tapınakçılar erken dönemde sadece Kilikya'dan Amanos dağları üzerinden Antakya'ya uzanan geçitleri tutmakla görevlendirilmişlerdi.²⁹⁹

Tapınakçıların kutsal topraklarda katıldığı ilk askeri faaliyet Troyes Konsili'nden döndükten sonra 1129'da başarısızlıkla sonuçlanan Şam kuşatmasıdır. Bu kuşatmadan on yıl sonra da Hebron yakınlarında yine mağlubiyetle sonuçlanan küçük bir çatışmaya girdikleri bilinmektedir.³⁰⁰ Görünen o ki erken dönemde Tapınakçıların henüz bir başarısı olmamıştır. Bu başarısızlıklara rağmen 1136'da ölen Hugues de Payen'in halefi olarak tarikatın baş üstadı olan Robert de Craon döneminde Papa II. Innocent (1130-1143) 1139'da yayımladığı "*Omne Datum Optimum*" (Bütün İyilikler Tanrıdan Gelir) adlı papalık bildirisiyle Tapınakçılara yeni imtiyazlar vermişti.³⁰¹ Aslında bu bildiriye talep eden Robert de Craon'un kendisiydi. Papa'dan Tapınakçılara yapılan bağışların yine Tapınakçılar tarafından kullanılabilmesine izin vermesini isteyen bir mektup yazmış ve istediğinden fazlasını elde etmişti.³⁰² Bildiri, Tapınakçıları, Papa hariç Kilise'nin tüm kademelerine ve dünyevi yöneticilere karşı sorumsuz yapıyordu. Ayrıca bu bildiri ile Tapınakçılar, tüm aşar vergilerinden muaf kılındığı gibi aşar toplama hakkı da kazanıyorlardı. Tapınakçılar artık bir "Roma Kilisesi Tarikatı" olmuştu. II. Innocent'in seçiminde Bernard'ın etkili olmasını Tapınakçılara verilen imtiyazlara bağlayabiliriz. Fakat II. Innocent'in halefi II. Celestine'in (1143-1144) 1144'te "*Milites Templi*" (Tapınak Şövalyeleri) ve III. Eugene'in (1145-1153) 1145'te "*Militia Dei*" (Tanrı'nın Askerleri) adlı bildirimler II. Innocent'in verdiği imtiyazları koruma altına aldığı gibi yeni imtiyazlar da sağlıyordu. Milites Templi ile Tapınakçılara bağış yapan herkese

²⁹⁸ Barber, *a.g.e.*, s. 24.

²⁹⁹ Read, *a.g.e.*, s. 127-128; Barber, *a.g.e.*, s. 67-68.

³⁰⁰ Barber, *a.g.e.*, s. 68.

³⁰¹ Halis, *a.g.e.*, 105-106.

³⁰² Pernoud, *a.g.e.*, s. 10-11.

endüljans³⁰³ verilmesi sağlanmış, Militia Dei ile kendi şapellerini yapma imtiyazı elde etmişlerdi.³⁰⁴

Tapınakçılar aldıkları imtiyazlar ve bağışlar sayesinde güçlenirken kutsal topraklara yönelik Müslüman tehdidi artarak devam ediyordu.³⁰⁵ 1144'te Musul Valisi İmameddin Zengi, Edessa'yı ele geçirmişti. Bu Haçlılar ve Kilise için kabul edilemez bir durumdu. Diğer yandan Müslümanlar için bu fetih daha farklı anlama geliyordu. 1099'da Kudüs'ün düşmesi Latinler için zaferin zirvesini temsil ediyorken, 1144'te Edessa'nın alınması Müslümanlar için zafere giden yolun başlangıcını ifade ediyordu.³⁰⁶ Edessa'nın düşmesi Kilise için kabul edilemez bir durum olsa da kutsal topraklardaki asker sıkıntısını bildikleri için şok etkisi yaratmıştır denemez. Fakat bu duruma karşılık vermek için derhal harekete geçilmeliydi. Papa III. Eugene, o dönem 25 yaşında olan Fransa Kralı VII. Louis'ye Haçlı Seferi çağrısı yaptı.³⁰⁷ Louis çağrısı kabullenmekle beraber Champagne Kontu Thibaud'un topraklarını elinden aldığı için kendi baronlarını ikna edememişti. VII. Louis, kardeşinin de katılmış olduğu Clairvaux manastırının başkeşişi olan Aziz Bernard'dan yardım istedi. Aziz Bernard hem Champagne Kontu Thibaud ile VII. Louis'yi barıştırmış hem de diğer baronları ikna etmişti. Alman Kralı Konrad'ın ikna edilmesi işi de Bernard'a düşmüştü.³⁰⁸ III. Eugene, Ocak 1147'de Fransa'ya gitti. VII. Louis ile beraber Nisan ayında Paris'in kuzeyinde Tapınakçıların yeni inşa ettiği yerde Fransız Tapınakçılarının evinde toplantıya katıldı. Bu katılım Tapınakçıların önemini kanıtlayan bir durumdu. Papa sadece toplantıya katılmakla kalmamış aynı zamanda Tapınak Hazinesi Aimar'ı, Papalığın Haçlı Seferinin masrafını karşılaması için çıkardığı Kilise malları üzerinden alınacak yirmide bir oranındaki vergiyi toplamakla görevlendirmişti. Yine 130 Tapınak şövalyesi'nin katıldığı toplantıda, III. Eugene'in isteği üzerine

³⁰³ Hıristiyanlıkta işlenen bazı günahlardan dolayı çekilecek cezanın belli şartlar karşılığında Kilise tarafından affedilmesi anlamında kullanılan terim. Detaylı bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Endüljans", *DİA*, C. 11, ss. 209-211, İstanbul, 1995.

³⁰⁴ Halis, *a.g.e.*, 87; Read, *a.g.e.*, s. 129-130; Barber, *a.g.e.*, s. 101-103.

³⁰⁵ Tapınak Şövalyelerinin kutsal topraklardaki kaleleri için bkz. Ek-7.

³⁰⁶ Halis, *a.g.e.*, 106-108.

³⁰⁷ Kutsal topraklara düzenlenen bu yeni Haçlı Seferi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yayınları, Ankara, 2003.

³⁰⁸ Read, *a.g.e.*, s. 132-134.

Tapınakçıların beyaz pelerinlerine hemen kalplerinin üzerine yerleştirilecek olan ve savaşta ölme isteğini simgeleyen kırmızı haç işareti konulmuştu.³⁰⁹

Bernard'ın ve III. Eugene'in çabaları sonucu 30 bin askerden oluşan Haçlı ordusu 1147'de kutsal topraklara doğru yola çıkmıştı. Bu ordunun akabinde önce Alman Kralı Konrad'ın ordusu daha sonra VII. Louis'nin ordusu yola çıktı. Alman ordusu Eskişehir'de I. Mesud komutasındaki Selçuklu ordusuna yenilince elinde kalan beş bin kişilik kuvvetle VII. Louis'nin ordusuna katılmıştı. Fakat Efes'te rahatsızlanınca İstanbul'a dönen Konrad, daha sonra gemiyle Akka'ya doğru yola çıktı. VII. Louis ise Anadolu'da Türk engelini aşmak zorundaydı. Fakat 6 Ocak 1148'de dar bir geçitte Türklerin kurduğu pusuya düştü. Buradan Tapınak Şövalyelerinin yardımı ile kurtulan VII. Louis, yolun geri kalanında ordusunu küçük birliklere bölerek ve komutasını şövalyelere vererek Antakya'ya ulaşmayı başardı. Bu arada seferin masraflarını karşılamak için parası kalmayan Louis, Tapınakçılardan yardım istedi. Tapınağın Fransa Üstadı Everard gerekli parayı buldu ve krala verdi. Kral da bir mektup yazarak alınan borcun karşılığında kraliyet mülklerinin senelik kiralarının yarısı kadar bir paranın Tapınağa verilmesini istedi.³¹⁰

Haçlı orduları dörtte üçünü kaybetmiş bir şekilde de olsa Akka'ya ulaşmayı başarmışlardı. Tahmini sayısı 100 bini bulan Haçlı ordusunun komutanları burada tarihi bir hata yaparak Halep'e saldırmak yerine orduyu Şam'a yönelttiler. Kudüs ile ittifak halinde olan tek Müslüman yönetici Umar'ın hâkimiyetindeki Şam'a sefer yapılması Müslümanlar tarafından da şaşkınlıkla karşılandı. Özellikle Anadolu'da Türklere karşı kaybettikleri prestijlerini tekrar kazanmak isteyen Haçlı komutanları daha iyi savunulmasına rağmen Şam'ı tercih etmişti. Şam'a giderken yol boyu Şam'lı süvarilerin tacizlerine maruz kalan Haçlılar, Şam önlerine geldiklerinde şehri kimin yöneteceği konusunda görüş ayrılığı yaşayarak bir kez daha bölündü. Bu arada Zengi'nin oğlu Nureddin'in, Şam'ı savunmak için yola çıktığı haberi gelmişti. 24 Temmuz'da şehri kuşatan Haçlılar karşılarında ciddi bir mukavemet buldular. Nureddin Şam'a yaklaştığında Haçlılar kuşatmayı sadece dört gün sürdürebilmişti ve tamamlayamadan seferi sonlandırmıştı. Ordunun kalanı Celile'ye zorlukla ulaşmış,

³⁰⁹ Barber, *a.g.e.*, s. 116.

³¹⁰ Halis, *a.g.e.*, 111; Barber, *a.g.e.*, s. 118.

II. Haçlı Seferi büyük bir hezimetle sonlanmıştı.³¹¹ Kaybedilen her savaşta olduğu gibi II. Haçlı Seferinde de mağlubiyetten kimlerin sorumlu olduğu tartışılmış ve Tapınakçılardan da şüphelenilmişti.³¹² Özellikle Almanlar, Konrad'ın başarısızlığını Tapınakçıların Şam'dan rüşvet aldıkları için orduyu geri çekilmeye ikna ettiklerini iddia ederek örtme çabası içerisine girmişlerdi.³¹³

1149 yılına gelindiğinde Robert de Craon ölmüş ve yerine, daha önce Tapınağın Fransa üstatlığını yapan Barres'lı Everard getirilmişti. II. Haçlı Seferi hezimetini unutmak ve Müslümanların elindeki son kıyı kenti olan ve güçlü surlarıyla bilinen Askalon'u almak için hazırlıklar başlamıştı. Bu çerçevede III. Baudouin, Tapınakçılara Gazze şehrini verdi. Harabe halinde olan şehirde tapınakçılar yıkılmış haldeki kaleyi yeniden inşa ettiler. Burası tapınakçıların Kudüs Krallığı'nda aldığı ilk önemli kaleydi. Mısırlılar Gazze'yi almak için girişimde bulundularsa da başarılı olamadılar.³¹⁴

Tapınak üstadı Everard, 1152'de dünyevi yaşama fazla düştüğü gerekçesiyle hayatının kalanını ibadetle geçirmek için Citeaux manastırında inzivaya çekildi.³¹⁵ Tapınağın yeni üstadı ise Tremelai'lı Bernard olmuştu. 1153 yılında Askalon'u almak için III. Baudouin harekete geçti. Şehir kuşatılmışken 15 Ağustos gecesi surlarda açılan bir gedik sonucu Tapınak üstadı Bernard ve kırk kadar şövalye şehre girmişti. Fakat ertesi gün şehre giren ve aralarında Tapınak üstadının da bulunduğu şövalyelerin başsız vücutları şehrin duvarlarından sallandırılır. Müslüman kaynaklarında böyle bir hadise yoktur. Fakat Sur'lu William Tapınakçıların şehre önce girerek ganimeti almak istediklerini ve bu sebeple arkalarından giren olmaması için gediği kapattıklarını iddia eder ki, batılı araştırmacılar William'ın kroniğini yazarken tarikata karşı olan ön yargılarının kurbanı olduğunu düşünmektedirler.³¹⁶ Aynı olayı anlatan Vitryli Jacques, Tapınakçıların ve üstadın şehrin alınabilmesi için kendilerini feda ettiğini yazmıştır.³¹⁷ Tapınakçıların ve üstadın ölmesine rağmen dört

³¹¹ Morrisson, *a.g.e.*, s. 47; Read, *a.g.e.*, s. 138.

³¹² Halis, *a.g.e.*, 113.

³¹³ Barber, *a.g.e.*, s. 121.

³¹⁴ Martin, *a.g.e.*, s. 43.

³¹⁵ Pernoud, *a.g.e.*, s. 55.

³¹⁶ Halis, *a.g.e.*, s. 115-116; Martin, *a.g.e.*, s. 43-44.

³¹⁷ Barber, *a.g.e.*, s. 427.

gün sonra 19 Ağustos'ta Askalon şehri teslim olmuş ve III. Baudouin yüklü bir ganimet elde etmiştir.³¹⁸

Askalon'da üstatlarını kaybeden Tapınakçılar, kurucu şövalyelerden ve Clairvaux'lu Bernard'ın amcası olan Andre de Montbard'ı üstat olarak seçtiler. Kırk şövalye kaybetmiş olmalarına rağmen Gazze kalesini de korumaya devam ettiler. 1154'te Mısır Veziri Abbas ve oğlu Nasıreddin'i, Halifeyi devirmek için yaptıkları başarısız girişimin ardından yüklü bir hazineyle kaçarken yakaladılar. Abbas saldırı sırasında ölmesine rağmen Nasıreddin esir alındı. Nasıreddin'in Mısır'daki düşmanları yüklü bir para karşılığı Tapınakçılar tarafından Mısırlılara verilir. Halife'nin dul eşleri tarafından Nasıreddin öldürülürken, Sur'lu William bu olayı Latince öğrenen ve Hıristiyanlığa geçmek isteyen bir esiri sırf teklif edilen para yüzünden düşmanlarına veren açgözlü Tapınakçılar olarak kaydedecektir.³¹⁹ Tapınakçılara karşı yöneltilen bu tür ithamlar özellikle Avrupa'da tarikata karşı olumsuz düşüncelerin artmasına sebep oluyordu. Tapınakçılar itibar kaybediyordu.

1156'da üç yıl Tapınak üstatlığı yaptıktan sonra ölen Andre de Montbard'ın yerine Blanquefort'lu Bertrand seçilmişti. Bertrand 1158'de 87 Tapınakçı ve 300 laik şövalye ile beraber Saracenlerin pususuna düşmüş ve esir olmuştu. Bizans ile Halep valisi Nureddin arasında Selçuklulara karşı yapılan anlaşmayla serbest kalan Bertran, Tapınakçılara en önemli katkısı, Tüzüğü geliştirmekle sağladı. Bazı kaynaklarda "büyük üstatların en büyüğü" olarak anılmasına sebep olarak Tapınak hiyerarşisini Tüzüklerle yoluna koymasını gösterilmektedir. Gerçektende Bernard, Tapınakçıların Tüzüğünü geliştirerek sadece hiyerarşiyi ve düzeni değil aynı zamanda Tapınakçıların savaş stratejisini de olumlu yönden geliştirmiştir. Özellikle meydan muharebelerinde Tapınakçıların her hareketini sistemli bir hale getirerek savaş zamanında disiplinli bir görünüm almalarını sağlamıştı.³²⁰

³¹⁸ Halis, *a.g.e.*, s. 116.

³¹⁹ Read, *a.g.e.*, s. 152.

³²⁰ Read, *a.g.e.*, s. 153 vd; Halis, *a.g.e.*, s. 117.

3.2.3. Kudüs Düşerken Tapınakçılar

Urfa'nın 1144'te alınmasıyla başlayan süreç kutsal topraklarda bulunan Haçlıların aleyhine bir şekilde gelişmeye devam ediyordu. Tarih sahnesine Müslümanlar için en önemli liderlerden biri olan Sultan Selahaddin Eyyubi çıkmıştı. Bu arada Kudüs Krallığı saray entrikaları ve taht oyunları ile içten içe yıpranmaya başlamıştı. Tapınakçılar ise kutsal topraklardaki konumlarını güçlendirmişler ve pek çok kaleye sahip olmuşlardı (Bkz. Ek-7).

III. Baudouin 1160 yılında, henüz 33 yaşında iken ölmüştü. Varisi olmayan III. Baudouin'in ölümünden sonra Kudüs tahtına, Askalon ve Yafa kontu olan 25 yaşındaki kardeşi Amaury (Amalricus) oturdu. Kahire'deki iç karışıklıktan yararlanmak isteyen Amaury yanına Tapınakçıları da alarak Mısır'a sefere çıktı. Fakat o Mısır ile ilgilenirken Musul Valisi İmameddin Zengi'nin oğlu Nureddin, Antakya Prensiğine bağlı Harim şehrini kuşattı. Genç yaşta Antakya Prensi olan III. Bohemond, Antakya, Ermeni ve Bizanslılardan oluşan bir ordu ile Harim'e yardıma gitti. Ordusunda Tapınak Şövalyeleri de bulunuyordu. Nureddin üzerine gelen ve kendisinden kalabalık olan orduyu görünce geri çekilmeye başladı. Çekilen Nureddin'i takip etmeye başlayan Bohemond, kendisini uyararak ve bunun bir taktik olduğunu söyleyen Tapınak Şövalyelerini dikkate almadı. Nureddin başarılı bir sahte geri çekilme taktiği uygulamış Bohemond'a ağır bir mağlubiyet tattırılmıştı. Franklar bu savaşta 10 binden fazla kayıp vermişti. Tapınakçılar ise 60 kayıp verdiler ve 7 şövalye sağ kurtuldu. Bohemond'un kendilerini dinlememesi üzerine Tapınakçılar askeri taktik konusunda prens ve kontları dinlememe kararı aldılar. Papa'dan başka hiç kimseye karşı sorumlu olmayan Tapınakçıların bu tutumu Amaury tarafından hoş karşılanmamıştı. Kral ve Tapınakçılar arasındaki anlaşmazlık, Mavera-i Ürdün'deki geçit vermez bir mağaranın Tapınakçılar tarafından savaşmadan teslim olmasıyla çatışmaya dönüşmüştü. Kral, savaşmadan teslim olan 12 şövalyeyi astırmış ve ilişkiler tamamen kopmuştu.³²¹

³²¹ Halis, *a.g.e.*, s. 118-119; Martin, *a.g.e.*, s. 50-51.

1168'de Mısır'a sefer kararı alan Amaury'nin bu kararına Hospitaller Tarikatı olumlu yanıt verirken Tapınakçılar katılmama kararı aldılar. Tarikata karşı önyargılı olduğu bilinen Sur'lu William da Tapınakçıların kararının doğruluğunu teyit ediyordu. William'a göre Amaury'nin Mısır'a saldırması için hiçbir neden yoktu.³²² 1173 yılına gelindiğinde yaşanan Haşhaşi elçisi olayında ise William Tapınakçılar aleyhinde yazacaktı. Franklar, "düşmanımın düşmanı" felsefesiyle aşırı Şii militanlığı yapan Haşhaşiler adlı grupla başından beri iyi ilişkiler içerisindeydi. 1173 yılında Suriye Haşhaşilerin lideri olan Sinan ile Amaury arasında müzakereler yaşanmıştı. Sur'lu William'ın iddiasına göre Amaury, Haşhaşilere Hıristiyan olmaları yönünde bir şart koşmuş³²³ ve bu olumsuz karşılanmamıştı. 1160'larda Haşhaşilerin merkezi olan Alamut Kalesi'nde yaşayan Haşhaşi Lideri II. Hasan, İslam Şeriatını feshettiğini ve Tanrı'nın kendisinde dirildiğini iddia etmişti. Haşhaşilerin sadece Sünni İslam'la değil, Şii inancıyla da uç noktalarda ihtilafa düştüğü pek çok doktrini bulunmaktaydı. Hıristiyanlığı benimsemek gibi bir fikir o dönemde oluşmuşsa dahi bu Haşhaşilerin siyasal bir hamlesi olabilirdi. Haşhaşiler, Tapınakçılara kendilerini rahat bırakmalarına karşılık yıllık 2000 *besant* haraç ödüyorlardı. 1173'te Sinan'ın elçisi Abdullah, Amaury'yi ziyaret etmiş ve geri dönüş yolunda kraliyet seyahat tezkeresinin koruması altındayken Trablus'un ötesinde Tapınakçılar tarafından pusuya düşülerek öldürülmüştü. Bu duruma çok sinirlenen ve Tapınakçılarla arasındaki düşmanlığı zirvesinde olan Amaury, Tapınakçılardan sorumluları ve özellikle elçiyi öldüren Mesnil'li Gautier adlı şövalyeyi teslim etmelerini istedi. Dönemin Tapınak üstadı olan Saint-Amand'lı Odon bu talebi reddetti ve Papalıktan aldıkları imtiyazlara dayanarak olayın sorumlusu olarak görülen şövalyelere kimsenin şiddet uygulamaya cüret etmemesini emretti. Fakat Amaury, Tapınak üstadının bulunduğu Sidon (Sayda) şehrine gitti ve Gautier'i yakalatıp Sur'da hapse attırdı. Amaury durumu Haşhaşi lideri Sinan'a iletmiş, Sinan da elçisinin ölümünden kralın sorumlu olmadığını anlamıştı.³²⁴

Haşhaşi elçisinin öldürülmesi olayı Sur'lu William'ın iddia ettiği gibi Tapınakçıların, "Haşhaşilerden aldığı yıllık haracı kaybetme endişesinden" ya da Walter Map'in

³²² Pernoud, *a.g.e.*, s. 57.

³²³ Read, Sinan'ın Hıristiyanlığa geçmeyi kendisinin istediğini ve Kudüs Patriğine bu yönde haber yolladığını ifade etmektedir.

³²⁴ Barber, *a.g.e.*, s. 161-163; Read, *a.g.e.*, s. 161-162; Halis, *a.g.e.*, s. 119.

iddiasına göre “imansızların ortadan kalkmasıyla barış ve birliğin sağlanacağından korkması gibi” mesnetsiz sebeplerden gerçekleşmiş olamazdı.³²⁵ Görünürde bu olaya sebep olacak tek durum Tapınakçılar ile Kral Amaury arasındaki çatışmadır ve Tapınakçılar krala “yapabileceklerini” göstermek istemişlerdir. Olayın sorumlusunu teslim etmeden kendi aralarında cezalandıracaklarını ifade etmeleri ise Papalıktan aldıkları yasal imtiyazların kralın emirlerinden önce geldiğini göstermektedir. Fakat burada daha da tuhaf olan bir nokta var. 1168’de Tapınak üstadı Nablus’lu Plihiphe’in yerine tarikata katılmadan önce önemli kraliyet görevlerinde bulunmuş olan Saint-Amand’lı Odon, Tapınakçılar ile kraliyet arasındaki ilişkileri normalleştirmek için Tapınak üstadı seçilmişti. Haşhaşi elçisi olayının yaşandığı dönemde de Tapınak üstadı Odon’dur. Fakat buna rağmen üstat suçluyu teslim etmek istememişti. Kesin sebebini bilemediğimiz bu olayın kesin sonucunu biliyoruz. Tapınakçılarla Kudüs Krallığı arasındaki uçurum oldukça açılmıştı.

1174 yılında Amaury’nin ölümü üzerine ilk eşi Agnes’ten olan 13 yaşındaki oğlu IV. Baudouin, Kudüs tahtına çıkmıştı. Cüzam hastası olan küçük yaştaki kralın naipliğine ise kuzeni Trablus Kontu III. Raimond getirilmişti. Aynı yıl Halep hükümdarı Nureddin de ölmüş ve tahtına 11 yaşında olan oğlu Malik es-Salih İsmail oturmuştu. Şam, Halep, Musul ve Kahire valileri bu küçük yaştaki hükümdarın naipliği için birbirleriyle rekabet halindeydi. Fakat Hıristiyan Haçlılar karşısında parçalanmış ve birbirleriyle savaş halindeki Müslüman emirlikleri yine İslam çatısı altında Hıristiyanlara karşı birleştiren Nureddin’in ideallerini gerçekleştirecek olan kişi Selahaddin Eyyubi olacaktı. Selahaddin, Nureddin’in subaylarından olan ve babası Zengi’nin hayatını kurtaran Necmeddin’in oğluydu. Amcası Şikruh’la beraber Amaury’nin altı sene içerisinde beş sefer düzenlediği Mısır’da Franklara bağlı bir devlet kurmasını engelleyen Selahaddin, Mısırlıların Fatımi Halifesine olan bağlılığına da son vermiş ve Bağdat hilafetini tanımıştı. Mısır’da Nureddin’den bağımsız bir yönetim kuran Selahaddin, Nureddin’in ölümünün ardından Şam’ı ele geçirmişti. Bu seferi es-Salih adına yaptığını iddia eden Selahaddin, aynı yıl içerisinde Halep’i de kuşatmış ve es-Salih ile olan bağlarını kopartmıştı. Halep’te bulunan es-Salih ve ordusuyla çatışmayı göz alamadığı için Halep kuşatmasını

³²⁵ Barber, *a.g.e.*, 164-165.

sonlandıran Selahaddin, kendisini hiç kimseye bağılı olmayan Mısır ve Suriye Melik'i ilan etti. Konumunu, 1181'de Melik es-Salih'in ölümüyle güçlendirdi.³²⁶

1177 yılına gelindiğinde Sultan Selahaddin, Tapınakçıların önemli kalelerinden Gazze'yi kuşatmış fakat Tapınakçıların direnişine karşılık ordusunu Askalon'a yönlendirmişti. Bu esnada IV. Baudouin'in karşı saldırısını gören Sultan Selahaddin farklı bir strateji uygulayarak savunmasız kaldığını düşündüğü Kudüs'e gitmeye yeltendi. Bunu fark eden Baudouin yanına Gazze'den Tapınakçıları alarak Selahaddin'in ordusunu kovalamaya başladı. 25 Kasım 1177'de Montgisard'da Sultan Selahaddin ve Frank ordusu savaştılar. Selahaddin'in neredeyse tüm ordusu yok edilirken kendisi Mısır'a kaçmayı başarmıştı.³²⁷ Fakat Sultan Selahaddin karşısında aldıkları zafer Franklar için uyarıcı olmuştu. Tapınakçıların baskısıyla stratejik açıdan önemli bir konumda olan Damascus yolu üzerine 1179'da Yakup Geçidi'nde³²⁸ bir kale inşa ettirdi.³²⁹ Sultan Selahaddin bu kaleyi 1179 yazında kuşattı. Baudouin, yanına Trablus Kontu III. Raimond ve Tapınak Şövalyelerini alarak kaleye geldi. 10 Temmuz'da Selahaddin'in ordusuyla Haçlılar bir kez daha savaşa tutuşmuşlardı. Haçlılar çok kuvvetli bir saldırı başlatmalarına rağmen galip gelen taraf Sultan Selahaddin olmuştu. Aralarında Saint Amand'lı Odon'un da bulunduğu bazı şövalyeler Selahaddin'e esir düşmüştü.³³⁰ Sultan Selahaddin Tapınağın üstadını Frankların elinde tutsak olan yeğeni ile takas etmek istemişti. Normalde rütbeli askerlerin ve soyluların esir düştükleri durumda uygulanan takas yöntemi Tapınak üstadının kendisinin kimse ile takas edilmemesini istediği için gerçekleşmedi. Saint Amand'lı Odon Damascus'ta 1180 yılında zindanda öldü.³³¹

Saint Amand'lı Odon'un yerine seçilen Province ve İspanya üstadı Torroja'lı Arnould 1184'te yakalandığı bir hastalık neticesinde ölünce Tapınak Meclisi Ridefort'lu Gerard'ı üstat olarak seçti.³³² Müslüman coğrafya Sultan Selahaddin'in

³²⁶ Read, *a.g.e.*, s. 163-164; Halis, *a.g.e.*, 120-123.

³²⁷ Martin, *a.g.e.*, s. 52.

³²⁸ Eski Ahit'e göre Yakup'un Tanrı ile güneşin batışından sabaha kadar güreş yaptığı ve yenilemediği yer. Bkz. Yaratılış 32: 22-32.

³²⁹ Martin, *a.g.e.*, s. 52.

³³⁰ Read, *a.g.e.*, s. 167; Halis, *a.g.e.*, 123.

³³¹ Campbell, *a.g.e.*, s. 82-83.

³³² Read, *a.g.e.*, s. 168; Halis, *a.g.e.*, 123.

yükselişine tanıklık ederken Haçlı Krallıkları için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Genç yaşta ve cüzam hastası olan IV. Baudouin hırslı ama tecrübesiz bir kraldı. Henüz sağlığında iken naipliğini yapan Trablus Kontu III. Raimond ve IV. Baudouin'in kardeşi Prenses Sybill'in, ikinci eşi Lusignan'lı Guy (Gui de Lusignan) arasında taht çekişmesi başlamıştı. Oysa IV. Baudouin'in varisi Sybill'in ilk eşi Mentferrat'lı Guillaume'dan olan yedi yaşındaki yeğeni idi. 1185 yılında IV. Baudouin ölünce de yasal varisi V. Baudouin tahta çıkmıştı. Küçük yaşta tahta çıkan Kudüs Kralı'nın naipliğini yine III. Raimond üstlenmişti. Raimond'un tekrar naipliğe gelmesiyle Sultan Selahaddin ve Kudüs arasında dört yıllık ateşkes antlaşması imzalandı.³³³

Fakat çocuk kral Baudouin'in bir sene sonra ölmüş ve III. Raimond'un otoritesi düşmüştü. Kraliyet tacının saklandığı kasanın anahtarlarından birisi Hospitaller Tarikatının üstadında diğer Tapınak Şövalyeleri Tarikatının üstadındaydı. Sybill'in kraliçe tacını giyme töreninde Hospitaller üstadı anahtarı vermeyi reddederek pencereden dışarı atmıştı. Fakat Sybill'in kraliçe olmasını destekleyen Tapınak üstadı anahtarı verdi ve Sybill, Patrik Herakleios'un elinden kraliçe tacını giydi. Tacını giyen Kraliçe Sybill, kocası Lusignan'lı Guy'e taç giydirerek Kudüs Kralı ilan etti.³³⁴ III. Raimond'ın bunu kabullenmesi kolay olmadı. Çünkü IV. Baudouin ölmeden önce 1183'te, eğer yeğeni V. Baudouin on yaşından önce ölürse Raimond'ın kral naipliğini sürdürmesi, papa, imparator, Fransa ve İngiltere kralları tarafından oluşturulacak bir hakem heyetinin yeni bir hükümdar seçmesini emretmişti. Fakat Sybill ve Lusignan'lı Guy bunu dikkate almamışlar ve Raimond'ı saf dışı bırakmışlardı.³³⁵ Lusignan'lı Guy ve destekçisi olan Tapınakçıların krallığı genişletmek yönünde barışı bozacak planlarının olması Raimond'ı Selahaddin'e yaklaştırmıştı. Sultan Selahaddin'e mektup yazan Raimond, kral olmak için yardım istiyordu.³³⁶

Kudüs, krallığın kurulduğu zamandan çok daha iyi bir konumda değildi. Ekonomi ve nüfus açısından yıpranmış. II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığı ve süreç içerisinde

³³³ Read, *a.g.e.*, s. 168-169.

³³⁴ Read, *a.g.e.*, s. 169-170; Halis, *a.g.e.*, 124-125.

³³⁵ Barber, *a.g.e.*, 176.

³³⁶ Halis, *a.g.e.*, 126.

yapılan savaşlarda verilen kayıplar nüfusu ve ekonomiyi olumsuz etkilemişti. Batıdan beklenen yardımlar yetersizdi ve Bizans da artık yardım göndermiyordu. Fakat buna rağmen Kudüs ordusu ve savunması Selahaddin'in aşamayacağı kadar güçlü denilebilirdi. Yeni kral Lusignan'lı Guy, Kudüs'ün sıkıntıları yeni şehirler fethetmekle çözeceğini düşünüyordu. Kralın barışı bozma eğiliminde olduğu açıktı. Bu sebeple Chatillon'lu Renaud'yu savaş çıkarması için görevlendirmişti. Renaud daha önce 1182'de Mekke'ye giden bir kervana saldırmış, 1183'te Hicaz kıyılarını yağmalaması için bir filo hazırlamıştı. Bu eylemlerden dolayı Selahaddin, Renaud'yu saplantı haline getirmişti. Guy'in tahta çıkmasıyla Kudüs'te etkinliğini arttıran Renaud, 1187'de Kahire'den yola çıkmış olan bir kervana saldırdı. Taşdığı hazinelerin yanı sıra kız kardeşinin de kervan da bulunması, Selahaddin için olayı kişiselleştirmeye yetecek kadar önemliydi. Selahaddin, kız kardeşinin de aralarında olduğu esirleri ve saldırının tazminatını Renaud ve Guy'den talep etmişti. Fakat Renaud, Selahaddin'in elçilerini kabul etmezken Guy, Renaud'dan tazminatı ödemesini ve elçileri serbest bırakmasını isteyeceğini belirtmesine rağmen tacını borçlu olduğu Renaud'ya baskı yapmadı. Talepleri yanıtızsız kalan Sultan Selahaddin, ateşkesi bozan bu duruma karşılık tüm Müslüman emirliklerine çağrı yapmış ve Müslüman coğrafyanın her köşesinden binlerce süvari Selahaddin'in ordusuna katılmıştı.³³⁷

Lusignan'lı Guy yaklaşan savaş tehditlerine aldırmaksızın Müslümanlarla işbirliği yaptığını düşündüğü ve krallık için düşman olarak gördüğü III. Raimond'un üzerine Kudüs ordusunu göndermişti. Haberi alan Selahaddin, Ramiond'a yardım gönderince Kudüs ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştı. Selahaddin bu yardıma karşılık olarak Raimond'dan topraklarında keşif yapma izni istedi. Raimond, Selahaddin'e bir günlük izin vermişti. Fakat civardaki kalelerden birisinde olan Tapınak Üstadı Ridefort'lu Gerard, Selahaddin'in Raimond'ın topraklarında olduğunu öğrenince 90 Tapınak Şövalyesi ve Nasıra'dan katılan 40 kadar normal şövalye ile Selahaddin'in ordusunu takibe başladı. Cresson'da Selahaddin'in ordusuyla karşılaşan Gerard, Hospitaller Tarikatının üstadı Roger de Moulins ve Tapınak Mareşali Mailly'li Jacques'ın geri çekilme önerisini reddetti. Sultan Selahaddin'in ordusundaki 7 bin

³³⁷ Read, *a.g.e.*, s. 170-171; Halis, *a.g.e.*, s. 126-127; Barber, *a.g.e.*, s. 179.

süvariye aldırmaksızın savaştan Tapınak Şövalyeleri öldürülürken Tapınak ve Hospitaller üstatları, Mareşal ve laik şövalyeler esir alındı.³³⁸

Cresson'daki savaştan sonra ihanetle suçlanan III. Raimond, özür diledi ve birlikleri ile Kudüs ordusuna katıldı. Yaklaşan büyük savaşa karşı Lusignan'lı Guy Avrupa'dan yüksek maaş teklifleriyle çok sayıda paralı askeri Akka'ya toplamıştı. Gerard ise esir düşmeden önce Tapınağın büyük hazinesi sayesinde Tapınak ordusunu büyütmişti. Haziran sonunda Kudüs ordusu yeni katılımcılarıyla 12 bini süvari olmak üzere 20 bin askerden oluşuyordu. Fakat Sultan Selahaddin'in ordusunda 12 bini süvari olmak üzere 30 bin asker bulunuyordu. Ayrıca Sultan Selahaddin'in stratejik zekâsı Lusignan'lı Guy'den daha iyi olduğu bu savaşla ortaya çıkacaktı. Selahaddin daha güçlü bir orduya sahip olmasına rağmen Kudüs'e saldırmamış, ordusunu ikiye bölerek yarısını Taberiye'ye yönlendirmişti. Burada Trablus Kontesi Eschiva'yı kaleye sığınmak zorunda bırakan Sultan Selahaddin, pusuda avını bekliyordu. Lusignan'lı Guy, Selahaddin'in bu hamlesini görmüş ama Tapınakçıların zorda kalan kontese yardım için yaptıkları baskıyla diğer komutanların sözlerine kulaklarını tıkayarak Taberiye'ye hareket etmişti. Sultan Selahaddin ise istediğini elde etmenin sevinciyle Kudüs ordusunu yorgunluktan ve susuzluktan halsiz düştüğü Hattin'de karşılamıştı. Kudüs ordusu çok ağır bir yenilgi almış, Selahaddin'in kendi ellerimle öldüreceğim dediği Chatillon'lu Renaud ile 200 kadar Tapınak ve Hospitaller şövalyesi kafaları kesilmek suretiyle öldürülmüştü.³³⁹

Sultan Selahaddin, Kral Guy ve şaşırtıcı şekilde Ridefort'lu Gerard'ın hayatını bağışlamıştı. 1187 Eylül'ünde Kudüs'ü kuşatan Selahaddin, altı gün direnen şehrin, İbelin Kontu Balien tarafından teslim edilmesiyle Kudüs Latin Krallığı'nı ortadan kaldırdığında takvimler 2 Ekim 1187'yi gösteriyordu. Şehir Latinler tarafından boşaltılmış, kutsal topraklar davasıyla yola çıkan I. Haçlı ordularının en önemli başarısı da tarih sahnesinden silinmiştir.³⁴⁰

³³⁸ Halis, *a.g.e.*, s. 127.

³³⁹ Read, *a.g.e.*, 172-175; Halis, *a.g.e.*, s. 128-131; Morrisson, *a.g.e.*, s. 52-53.

³⁴⁰ Read, *a.g.e.*, 176.

3.2.4. Sonun Başlangıcı

Hattin mağlubiyeti ve Kudüs'ün düşmesi Tapınakçılar kutsal topraklarındaki varlıkları için sonun başlangıcı olmuştu denilebilir. Avrupa'da kendilerinden büyük başarılar bekleyen ve bunun için sınırsız imtiyazlar tanıyan Kilise şaşkınlık içerisindeydi. Sultan Selahaddin ise Kudüs'ün düşmesinden sonra bölgede Latinlerin ellerinde olan kale ve şehirlere saldırmıştı. Tapınakçıların kutsal topraklarda elde ettikleri ilk kaleleri olan Safed'i bir ay süren yoğun saldırıdan sonra ancak teslim alabilmişti. Bagras'ı (Gaston) teslim eden Tapınakçılar, La Rochelle Guillaume'u ellerinde tutmayı başardılar (Kutsal topraklarda Tapınakçılara ait kaleler için Bkz. Ek-7). Sultan Selahaddin ayrıca Hospitallere ait Belvoir, Kerak ve Montreali de almıştı. Fakat Antakya, Sur (Tyre) ve Trablus hala Latinlerin elindeydi. Sultan Selahaddin, Latinlerden aldığı kentlerde yaşayan Batıların Sur şehrine gitmelerine izin veriyordu. Fakat bu aşırı hoşgörülü tavrı yüzünden Sur şehri Latinler için kutsal topraklarda ikinci bir başkente dönüşmüştü. Selahaddin'in öldürmeden bıraktığı Lusignan'lı Guy ve Ridefort'lu Gerard da tekrar Selahaddin'e karşı sahneye çıkmıştı. Gerard'ın da etkisiyle önce Sur'u almak isteyen Guy, bunu başaramayacağını anlayınca Akka (Acre) şehrini ele geçirmeye çalıştı. Üstat Ridefort'lu Gerard bu saldırıda ölmüştü. Şehir 1191'nin Temmuz'unda düştüğünde Tapınakçıların yeni üstadı Sable'li Robert olmuştu.³⁴¹

Kudüs'ün kaybedilmesinin haberini alan III. Urban (1185-1187), bu üzüntülü habere fazla dayanamadı ve kısa bir süre içerisinde öldü. Halefi ise 80 yaşında üstüneyken papa seçilen VIII. Gregory (1187) olmuştu. 21 Ekim 1187'de seçilen VIII. Gregory sadece iki ay sonra 17 Aralık'ta ölmüştü. Fakat Gregory bu iki aylık sürede Kudüs'ün düşmesinin reaksiyonu olan III. Haçlı Seferlerinin çağrısını yapmıştı.³⁴² Fakat seferin esas hazırlıklarını yapma görevi Papa III. Clement'e (1187-1191) kalmıştı. Sicilya Kralı II. Guillaume, İngiltere Kralı Aslanyürekli Richard, Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa ve Fransa Kralı II. Philippe'in yanı sıra Avrupa'dan pek çok soylu Papa'nın Haç çağrısına olumlu yanıt verdi. 1191'de Akka kuşatmasında buluşan Haçlı orduları şehri ele geçirdiler. Burada şehir yönetimi için

³⁴¹ Halis, *a.g.e.*, s. 133; Martin, *a.g.e.*, s. 59-60.

³⁴² Çoban, *a.g.e.*, s. 107.

krallar arasında çıkan tartışmada II. Philippe ve Avusturya Herzogu Leopold kutsal topraklardan ayrılarak Avrupa'ya döndüler.³⁴³

Haçlıların komutası Richard'ın elindeydi. Caesarea'ya doğru ilerlemekte olan Haçlıları Arsuf ormanının dışında karşılayan Sultan Selahaddin saldırıya geçti. Tapınakçıların çok etkin olduğu savaşta Haçlılar, ağır kayıplar verdiremese de galip gelmişti. Fakat Kudüs'e girmek için çok hevesli olan Richard, hem Tapınakçıların hem de Hospitallerin uyarılarını dikkate almıştı. Çevresi güvende olmayan bir Kudüs'ü elde tutmak almaktan çok daha zordu. Bunun üzerine Richard, Akka'ya geri döndü. Burada Kudüs'ün kralının kim olacağı tartışması baş göstermişti. İngiltere'deki tahtı kardeşi John tarafından tehdit edildiği için geri dönmek zorunda olan Richard, Kudüs kralının yine Lusignan'lı Guy olmasını istiyordu. Fakat diğer baronlar buna sıcak bakmıyor, Montferrat'lı Konrad'ı bir sonraki Kudüs kralı olarak görmek istiyorlardı. Fakat Konrad'ın Akka'da Haşhaşilerin suikastı sonucu öldürülmesi ile baronlar Champagne'lı Henry'yi Kudüs kralı olarak tanıdılar. Richard, Tapınakçılara sattığı fakat Tapınakçıların iade etmek istediği Kıbrıs'ı Lusignan'lı Guy'e vererek gönlünü alır.³⁴⁴

İngiltere'ye dönmeden önce Selahaddin'i barış yapmaya zorlayan Richard, Yafa'yı ele geçiren Müslümanların üzerine yürüdü. Buradaki savaşı Richard kazanınca Selahaddin barış yapmayı kabul etti. Pazarlıklar uzun sürmedi. Richard Askalon'u yıkmayı, Selahaddin ise kıyı şehirlerinde Hıristiyanların varlıklarını tanımayı kabul etmişti. Anlaşmaya ek olarak Hıristiyan ve Müslümanlar birbirlerinin bölgelerine girebilecekler ve Hıristiyan hacılar kutsal toprakları ziyaret edebileceklerdi. II. Haçlı Seferi'nde daha çok mali yardım sağlamakla ön plana çıkan Tapınakçılar, III. Haçlı Seferi'nde askeri nitelikleri ve savaşçılıklarıyla ön plana çıkmışlardır.³⁴⁵

Kutsal topraklarda Tapınakçıların durumu bundan sonra da böyle olacaktır. Takip eden yıllarda düzenlenen Haçlı Seferlerinde etkin savaşçılar olarak göze çarpsalar da arka arkaya gelen başarısızlıkların faturaları Tapınakçılara ve Hospitallere

³⁴³ Demirkent, a.g.m., s. 537.

³⁴⁴ Martin, a.g.e., s. 60-61.

³⁴⁵ Martin, a.g.e., s. 62.

kesilecekti. V. Haçlı Seferinde Dimyat'ı ele geçiren Haçlılar, Papalık temsilcisi ve seferin komutanı İspanyol Kardinal Saint Lucia'lı Pelagius'un hataları yüzünden elleri boş döndüler. Dimyat alındıktan sonra beklenen Alman yardımının sadece 500 şövalye olmasına kızan ama daha fazla beklemek istemeyen Pelagius Tapınakçıların uyarısına rağmen Mısır'a sefere çıktı. Mansure'de, Mısır Eyyubi Sultanı El-Kamil tarafından hezimetle uğratılan Pelagius, barış anlaşması istemiş ve Dimyat'ı dahi elinde tutamadan kutsal topraklardan ayrılmıştır.³⁴⁶ VI. Haçlı Seferinde ise Tapınak Üstadı Perdgord'lu Armand'ın Hebron kentine saldırarak Müslümanlarla yapılan ateşkesi bozması Batıdan tepki görmüştü. Bu sefer sırasında yaşanan bir diğer hadise ise Hospitallere karşı yapılan kuşatmadır. Hospitaller, Papa IX. Gregory (1227-1247) tarafından aforoz edilen ve diğer Haçlı baronları tarafından otoritesi kabul edilmeyen II. Friedrich'in safında yer tutmuşlardı. Bunun üzerine Tapınakçıların desteklediği İbelin'li Balien Hospitallere ait binaları altı ay boyunca kuşatmıştı. 17 Ekim 1244 yılında Harezmi Türkleri ve Mısır ordusunun ittifakıyla Şam ve Akka kuvvetleri ittifakı arasında La Forbie'de yapılan savaşta Tapınakçılar oldukça etkin rol oynamasına rağmen savaşın kaybedilmesini engelleyemediler. Savaşta Tapınak üstadı Perigord'lu Armand'ın da aralarında bulunduğu 260-300 civarında şövalye hayatını kaybetti. Bu ağır mağlubiyetten sadece 33 Tapınakçı ve 26 Hospitaller şövalyesi kurtulmuştu.³⁴⁷

1291 yılına gelindiğinde Tapınakçıların elinde önemli bir nokta olan Akka şehri Memluk orduları tarafından kuşatılmıştı. Nisan'da Memluk Sultanı Kalavun tarafından başlatılan kuşatma Kalavun'un kasım ayında ölmesiyle oğlu El-Eşref Halil komutasında hız kesmeden devam etti. Tapınakçılar şehirde mayıs ayına kadar Memluklere karşı direnmişlerdi. 18 Mayıs'ta şehre girmeyi başaran Memluk ordusu saatler içerisinde Tapınak evi hariç bütün şehri ele geçirmişti. Dönemin Tapınak Üstadı Beaujeu'lü William (Guillaume) ilk saldırı karşısında aldığı ağır yaradan dolayı o gece hayatını kaybetti. 25 Mayıs'ta Memluklerden teslim oldukları takdirde hayatlarının bağışlanacağı sözünü isteyen Tapınak Mareşali Peter, bu söze güvenerek teslim olmak istemiş fakat Memlukler tarafından öldürülmüştü.³⁴⁸ Aynı gece Tapınak

³⁴⁶ Demirkent, a.g.m., s. 539-540.

³⁴⁷ Halis, a.g.e., s. 136-137; Martin, a.g.e., s. 77.

³⁴⁸ Martin, a.g.e., s. 83-84.

komutanlarından Thibaud Gaudin yanında Tapınak hazinesi olduğu halde limandan bir gemi ile yola çıkmıştı. Üç gün sonra Tapınak evi düşmüş ve tüm şövalyeler öldürülmüştü. Sidon'a ulaşan Thibaud burada Tapınakçılar tarafından üstat seçildi. Şövalyeler bir ay sonra üstadın Kıbrıs'a giderek takviye getirmesini istediler fakat Kıbrıs'tan takviye yerine kutsal toprakları terk etmelerini öneren bir mektup geldi. Bunun üzerine Sidon'daki şövalyeler kaleyi terk ederek Tortosa'ya yelken açtılar. Akka tamamen yıkılırken, Sur 14 Temmuz'da teslim olmuştu. Hayfa 30 Temmuz, Beyrut ise 31 Temmuz'da Memluklerin eline geçti. Tortosa'ya ulaşan şövalyeler 3 Ağustos'ta burayı da boşaltmış, geriye sadece Tortosa kıyısından üç kilometre açıklıktaki Ruad adası garnizonu kalmıştı. Ruad adası 12 yıl daha Tapınakçıların elinde kalacaktı. Fakat şövalyeler Kıbrıs'a yerleşmişti.³⁴⁹

Tapınakçıların kutsal topraklarla işi bitmiş gibi görünüyordu. Akka'nın ve diğer şehirlerin düşüşünün heyecanı ile Papa IV. Nicholas (1288-1292) Haçlı Seferi çağrısında bulunmuşsa da bir sonuç elde edememişti. Tarikatın Kıbrıs'a gelen üstadı Thibaud, Limasol kentinde 1292'de bir manastır kurarak tarikatın yeni merkezini belirlemişti. Nisan 1293'te ölen Thibaud'un yerine, otuz senedir tarikatın üyesi olan Molay'li Jacques (Jaques de Molay) Tapınak Şövalyeleri tarikatı'nın son üstadı olarak seçilmişti.³⁵⁰

³⁴⁹ Read, *a.g.e.*, s. 260.

³⁵⁰ Read, *a.g.e.*, s. 267.

4. TARİKATIN ÖRGÜT YAPILANMASI ve YARGILANMALARI

4.1. TARİKATIN ÖRGÜT YAPILANMASI

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı kurulduğu dönem itibariyle “nev-i şahsına münhasır” bir örgüttür. Öncülü olmayan Tapınakçıların, ardılı çok olmuştur. Manastır hayatı ile şövalyeliği birleştiren bu örgütün kendisine örnek alabileceği bir yapılanma olmamıştır. Hospitalier Tarikatı kendisinden önce kurulmuş olsa dahi 1130'lara kadar, yani Tapınakçılar kurulduktan en az on sene sonra bu tarikat tapınakçılar gibi askeri görevler yerine getirmeye başlayacaktı. Bu zamana kadar sadece hasta ve yaşlı hacı adaylarının ve haçlıların tedavileriyle uğraşan bir nevi seyyar ordu hastanesi görevi görüyorlardı. Tapınakçıların Hospitallerden etkilenerek hacıları koruma misyonunu üstlendikleri doğrudur. Fakat Hospitaller de Tapınakçılardan etkilenerek silahlı savunmaya başlamışlardır. Tapınakçıların örgüt yapılanması ve örgüt hiyerarşisindeki her görevlinin konumu, unsurları, sahip olabilecekleri 1129 tarihli Troyes Konsili'nde hazırlanan Tüzük'te belirtilmiştir. Zaman içerisinde Tüzüğe pek çok yeni madde eklenmiştir. Tarikatın yapılanması ve yaşam tarzına ilişkin bilgiler ihtiyaçlara göre eklenen maddelerle Tüzükte belirlenmiştir.³⁵¹

4.1.1. Tapınak Hiyerarşisi

Tapınak Şövalyeleri'nin örgüt yapılanması Tapınakçılara ait Tüzükle belirlenmiştir. Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nda görevli olan tarikat üyeleri ve görevlerinin düzenlendiği Tüzük maddeleri şu şekildedir:

<u>Unvan</u>	<u>Tüzük</u>
Üstat	77. ve 80. Maddeler
Kethüda	99. ve 100. Maddeler
Mareşal	101. ve 103. Maddeler
Kudüs Krallığı Kumandanı	110. Madde
Kudüs Şehri Kumandanı	120. ve 124. Maddeler

³⁵¹ Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'na ait Tüzük metni olarak Fransızcadan İngilizceye çevirisini J. M. Upton-Ward'ın yapmış olduğu metni kullandık. İlgili maddeleri parantez içinde belirttik.

Antakya ve Trablus Kumandanları	125. ve 126. Maddeler
Mefruşatçı	130. ve 131. Maddeler
Tapınak Evi Kumandanları	132. ve 136. Maddeler
Şövalye Kumandanları	137. Madde
Manastır Şövalyeleri ve Çavuşları	138. ve 141. Maddeler
Turcoplier ³⁵²	169. ve 172. Maddeler
Mareşal Yardımcısı (Çavuş)	173. ve 176. Maddeler
Taşıyıcı (Çavuş)	177. ve 179. Maddeler
Çavuş Biraderlerin Ev Kumandanları	180. Madde
Taşra Biraderleri	181. Madde
Hasta Bakıcı Biraderler	190. ve 197. Maddeler ³⁵³

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın en üst düzey yöneticisi tarikatın üstadıdır. Bazı kaynaklarda "Büyük Üstat" (Grand Master) olarak geçse de Tüzükte sadece üstat olarak anılmaktadır. Tapınak üstadının görevleri dini düzendeki başrahibin görevleri ile aynıdır.³⁵⁴ 1160'lı yıllara kadar kutsal topraklarda güç ve itibar sağlayan bir görev haline gelmişti. Bir atı iki şövalyenin kullandığı ve yoksulluğun erdeminin vurgulandığı Tapınak mühründen üstadının 4 ata sahip olduğu bir zenginliğe ulaşılmıştı. Dört atının yanı sıra bir vaiz, iki şövalye, bir kâtip, bir yaver, bir yaver ve kalkarıyla mızrağını taşıyan bir uşaktan oluşan maiyeti bulunuyordu. Bunlara ek olarak özel nalbantı, tercümanlık yapan bir Saracen kâtipi, bir Türkopol komutanı ve bir de aşçısı vardı (Madde 77).

Gece yolculuklarında üstada yük için fazladan iki at daha veriliyor, sefer halinde fazladan verilecek at sayısı dörde çıkarılabiliyordu. Savaş zamanında kendisine refakat etmesi için altı ila on şövalye seçebiliyordu (Madde 78 ve 79). Üstatlardan İsa'nın yaşamına uygun mütevazı bir hayat yaşaması bekleniyordu. Paskalya öncesi

³⁵² Türkopollerin Komutanı. Türkopol, Haçlı Seferleri zamanında Haçlılar tarafından paralı asker olarak tutulan Türk kökenli paralı askerdir.

³⁵³ Burman, *a.g.e.*, s. 43.

³⁵⁴ Pernoud, *a.g.e.*, s. 14.

Perşembe günü on üç yoksulun ayaklarını yıkıyor,³⁵⁵ onlara gömlek, pantolon, ayakkabı, ikişer somun ekmek ve para hediye ediyordu (Madde 98).

Kurucu şövalyelerden Hugues de Payen “eşitler arasında birinci” olarak Tapınak üstadı olmuştu fakat onu takip eden üstatlar Tüzükte belirtilen teamüllere uygun olarak seçiliyordu. Bir üstat öldüğünde defin işlemlerini Mareşal yürütüyordu. Cenaze töreninde pek çok mum yakılarak aydınlık bir ortam yaratılması gerekiyordu. Tapınağın tüm üyeleri yedi gün boyunca 200 adet “*paternoster*” (Babamız Duası) okumak zorundaydı. Ayrıca üstadın ruhu huzura ersin diye yüz yoksulun karnı doyuruluyordu (Madde 198 ve 199).

Üstadın seçimi sırasında cemaat büyüklerinden oluşan topluluk şövalyelerden birisini seçime başkanlık etmesi için görevlendiriyordu. Seçilen şövalye geceyi duayla geçiriyor ve ertesi gün kendisine verilen yardımcıyla beraber iki birader daha seçiyordu. Daha sonra tarikata üye devşirilen yerlerin temsilcileri arasında toplam sekiz birader daha seçiliyordu. Sayıları on ikiye ulaştığında hepsinin oyuyla bir tane vaiz seçiliyordu. Toplam on üç kişi olan seçici kurul yeni üstadı oy çokluğu ile seçiyorlardı. Genel olarak kutsal topraklarda yaşayan şövalyelerden birisini seçmek teamüldü. Seçim tamamlandığında seçilen üstat ilan ediliyor, ardından da Tanrı’ya sunmak üzere üstadı şapele götürüyorlardı (Madde 200-223).

Tapınak üstatlarından ikisi hariç –Barres’lı Everard ve Nablus’lu Philippe– bütün üstatlar öldüklerinde görev başındaydılar. Altı tanesi savaşırken ve esir düşmüşken ölmüştü. Son üstat engizisyon kararınca yakılarak idam edildi. Tüzükte üstadın seçimi kurallara bağlanmış olsa da ve ayrıca “*Omne Datum Optimum*” bildirisinde “biraderler arasında güvenilir ve iffetli olanlarca” seçilenlerin üstat olabileceği ifade edilmişse de laik yöneticiler seçimlere müdahalesi oluyordu. Toplam yirmi iki Tapınak üstadının³⁵⁶ en az yedi tanesi laik yöneticilerin dolaysız müdahalesiyle

³⁵⁵ Fışh Bayramı’ndan önceki Perşembe, İsa öğrencilerinin ayaklarını yıkamış ve onlara yeni bir buyruk vermişti: "Size yeni bir buyruk veriyorum: Birbirinizi sevin. Sizi sevdiğim gibi siz de birbirinizi sevin" Yuhanna 13: 1-34. Bu gelenek alçakgönüllülüğün bir simgesi olarak Hıristiyan uygulamaları arasına yerleşmiş, papalar, din adamları ve keşişler tarafından uygulanmıştır.

³⁵⁶ Tapınak Üstatlarının listesi için bkz. Ek-8.

atanmıştı.³⁵⁷ Tapınak üstadı tarikat içerisinde etkin bir güce sahipti. Kaynakların kale ve ocaklara nasıl dağıtılacağı, ocaklara yapılan bağışların ve biraderlere gönderilen hediyelerin dağıtımını gibi konularda tek başına karar verebiliyordu. Fakat savaş, mütareke, toprak bırakma, kumandan ataması, batıya gönderilecek elçiler ve tarikata üye alımı konularında Ruhani Meclise danışarak karar alıyordu. Ruhani Meclis, Kethüda, Mareşal, Kudüs Krallığı kumandanı, Kudüs şehri kumandanı, Akka şehri kumandanı ve Trablus ve Antakya kumandanlarından oluşmaktaydı. Batıda Tapınağın merkezi konumuna gelmiş olan Fransa, İngiltere, Poitou, Aragon, Portekiz, Apulia ve Macaristan'da birer il üstadı bulunuyordu. Fakat bunlar Ruhani Meclis'e katılmadıkları gibi emir almadan doğuya gidemezlerdi.³⁵⁸

Kethüda, Tapınak üstadının vekiliydi ve sancağı taşımakla görevliydi. Dört atı ve bir katırı olabiliyordu. İki acemi şövalye ve bir birader şövalye, bir birader çavuş atlarıyla beraber Kethüda'nın maiyetiydi. Ayrıca bir yardımcı papaz, bir Türkopol, bir Saracen kâtip ve iki yaya askeri bulunuyordu (Madde 99). Bir diğer önemli görevli Mareşaldi. Mareşal, dört at, iki acemi şövalye, bir Türkoman, bir çavuş birader, bir büyük çadır ve görevlileri için küçük çadır sahibiydi. Tapınak evlerindeki şövalyelerin komutanıydı. Kumandanlar, atlar, silahlar ve diğer teçhizat onun sorumluluğu altındaydı. Ayrıca alım, talep ve dağıtım yetkisi vardı (Madde 101-103). Kudüs Krallığı kumandanı, Tapınakçılarının hazinedarıydı. Dört at, bir katır, iki acemi şövalye, bir çavuş birader, bir yardımcı papaz, bir Türkopol, bir Saracen kâtip, iki yaya askeri bulunuyordu. Mareşal gibi onun da kendi büyük çadırı, maiyetindekilerin küçük çadırları vardı ve Mefruşatçı ona eşlik ediyordu (Madde 110-111). Tapınakçılarının hazineleri üstünde Kudüs Krallığı kumandanı ve Tapınak üstadı arasında bir diğerinin fazlaca egemenlik kurmasını engelleyecek yetki dağılımı yapılmıştı. Üstat isterse hazine odasında kendisine ait kilitlenbilir bir kutu bulundurabilirdi ama odanın anahtarı Kudüs Krallığı kumandanındaydı. Kumandanın teslim aldığı her şeyi üstat inceler ve ardından kayda geçirilirdi.³⁵⁹ Mefruşatçı tarikat mensuplarının giysi ve yatak takımlarını tedarik eden ve tarikata bağışlanan şeylerin

³⁵⁷ Barber, *a.g.e.*, s. 291.

³⁵⁸ Barber, *a.g.e.*, s. 292-293.

³⁵⁹ Barber, *a.g.e.*, s. 294.

dağıtımını yapan görevliydi. Dört at, iki acemi şövalye, bir büyük çadır, acemi şövalyeleri ve terzileri için küçük çadırları vardı (Madde 130).

Üstat, Kethüda, Mareşal, Kudüs Krallığı kumandanı ve Mefruşatçı, Tapınak hiyerarşisinin Tüzüğe göre ilk beş önemli üyesiydi. Bunların dışında kendi bölgesel sorumlulukları olan kumandanlar bulunuyordu: Kudüs, Antakya ve Trablus şehir kumandanları. Bu kumandanlarında dörder atı ve birer katırı vardı. Ayrıca her birinin maiyetleri altında bir çavuş birader, bir yardımcı papaz, bir Türkopol, bir Saracen kâtip ve bir yaya asker bulunuyordu (Madde 120 ve 125).

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nda yönetici grup diyebileceğimiz kişilerin dışında, zanaatçı biraderleri idare eden Mareşal yardımcısı, şövalye silahtarlarının hizmete alınıp eğitilmesinden sorumlu alemdar ve hasta ve yaşlı biraderlerle ilgilenen revirci gibi görevliler bulunuyordu. Alemdar ve Mareşal yardımcısı dışındaki tüm görevliler şövalye kesimine mensuptu.³⁶⁰

4.1.2. Tapınak Hayatı

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı kuruluş aşamasında Kudüs'e yolculuk yapan hacı adaylarını koruma misyonu üstlenmişlerdi. Fakat bu askeri vazifeden daha çok manastır yaşamına bağlı, yoksulluk ve erdenlik üzerine kurulmuş bir askeri-dini oluşumdu. Erken dönemde Augustine kurallarını benimseyerek manastır hayatı yaşamaya çalışan Tapınakçılar, 1129 Troyes Konsili'nde kendi tarikatlarına özgü kuralları ihtiva eden bir Tüzüğün hazırlanmasını istemiş ve bu Tüzük uyarınca manastır yaşamlarını şekillendirmişlerdir. Tüzükte Cistercian tarikatının manastır yaşam tarzının etkisi kendisini hissettirmişti.

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nda sadece şövalyeler bulunmuyordu. Şövalye unvanı alamayan kişiler tarikata çavuş olarak kabul ediliyordu. Şövalyeleri ve çavuşları birbirinden ayıran en önemli unsur giydikleri cüppeleri idi. Tüm tarikat mensuplarının kıyafetleri aynı renkte olmalıydı: Beyaz, siyah ya da kahverengi.

³⁶⁰ Barber, *a.g.e.*, s. 295-296.

Şövalyeler beyaz cüppe giyerken çavuşlar siyah ya da kahverengi giymek zorundaydı. Beyaz cüppeler geride kalan karanlık hayatın ve başlayan ebedi bekârlığın simgesiydi. Tüm kıyafetler Mefruşatçının sorumluluğu altındaydı. Kıyafetlerde koyun postu da dâhil olmak üzere asla kürk bulunmamalıydı. Yeni verilen cüppeler yerine eskileri giymeyi makbul görüyorlardı. Çünkü yoksulluk bunu gerektiriyordu. Ayrıca şövalye cüppesi giymenin verdiği kibir ve küstahlıktan uzak durulmalıydı (Madde 17-19).

Bütün şövalyeler üzerlerinde gömlek ve pantolonları varken uyuyacaklardı. Uyudukları yatakhane sürekli ışık olmalıydı. Bütün şövalyeler saç traşı olacaklar fakat sakallarını kesmeyeceklerdi. Kıyafetlerinde moda uygun farklılıklar olmayacak, sivri burunlu ayakkabı ve bağı olan ayakkabılar giyilmeyecekti (Madde 21-22). Şövalyelerin teçhizatları, zırhlı gömlek, tolga, miğfer, omuzluk, demirden ayakkabılardan oluşuyordu. Silahları ise kılıç, mızrak, topuz ve kalkandı. Atlarını örtmek için örtü, iki gömlek, iki pantolon, iki çift ayakkabı alabiliyorlardı. Yatakları ot minder, çarşaf ve örtüden ibaretti. Yataklarını örtmek için beyaz veya çizgili örtüleri vardı.³⁶¹

Şövalyeler yemeklerini keşişler gibi ortak masada ve sessizlik içinde yemek zorundaydılar. Etin bedene zarar verdiğini ve uzak durulması gerektiğini belirtiyorlar ama şövalyelerin görevi gereği ihtiyaç duydukları enerjiyi alabilmeleri için belirli günlerde et yemelerine izin veriliyordu. Haftada yalnızca üç defa et yenilebilecekti. Şövalyeler ve din adamları pazar günleri iki et yemeği yiyebilecekken çavuşlar ve şövalye yardımcıları bir et yemeği yiyeceklerdi. Tapınak üyeleri pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri iki ya da üç sebze yemeği ve ekmek yiyecekler, Cuma günleri ise oruç tutacaklardı. Şövalyeler, Azizler Yortusu (1 Kasım) ve Paskalya arasında asgari düzeyde yemek yemeye dikkat edeceklerdi. Ortak tabakta yemek yiyecekler ama bardakları ayrı olacaktı. Yemeklerin arta kalanları yoksullara verilecekti (Madde 23-28).

³⁶¹ Pernoud, *a.g.e.*, s. 22.

Küfürlü ve ayıp sözler yasaktı. Ayrıca boş ve gereksiz konuşmalardan uzak durulmalıydı. Avlanmak yasaktı fakat aslan avlamak serbestti (Madde 55-56). Şövalyelerin vaftiz babası olması yasaktı (Madde 72). Evli kişiler eşinden izin aldıktan sonra tarikata katılmalarına izin veriliyordu (Madde 69). Hiçbir şövalye evli ya da dul bir kadını, genç kızını, anneyi, kız kardeşi öpemez, hatta uzun süre göz teması kurarak yüzüne bakamazdı (Madde 71). Kadınların şeytanın işini yapmasına yardımcı oldukları için tehlikeli oldukları kabul ediliyordu (Madde 70). Askeri niteliği olan bir tarikat olduğu için aileleri tarafından Tanrı'ya adanan küçük yaşta çocuklar tarikata alınmıyordu. En azından silah tutacak yaşa gelmesi gerekiyordu (Madde 14). Hiçbir şövalyenin üzerinde izinsiz para taşıyamazdı (Madde 327).

Bir kişinin Tapınak Şövalyesi olabilmesi üstadın tek başına alabileceği kararlardan değildir. Bunun için Ruhani Meclis toplanmalı ve üyelik süreci başlatılmalıdır. Bunun tek istisnası üstat seferdeyse ve talep eden kişi ölmek üzereyse, bu durumda üyeliğe kabul edip etmemek üstadın tercihine kalıyordu. Talep eden kişi üyeliğe kabul edilir fakat ölmezse en yakın sürede Tapınak evine gelerek normal üyelik sürecinden geçmelidir.³⁶²

Kabul töreniyle ilgili bilgiler, Tüzüğün son bölümünde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. İlk kabulünde 73 maddeden oluşan Tüzük metni sonradan eklenen bölümlerle 686 maddeye ulaşmıştı. Tapınağa katılış ile ilgili maddeler ise “*Reception into the Order*” (Birliğe Kabul Edilme) başlığı altında 657-686. maddeler arasında düzenlenmişti. Buna göre bir kişi Tapınak Tarikatına katılmak isterse, üstat Ruhani Meclisi toplar ve katılmak isteyen kişi hakkında katılımını engelleyecek bir bilgisi olan varsa konuşmasını ister. Katılımı engelleyen bir durum yoksa talep eden kişi küçük bir odaya alınır ve katılmak isteyip istemediği bir kez daha sorulur. Cevabı evet ise birliğin kuralları ve güçlükleri anlatılır. Hala katılmak istiyorsa, evli olup olmadığı, daha önce başka bir tarikata katılmak için yemin edip etmediği, borçları, sağlık durumu gibi konularda sorular sorulur. Sorulara verilen cevaba göre katılımı engelleyen bir durum yoksa üstat toplantının olduğu odaya girer ve aday hakkında verilen bilgilerden sonra içeri çağırıp çağırılmayacağını meclise sorar. Meclis adayı

³⁶² Pernoud, *a.g.e.*, s. 27-28.

getirtin derse aday toplantı odasına alınır ve herkesin önünde katılmak isteyip istemediği tekrar sorulur. Cevap evet olursa Tapınağın manastır yaşamına uyması için yapması gerekenleri anlatırlar. Çileli yaşam anlatıldıktan sonra tekrar adaya katılıp isteyip istemediği sorulur. Aday bu defa “Evet sayın beyler, Tanrı isterse” diye cevaplar. Aday odadan çıkartılır ve üstat adayı görmüş olan meclis üyelerine tekrar aday hakkında katılımını engelleyecek bilgisi olan var mı diye sorar. Eğer herhangi bir itiraz gelmezse aralarından birisi “Tanrı tarafından onu buraya getirtin” diye seslenir. Aday salona girdikten sonra elleri kenetlenmiş şekilde dizlerinin üzerine çöker ve Tapınak yeminini eder. Yemin metni tamamlandıktan sonra aday ayağa kaldırılır ve Tapınakçılara ait manto sırtına geçirilir. Papaz tarafından okunan duanın akabinde koro halinde “Ah! Birlikte yaşamak ne kadar güzel” şeklinde başlayan kabul ilahisi okunur. Daha sonra üstat yeni üyeyi ayağa kaldırır ve dudaklarından öper. Aynı olayı Rahip de yineler. Bu öpücük Orta Çağ’da saygı törenlerinde görülen bir ritüeldir. Yeni adaya Tapınak kuralları okunur ve tarikattan atılma cezalarını içeren suçların altı çizilir. Katılım talep eden şövalye değil de çavuş ise hitap şekli, unvan ve tarikatta yapılması gereken işler çavuşlara göre hazırlanmış metinler üzerine kurulur. Fakat genel olarak tören birbirinin aynıdır.³⁶³

4.2. TAPINAKÇILARIN ZENGİNLİĞİ

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı hakkında bilimsel ve spekülatif çalışmaların üzerinde görüş birliği yaptığı bir konu varsa, o da Tapınakçıların muazzam zenginliğidir. Fakat bu zenginliğin elde edilmesi konusunda çalışmalar birbirinden ayrılırlar. Spekülatif kaynaklar bir kısmı bu zenginliği, Tapınakçıların kutsal topraklarda Süleyman’ın Hazinesi, Ahit Sandığı, Kutsal Kâse gibi varlığı tartışmalı nesnelere bularak elde ettiğini iddia etmektedir. Diğer bir grup ise Tapınakçıların doğuda büyü ve büyücülük sanatını (özellikle Kabalistik büyücülük) öğrendiğini ve bu şekilde zenginliğe ulaştığını savunur. Diğerlerine göre biraz daha mantıklı görünen son grup ise Tapınakçıların yoksulluk felsefesiyle ortaya çıkmalarına rağmen açgözlü ve para için cinayet işleyebilecek zalimler olduğunu, bu sebeple çok zengin olduklarını iddia etmektedir. Sur’lu William gibi kronikçilerin aktardığı bilgiler de bu grubun

³⁶³ Pernoud, *a.g.e.*, s. 28-32.

iddialarını desteklemek için sıklıkla kullanılır. Oysa daha önce ifade ettiğimiz gibi William'ın, Tapınak Tarikatının kuruluş ideolojisini ve kurucularını överek başladığı anlatımında, Tapınakçıların sonradan kibirli şövalyeler haline gelmesinden dolayı önyargılı şekilde pek çok tarihsel hatayla dolu bilgi bulunmaktadır. Peki, kurucu dokuz şövalye yoksulluk, erdenlik ve itaat yemini ederek kurdukları tarikatın, “bir atı kullanan iki şövalye” şeklindeki yoksulluğu sembolize eden mührüne rağmen bu zenginliğe nasıl ulaşmışlardır?

4.2.1. Bağışlar

Bu soruya verilecek cevaplardan ilki Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'na yapılan bağışlardır. Her şeyden önce unutulmamalıdır ki, bilinen kurucu üyelerin tamamına yakını soylu ve zengin şövalyelerdir. Kudüs Patriği önünde yemin ettikleri zaman zaten malvarlıklarını bağışlamışlardı.³⁶⁴ Henüz kuruluş aşamasında Kudüs'te kral, soylular, patrik ve öteki din adamları, gelirlerinden birliğin iâşe ve giyim harcamalarının karşılanması için bir takım arpalıkları da bağışlamışlardı.³⁶⁵ Tapınak Şövalyelerinin ünü kendilerinden önce Avrupa'ya gitmişti. 1120'de hac ibadeti için Kudüs'e gelen Anjou Kontu Foulques, Tapınak Tarikatından etkilenmiş ve yıllık 30 *livre* tutarındaki ilk düzenli geliri bağışlamıştı. 1125 yılında ise Champagne Kontu Hugues tarikata katılmıştı. Gerçi Hugues kontluğunu yeğeni Thibaud'ya bağışlamıştı ama Avrupa'nın önde gelen soylularından olduğu unutulmamalıdır.

Hugues de Payen ve arkadaşları, Kudüs Kralı II. Baudouin'i önemli görevlerle Avrupa'ya gönderdiğinde Hugues hem kendisinin hem de diğer kurucu üyelerin asaletinden faydalanarak yüklü miktarlarda bağış toplamıştır. Bu bağışlardan biri Flandres bölgesinden gelmişti. Flandres Kontu Guillaume Clito, 23 Mart 1127'de düzenlenen bir izin belgesi ile Tapınak Şövalyeleri Tarikatına, kendi topraklarında feodal fazlalıkları³⁶⁶ toplama hakkını bağışladı. Guillaume 1128'de savaşta ölünce halefi Alsace'lı Thierry 13 Eylül 1128'de aynı bağışı vermektan çekinmedi.³⁶⁷ Hugues de Payen, Poitou'da bir takım kişisel bağışlar da almıştı. Kim ve nereden

³⁶⁴ Barber, *a.g.e.*, s. 33.

³⁶⁵ Burman, *a.g.e.*, s. 18.

³⁶⁶ Derebeylik düzeninde mirasçı olabilmek için senyöre verilmesi gereken hak.

³⁶⁷ D'albon, 1913, No: 7, s. 5, No: 16, s. 10-11, Barber, *a.g.e.*, s. 34.

geldiği belli olmayan 31 Mayıs 1128 tarihli bu bağışlar, iki mark³⁶⁸ gümüş, atlar, zırhlar ve bir tuz gölü idi.³⁶⁹ Tarikata katılırken eli boş gelmediğini düşündüğümüz Champagne Kontu Hugues'nin yeğeni Blois Kontu Thibaud, 1127 Ekim'inde Tapınakçılara, Province'te bir ev, bir çiftlik, bir otlak ve Barbonne'da bir miktar değerli ekilebilir arazi bağışlamıştı. Bununla yetinmeyen Thibaud, vassallerine de Tapınakçılara bağış yapma hakkı tanımıştı.³⁷⁰

Anjou Kontu Foulques ile erkek evladı olmayan II. Baudouin'in büyük kızı Melisende ile evliliğini ayarlama göreviyle Avrupa'ya gelen Hugues, Foulques'in büyük oğlu Geoffroi ve İngiltere Kralı I. Henry'nin mirasçısı Matilda'nın evlilik töreni için 17 Haziran 1128'de Le Mans'ta bulunuyordu. Hugues bu tarihlerde I. Henry ile irtibat kurmayı başarmıştı. Henry, Hugues'yi büyük bir itibar göstererek karşılamış, altın ve gümüşten oluşan büyük bir hazine bağışlamıştı. Hugues, Kudüs'e döndüğünde de bağışlar gelmeye devam etmişti.³⁷¹

Tapınakçılara Avrupa'nın hemen her bölgesinden bağışlar gelse de Fransa, İspanya, Portekiz ve İngiltere taşralarından gelen bağışlar daha yoğundu. Bağışlar arasında bulunan mülkler ise Tapınakçıların Avrupa'daki yapılanmasını şekillendiriyordu. Arazi ve bina bağışlarının olduğu şehirlerde manastırlar kurularak bölgede etkinlik arttırılıyordu. Oysa Filistin'de Tapınakçıların kaleleri, savunmak zorunda oldukları bölgelerde ve ele geçirdikleri topraklarda yoğunlaşıyordu. Ayrıca Avrupa'daki bağışların şaşırtıcı bir yanı bulunuyordu. Tapınak Şövalyeleri Tarikatı yeni kurulmuş olmasına ve henüz kayda değer hiçbir başarıları olmamasına rağmen özellikle dünyevi yöneticilerden ve asillerden ciddi yekûnlar tutan bağışlar almaya başlamışlardı. Örnek olarak Rigaud'lu Hugues adında ve Tarikatın "vekili" olarak anılan bir kişi 28 Kasım 1128 gibi henüz Troyes Konsili'nin bile toplanmadığı bir

³⁶⁸ 244,75 grama denk gelen ağırlık birimi.

³⁶⁹ D'albon, 1913, No: 14 ve 15, s. 10.

³⁷⁰ Barber, *a.g.e.*, s. 34, D'albon, 1913, No: 9, s. 6. Burada Tapınakçılara yapılan bağışların belgelerini, Barber'in eseri sayesinde ulaştığımız Marquis D'albon'un, "Cartulaire General de L'Ordre du Temple" isimli arşiv çalışmasından belge ve sayfa numaraları ile dipnotlarımızda belirteceğiz. Söz konusu belgeler 1119-1150 tarihlerini kapsamakta ve D'albon'un eserinde Latince olarak bulunmaktadır.

³⁷¹ Barber, *a.g.e.*, s. 35.

tarihte Carcassonne'un doğusunda Aude vadisindeki Douzens'ta mülk bağışı kabul etmişti.³⁷²

Bu kadar erken bir dönemde mülk bağışı almasını kurucu üyelerin unvanlarına ve tabii ki dönemin en önemli dini simalarından biri olan Aziz Bernard'ın ününe bağlayabiliriz. Kutsal topraklarda sadece dokuz şövalye tarafından kurulan bir tarikatın bu kadar kısa bir süre içerisinde Avrupa'da adına bağış toplayan yandaşları olması ise daha şaşırtıcı bir durumdur.³⁷³ Fakat kesin olan bir şey varsa, o da Tapınakçıların Avrupa'da her geçen gün şöhreti ve bu şöhrete bağlı olarak artan bağışları vardı. 1130'ların sonlarına gelindiğinde Avrupa'da mahalli ocaklar ve manastır yöneticileri sahneye çıkmaya başladılar. 1139-1150 arasında Tours yakınlarındaki Marmoutier, Yukarı Loire'da Orleans, La Neuville, Orange'ın kuzeydoğusu, Provence'teki Richerenches ve Roaix, Toulouse Kontluğu sınırları içerisindeki Rodez, Aragon, Novillas, Barselona yakınlarındaki Palau ve Portekiz'de Braga gibi yerleşim yerlerinde Tapınakçıların idare merkezleri kurulmuştu. Bu idare merkezlerinin tamamı bağışlar sayesinde kurulmuştu.³⁷⁴

Gelen bağışlar arasında farklılıkları ile öne çıkanlar da vardı. Bunlardan birinde, Reims Başpiskoposu Raimond'ın, Therouanne Piskoposu Milon'a yazdığı mektupta Tapınakçılara verilen bir haktan bahsetmektedir. Mektupta, Clairvaux Başrahibinin tavsiyeleriyle 19 Ekim 1131'de Reims'de toplanan bir konsilde, Ypres Şapelinde her yıl üç yakarma günü ve bunu müteakiben beş mukaddes gün Kudas Ayini³⁷⁵ düzenlenmesine ve bu sekiz günde adak olarak sunulan ne varsa hepsinin Kudüs Tapınağı Şövalyelerine verilmesine dair bir karar alındığı bildirilmektedir.³⁷⁶ Söz konusu tarihlerde Clairvaux Başrahibi Tapınakçıların Avrupa'da en büyük destekçilerinden olan ve Papalık onayı almalarına yardımcı olan Aziz Bernard'dan başkası değildir. Bu durum da Tapınakçıların erken dönemde önemli bağışlar

³⁷² D'albon, No: 18, s. 12.

³⁷³ 1150 yılına kadar Tapınak Şövalyelerinin Batı'da sahip oldukları kale ve idare merkezleri için bkz. Ek-9.

³⁷⁴ Barber, *a.g.e.*, s. 47.

³⁷⁵ Mektupta geçen Kudas Ayini, Hıristiyan inancındaki Evharistiya yani Ekmek-Şarap Ayinidir. Fakat Kudas ismini daha çok Ortodoks Hıristiyanlar kullanmakta olup, ekmeğin mayalı, şarabın ise su katılmış olarak tüketilmesi söz konusudur.

³⁷⁶ Barber, *a.g.e.*, s. 48-49.

almasının nedenine dair geliştirdiğimiz savımızı desteklemektedir. Farklı bağışlardan bir diğerisi ise Angers Piskoposu Ulger'in, Tapınakçılara kendi piskoposluk bölgesinde hem kutsal ayin düzenlemelerine hem de ölülerini gömmek için yılda bir kez ayin yasağını delmelerine izin veren bağışıydı. Ayrıca Tapınakçılara arpalık bağışlayanların itiraf edilmiş günahlar için verilen cezalarının beşte birini affetmek suretiyle başkalarını da bağışta bulunmaya teşvik ediyordu.³⁷⁷

Tapınakçılara yapılan bağışlar arasında İngiltere Kralı Stephen'in 1139'da Oxfordshire'daki Cowley'de bitişik ormanlık arazinin irtifak hakkıyla birlikte verilmesi dikkat çekiyordu.³⁷⁸ 1141'de Bretgane Dükü Conan, Tapınakçılara Lania adasını, kendi ocaklarını kurabilmeleri için 100 solidusluk bir gelir ve arazi bağışı yapmıştı.³⁷⁹ VII. Louis'nin karısı Akitanyalı Eleanor, La Rochelle limanında bir Tapınak ocağının temellerini atmış ve vassallerinden birinin Tapınakçılara değirmenler bağışlamasına onay vermişti. La Rochelle'de Tapınakçılara ait bina ve arazilerden vergi alınmamasını ve vassallerine kendisini zarar uğratmamak kaydı ile Tapınakçılara istedikleri her şeyi bağışlayabilme hakkını tanıdı³⁸⁰

Erken dönemde Tapınakçılara yapılan en önemli bağış şüphesiz varisi olmayan Aragon Kralı Alfonso'nun 1131 tarihli bir vasiyetname ile tüm krallığını Kutsal Kabir kilisesi rahiplerine, Hospitallere ve Tapınakçılara bırakması olmuştur.³⁸¹ Vasiyetinden bir yıl sonra Alfonso ölmüş fakat Papa'nın desteğine rağmen varisler kendilerine bırakılan mirası alamamıştı. Fakat on yıl sonra Barselona'lı Ramon Berenguer, vasiyetten doğan haklarına ilişkin olarak altı kalenin derebeyliğini, kraliyet gelirlerinin onda birini, Müslümanlardan fethedilen toprakların beşte birini ve bazı vergilerden muafiyetler vererek varislerin zararını telafi etmişti. Bu bağış sonrası İşpanya ve Portekiz'de etkin güçlerden biri haline geldiler.³⁸²

³⁷⁷ Barber, *a.g.e.*, s. 49.

³⁷⁸ D'albon, 1913, No: 178, s. 122-123.

³⁷⁹ D'albon, 1913, No: 232, s. 157.

³⁸⁰ D'albon, 1913, No: 194, s. 135-136..

³⁸¹ D'albon, 1913, No: 40, s. 30-31.

³⁸² Read, *a.g.e.*, s. 122-123.

Fakat sadece mülk bağışlarının gelmesi Tapınakçıların muazzam zenginliğini açıklamak için kâfi değildir. Tapınakçılara gelen arazi, kasaba ve köy gibi bağışlar genel olarak üzerinde yaşayan dini-dünyevi halk ile beraber veriliyordu. Papalık bildirimleri ile bu arazileri tarikat lehine işletme hakkına sahip olan Tapınakçılar, bazı arazileri kiraya vermiş bazılarını ise kendisi işletmiştir. Orta Çağ Avrupa feodalizminde zenginliğin en önemli ölçütünün toprak olduğu göz önünde bulundurulursa Tapınakçılara yapılan bağışların, zenginleşmesindeki katkısı daha net anlaşılacaktır. Fakat Tapınakçıların zenginliğinin tek kaynağı sahip olduğu mülklerden elde ettiği gelir değildi.

4.2.2. Bankacı Şövalyeler

Tapınak Şövalyelerini inceleyen araştırmacılar, tarikatın günümüz bankacılık sistemini andıran bir yapılanma oluşturdukları konusunda hemfikirdir. Bu sistemin oluşmasında, Tapınakçıların Batıda yapılan bağışlarla elde ettikleri mülkler ve Doğuda kurdukları kaleler etkin bir rol oynamıştır. Tapınakçılar, Avrupa'nın pek çok noktasından kutsal topraklara gelen insanların sadece hayatını değil mallarını da korumaya başlamıştı. Aslında bu Tapınakçılar için biraz da kaçınılmaz bir durumdur. Orta Çağ'da insanlar değerli mallarını kiliselere ve manastır kurumlarına emanet ediyorlardı.³⁸³ Avrupa ve kutsal topraklarda pek çok mülke sahip olan Tapınak Şövalyeleri gibi bir tarikatın insanlar tarafından mallarını bırakmak için güven duymalarında herhangi bir mahsur yoktu. Özellikle hac yolculuğu amacıyla yola çıkan Hıristiyanlar geride bıraktıkları mallarını Tapınakçılara emanet ediyorlardı. Geri döndüklerinde mallarının güvende olacağından emin olan bu hacı adayları sayesinde o dönem için oldukça parlak fikir ortaya çıktı. Hac için yola çıkmadan önce parasını ve mallarını Paris'te bir Tapınak evine bırakan bir kişi, neden Kudüs'te ihtiyacı olduğu zaman bir Tapınak evine gidip Paris'te emanete bıraktığı parasını teminat olarak göstererek ihtiyacı olan parayı almasın ki? İşte bu soruya verilecek yanıt ile Tapınakçılar, hacıların sadece canlarını değil mallarını da koruyan bir yapıya dönüştü. Hacı adayları belirli Tapınak evlerinde emanete bıraktıkları

³⁸³ Pernoud, *a.g.e.*, s. 91.

paralarını, kendilerine verilen ve sadece karşı tarafın anlayabileceği bir mektup sayesinde istedikleri yerdeki Tapınak evlerinden geri alabiliyordu.

Bu sistem modern bankacılığın kuruluşu olarak düşünülebilir. Zira günümüzde de bir bankanın herhangi bir şehirdeki şubesine yatırdığımız parayı aynı bankanın başka bir şehirdeki şubesinden rahatlıkla geri alabiliyoruz. Dahası sistem sadece bir ülkeyle sınırlı kalmıyor, uluslararası bankacılık ağları ile dünyanın neresinde olursanız olun paranızı alabiliyorsunuz. Tapınakçıların oluşturduğu bu sistemin en temel gereksinimi düzenli bir kayıt sistemi ve eğitilmiş insanlardı. Bunu sağladıklarına hiç şüphe yok. Özellikle “spekülatif çalışmalar” Tapınakçılarının birer şifre çözme uzmanı oldukları konusunda ısrarcıdır. Tapınak evlerine mallarını bırakan insanlara sadece diğer bir Tapınak şövalyesinin çözebileceği şekilde hazırladığı bir mektup veriyor ve bu sayede karşı taraftan parasını alabiliyordu. Bu günümüz modern çeklerinin doğuşudur. Sadece batıda değil aynı zamanda doğunun kültürel birikimine de sahip olan Tapınakçıların eğitilmiş insanlar oldukları da su götürmez bir gerçektir. Bir banka olarak çalışmanın asgari şartlarını sağlayan Tapınakçılar artık uluslararası para transferi yapabiliyor, bu durum insanların mallarını emanet ederken Tapınak evlerini seçmelerini kolaylaştırıyordu.

Fakat modern anlamda “banka” kavramını kullanabilmemiz için Tapınakçıların sağlaması gereken bir koşul daha vardı. Bankalar sadece para transferi yapmıyor, ihtiyaç anında kredi kullanmanızı da sağlamaktadır. Tapınakçıların bağışlar, ganimetler ve işletmiş olduğu topraklar yoluyla edindiği zenginliği ihtiyacı olanlara kredi olarak vermeye başlaması onları tam anlamıyla “bankacı” yapmıştı. Müşterileri ise din adamları, asiller ve hatta krallardı. Zaman içerisinde Tapınakçıların bankacılık faaliyetleri öylesine gelişti ki, Paris ve Londra’daki merkez Tapınak evleri dönemin finans merkezi haline gelmişlerdi³⁸⁴

Tapınakçıların dönemin krallarının mallarını saklayan kasaları gibi olduğu ve pek çok devlet adamına kredi verdikleri bilinmektedir. Fransa Kralı, Tapınakçılardan borç alan ilk kraldır. VII. Louis, II. Haçlı Seferi sırasında parasız kalması üzerine

³⁸⁴ Martin, *a.g.e.*, 37-38.

Tapınakçıların Fransa üstadı olan Barres'lı Everard'dan 2000 parça gümüş ve 30 bin Paris libresi kadar bir parayı, kraliyet mülklerinin senelik kiralalarının yarısını teminat göstererek borç almıştır.³⁸⁵ VII. Louis bu para ile başarısız Haçlı Seferi girişimini tamamlamış ve geri döndüğünde Tapınak muhasebecisi Aymard'ı vasiyetinin uygulayıcı olarak atamıştı. Vasiyete göre kralın yokluğunda taşradan toplanan vergiler Tapınakçıların kasasına konulacaktı. Fakat vasiyet yazıldığı gibi uygulanmamıştı.³⁸⁶ Buna rağmen Fransa kralları ile Tapınakçılar arasındaki ekonomik işbirliği artarak devam etmişti. II. Philippe'in 1180-1223 yılları arasındaki kraliyet döneminde Tapınak gerçek anlamda Fransız kraliyet hazinesine dönüşmüştü. IX. Louis, VII. Haçlı Seferi sonunda esir düştüğünde, kurtulması için gereken fidyenin bir kısmı yine Tapınakçılardan sağlanmıştı.³⁸⁷ Tapınakçılardan borç alanlar ve bir banka olarak Tapınak kasasını kullananlar sadece Fransızlar değildi. İngiltere Kralı III. Henry ile Simon de Montford arasında savaş çıktığında, Henry'nin üvey kız kardeşi Fransa Kraliçesi Marguerite'in Paris Tapınak evine emanet ettiği hazineyi, Henry on yıl sonra geri alabilmişti.³⁸⁸ Ayrıca Papalar da finansal ihtiyaçları için Tapınağı tercih ediyorlardı. Papa III. Alexander'ın (1159-1181) bankacılığını yapan Tapınakçılar, Papa III. Innocent'e, Dördüncü Haçlı Seferinin harcamalarında yardımcı olmuşlardı.³⁸⁹

Tapınakçıların bankacılıktaki başarısının altında kayıt sistemleri yatmaktadır. Tapınak evlerine bırakılan tüm teminatlar, ödünç verilen paralar, ödemeler ve para hareketlerinin tamamı değişik tapınak evlerindeki sicillere ve cetvellere kaydediliyordu. Paris Tapınağının 12 Mart 1295 ve 4 Temmuz 1296 tarihlerini kapsayan kayıtları, Tapınakçıların bankacılıkla ne kadar meşgul olduğunun kanıtlarındandır. Ayrıca kayıtlarda titizlik de önemlidir. Kayıtlar tutulurken tarih, görevdeki Tapınakçının ismi, yatırılan miktar, yatıran kişi, yatırılan hesap ve paranın geldiği yer hakkında bilgiler ekleniyordu. Bu işlemlerden sonra toplanan paralar saklanmak üzere güvenli odalara taşınıyordu.³⁹⁰ Tapınakçıların bankacılık faaliyetleri

³⁸⁵ Halis, *a.g.e.*, s. 111.

³⁸⁶ Halis, *a.g.e.*, s. 97-98.

³⁸⁷ Pernoud, *a.g.e.*, s. 93; Martin, *a.g.e.*, 38.

³⁸⁸ Pernoud, *a.g.e.*, s. 92.

³⁸⁹ Martin, *a.g.e.*, s. 39.

³⁹⁰ Martin, *a.g.e.*, 38-39.

ile ilgili olarak elde edilen 16 Şubat 1296 tarihli bir başka belge sayesinde Tapınak muhasebecilerinin çalışma sistemleri hakkında bilgi edinmek mümkündür. Muhasebeci genel olarak gün içerisinde gelen ve farklı ülkelerin para birimlerinden oluşan tutarları kaydettikten sonra gün sonu hesabını yaparken bunları Paris lirasına çeviriyordu. Bu işi de o dönemlerde yaygın olarak kullanılan “satranç tahtası” metoduyla yerine getiriyordu.³⁹¹

Fakat bazen hatalı kayıtlar da olabiliyordu. Bu tür hatalardan bir tanesi VII. Haçlı Seferi sırasında Akka’da tarihçi Joinville’in başına gelmişti. Joinville, aldığı 400 libre maaşının 360 libresini Tapınak evine yatırmıştı. Daha sonra gündelik harcamaları için adamlarından birini para çekmesi için gönderdiğinde tapınakçılar paradan haberdar olmadıklarını söylemişler. Bunun üzerine Joinville, yeni seçilmiş olan Tapınak üstadı Vichiers’li Renaud’ya durumu bildirdi. Birkaç gün geçtikten sonra Joinville’e parasının bulunduğu bildirildi ve görevli haznedar ise başka bir şehre sürüldü.³⁹²

Bankacılık faaliyetlerinde ana merkez olan Paris Tapınağı XIII. yüzyılın sonuna Fransa hazinesi gibi çalışmaya başlamıştı. Krallık kasası burada bulunuyor, hem kralın şahsi harcamaları için hem de krallık yönetimi için ayrı kayıtlar tutuluyordu. 1295 yılında Philippe La Bel’in döneminde Tapınak evindeki krallık kasası ile Louvre’da bulunan krallık hazinesi hakkında idari bir değişiklik yapıldı. Louvre’da bulunan ikinci hazinenin tam olarak ne zaman ve hangi koşullarda oluştuğu bilinmiyor.³⁹³ Anladığımız kadarıyla Philippe artık Paris Tapınak evini hazine olarak kullanmak istemiyordu. Bu durumun Tapınakçılara borcu olduğu iddia edilen Kral Philippe ile Tapınakçıların arasının erken dönemde bozulmasının bir göstergesi olabilir.

³⁹¹ Pernoud, *a.g.e.*, s. 95-96.

³⁹² Martin, *a.g.e.*, 39.

³⁹³ Pernoud, *a.g.e.*, s. 97.

4.3. TAPINAKÇILARIN DÜŞÜŞÜ

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra çok hızlı yükselmesi gibi düşüşü de hızlı olmuştur. Tarikatın kuruluşu hakkında yapılan spekülasyonlar kadar tutuklanmaları ve yok edilmeleri konusunda da sıra dışı yorumlar bulunmaktadır. Özellikle Tapınakçılara isnat edilen suçlamalar üzerinden yola çıkan yorumcular tarihsel arka planı göz ardı etmekten çekinmemişlerdir. Bilhassa IV. Philippe dönemindeki Fransa ekonomik yapısı, araştırmacıları borç batağında olan ve Tapınakçılara da borcu bulunduğu iddia edilen Philippe'in, Tapınakçıların mal varlığına göz koyması sonucu tarikatı ortadan kaldırdığı yönündeki söylem dikkate değerdir.

1291'de Akka'nın kaybedilmesi ve çok kısa süre içerisinde kutsal toprakların elden çıkması, Tapınak Şövalyeleri, Hospitalierler ve Töton Şövalyeleri gibi askeri nitelikli tarikatların sorgulanmasına sebep olmuştu. Bu durumun bir sonucu olarak askeri-dini tarikatlarda reform yapılması gündeme getirilmişti. Fakat bu reform tartışmalarının daha eski olduğu biliniyor. Bu yönde bir çalışma olduğu ve hatta 1260'lı yıllarda Tapınakçıların Tüzüğüne 113 madde daha eklenerek Tapınakçılara özgü yasa ihlalleri ve cezalar tartışılmıştı. Ne var ki bu durum sistemli bir reform değildi. Reform için en çok üzerinde durulan fikir, askeri tarikatları birleştirip hiçbirisine mensup olmayan bir liderin altında tek bir teşkilat haline getirmektir. Bu şekilde rekabet ortadan kaldırılacak, kaynaklar birleştirilecek ve kutsal toprakları yeniden ele geçirmek için yapılacak olan Haçlı Seferlerinde askeri tarikatlar daha etkin olacaktır.³⁹⁴

Tapınakçıların, tarikatların birleştirilmesi fikrine karşı oldukları, son üstat Jacques de Molay'ın 1306'da Papa V. Clemens'e yazdığı mektupla biliniyordu.³⁹⁵ Jacques de Molay, papaya yazdığı mektubunda her iki tarikatın birbirine benzediğini ama aynı olmadığını söylüyordu. Aslında V. Clemens hem Tapınak Şövalyeleri hem de Hospitalier üstatlarından birleşme hakkındaki fikirleri istemişti. Buna istinaden

³⁹⁴ Malcolm Barber, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, Çev. Nuri Plümer, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 40.

³⁹⁵ Martin, *a.g.e.*, 87.

Jacques de Molay, söz konusu tarikatların birleştirilmesinin artı ve eksi yanlarını tarttığını ve iki tarikatın birleşmesinin faydalı olmayacağını idrak ettiğini söylemişti. Hospitallerin her ne kadar sonradan askeri vazifeler yapsa da aslında kuruluş felsefesinin ve ağırlıklı işlerinin hayır yapmak olduğunu, buna istinaden Tapınakçıların doğuşundan itibaren şövalye olduklarını vurguluyordu.³⁹⁶

Tapınakçıların birleşmeye karşı olmaları, tutuklanmalarına ve işkence altında yargılandıktan sonra lağvedilmelerine sebep olacak kadar ağır bir durum değildir. Nitekim Tapınakçılara isnat edilen suçlamaların ana ağırlık noktası Hıristiyanlığa hakaret ve kâfirliktir. Fakat isnat edilen suçlardaki aşırılık, bunların inanılabilirliğini düşürüyordu. Bu sebeple tutuklanmalarının arkasındaki temel sebepleri Tapınakçıların zenginliğine karşın Fransa'nın içinde bulunduğu ekonomik krizde aramak daha tutarlı olacaktır.

IV. Philippe 1285 yılında Fransa kralı olduğunda Fransa tahtını elinde tutan Capet Hanedanının 11. üyesiydi. Uzun boylu, kumral, yakışıklı ve açık tenli bir erkek olan Philippe için “güzel” sıfatı kullanılıyordu. Otoriter bir kişiliğe sahip olduğu bilinen Philippe'in tahta çıktığı dönem, ataları II. Philippe dönemindeki zenginliğinden oldukça uzaktı. II. Philippe, dönemin güçlü devletlerinden Angevin Krallığı³⁹⁷ ile yaptığı savaşlar sonucunda Normandiya, Anjou, Maine ve Touraine bölgelerini Fransa topraklarına katmıştı. Fiziksel olarak krallık büyüdüğü gibi ekonomik olarak 1179-1203 yılları arasında % 72, 1203-1221 yılları arasında % 70 oranlarında bir büyüme gerçekleşmişti. IV. Philippe'in babası III. Philippe, Aragon'a³⁹⁸ karşı hesapsızca düzenlediği seferler ve VIII. Haçlı Seferi sonunda yaklaşık 1,5 milyon livre³⁹⁹ borç bırakmıştı. Ayrıca Fransa, parçalı feodal yapısıyla irili ufaklı pek çok küçük devlet biçimindeydi ve bu durum merkez ekonomiyi sarsıyordu.⁴⁰⁰ IV.

³⁹⁶ Barber, 2003, *a.g.e.*, s. 431-432.

³⁹⁷ 1154-1242 yılları arasında İspanya'nın kuzeyinden bütün doğu Fransa'ya ve Britanya adası ve İrlanda'ya kadar uzanan topraklar hakimiyet kurmuş krallıktır.

³⁹⁸ XI-XV. yüzyıllar arasında İspanya'nın kuzeyinde var olmuş devlettir.

³⁹⁹ Haçlı Seferini düzenleyen III. Philippe'in babası IX. Louis idi. Seferin Fransa'ya 1.537.570 livreye mal olduğu tahmin edilmektedir. Fakat konunun uzmanları bu rakamın aslında çok daha yüksek olduğunu, sadece başarısız Mısır seferinden sonra 1.000.000 livrenin üzerinde bir para harcandığı ifade edilmektedir. Smith, *a.g.e.*, s. 60.

⁴⁰⁰ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 69-80.

Philippe'in tahta çıktıktan sonra acil ilgilenmesi gereken konu Fransız ekonomisi olmuştur.

Döneminde İngiltere ile Gaskonya bölgesi yüzünden ve İngiltere'ye müttefik olduğu için Flandres Kontluğu ile çatışma halindeydi. Savaşlar için paraya ihtiyacı olan Philippe, bu paranın bir kısmını halktan aldığı vergilerle sağlamaya çalışıyordu. Fakat ülkenin düzenli bir vergi sistemi yoktu. Feodal beylerden savaş dönemlerinde yardım talebinde bulunma yetkisi vardı fakat bu tür yardımlar savaşacak bir ordunun giderlerini karşılamakta yetersiz kalıyordu. Philippe, halkın tamamının çağırıldığı anda savaşmak zorunda olması şeklindeki geleneği vergilendirme yoluyla kullanmak istedi. Fransız hükümeti alınan vergilerin zorunlu askerlik hizmeti yerine sayılacağını da açıklamıştı fakat 1295-1305 yılları arasında bu vergilendirme yönteminde istediği başarıyı yakalayamadı. Bir diğer vergi uygulaması olarak din adamları ve kiliselere yöneldi.⁴⁰¹ Haçlı Seferleri için kaynak yaratma çabası içerisinde olan krallar vergilendirme yöntemine gitmişlerdi. VII. Louis, Haçlı Seferine para toplamak için nüfus sayımı yaptırmıştı. İngiltere Kralı II. Henry ve Fransa Kralı VII. Louis taşınabilir mal ve gelirin değerine dayanan bir vergi uygulamaya başladılar. Bu vergiler bizzat Kilise ve krallar tarafından din adamlarına ve bölgelerindeki kiliselere de uygulanmıştı.⁴⁰² IV. Philippe de din adamlarından vergi toplamaya çalışmıştı.

Fakat Philippe'in kiliselere yönelik vergi toplama isteği, dönemin papası VIII. Boniface (1294-1303) tarafından hoş karşılanmadı. Boniface 1296'da "*Clericis Laicos*" adlı bir bildiri yayınladı ve "unutanlara veya görmezden gelenlere, tüm yerel kiliselerin idari ve mali açıdan kendisine bağlı olduğunu" sert bir dille hatırlatmayı denemişti. Bu bildiri Philippe ve Papanın çatışmasına sebep olmuştu. Üzerine bir de Papanın yakın dostu olan Pamiers Piskoposu Saisset'in, Philippe tarafından suçlanıp Paris'te hapse atılması eklenince çatışma kaçınılmaz hale gelmişti. Boniface, 1303'te yayınladığı bir bildiri ile IV. Philippe'i aforoz eder. Bunun üzerine IV. Philippe, William Nogaret'i Papaya gönderir. Nogaret, Papadan aforozu kaldırmasını ve kralla uzlaşmasını ister. Papa bunu reddedince tutuklanır ve hapse atılır. Bir ay kadar sonra da Papa Boniface şüpheli bir şekilde ölür. Boniface'm ardından sadece bir yıl

⁴⁰¹ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 77-81.

⁴⁰² Smith, *a.g.e.*, s. 60-63.

Petrus'un tahtında oturacak olan XI. Benedict (1303-1304) papa seçilir. XI. Benedict öldüğünde ise Tapınakçıların tutuklanma ve yargılanma dönemlerinde görevde olan V. Clemens (1035-1314) papa olmuştu.⁴⁰³

Philippe ekonomiyi düzeltmek için son bir çare olarak dolaşımdaki para biriminin değiştirilmesini denemişti. 1306'da yayınladığı duyuru ile dolaşımdaki paranın yalnızca içsel değeri ile değerlendirileceğini açıkladığında para birimi üçte iki oranında değer kaybetmişti. Bunun üzerine Paris'te ayaklanmalar başlamış, ayaklanma yayılınca IV. Philippe, Paris Tapınak evine sığınmıştı. Ayaklanma ordunun yardımı ile bastırılmış ve pek çok insan ölmüştü.⁴⁰⁴

Philippe ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmak isterken, ülke hazinesi Tapınakçıların elindeydi. 1292-1295 yılları arasında kraliyet hazinesinin önemli bir bölümünün Louvre'a nakledilmesiyle Tapınakçılar ekonomi üzerindeki etkin rollerini kaybetmişlerdi. Fakat 1303 yılındaki Courtrai mağlubiyetinden sonra çıkan ekonomik kriz döneminde Tapınakçılar yeniden kraliyetin mali yönetiminde aktif rol üstlenmişlerdi. Tapınakçılar Paris'teki hazineden sorumlu görevlisi Tours'lu Jean, Ekim 1307'de Tapınakçılar tutuklanıncaya kadar kraliyet hesaplarının denetçiliğini yapmıştı. 1307'ye kadar IV. Philippe, ülkenin mali gücünü arttırabilmek adına her yöntemi denemişti. Fakat uyguladığı hiçbir yöntem ona istediği mali gücü kazandıramamıştı. Başlıca hedeflerinde birisi olan doğuya Haçlı Seferi düzenleme projesini de ekonomik sebeplerden hayata geçirememişti.⁴⁰⁵

Akka düşerken Tapınak üstadı Beaujeu'lü William ölmüş, hazineyi alarak Sidon'a oradan da Kıbrıs'a geçen Thibaud Gaudin, Tapınak üstadı seçilmişti. Tapınakçılar için kutsal topraklara geri dönüş son kalelerin de elden çıkmasıyla imkânsız hale gelmişti. Kıbrıs'a geçtikten sonra Gaudin sadece bir sene daha yaşamış, öldüğünde yerine Tapınakçıların son üstadı olacağından habersiz Jacques de Molay seçilmişti. V. Clemens'in papa olmasıyla birlikte, Tapınak Şövalyeleri ve Hospitaller Tarikatını birleştirme konusu yeniden gündeme gelmişti. Her iki tapınağın üstadın da bu

⁴⁰³ Çoban, *a.g.e.*, s. 118-121.

⁴⁰⁴ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 90-92.

⁴⁰⁵ Barber, *a.g.e.*, s. 94-100.

birleşme konusunda her iki tarikatın üstatlarının fikrini isteyen V. Clemens, konuyu görüşmek için 1306'da Poitiers'a çağırdı. Bunun üzerine Jacques de Molay 1306'da Kıbrıs'tan ayrılarak Avrupa'ya geldi. Hospitalier üstadı Villaret'li Foulques ise Rodos'taki bazı sorunları çözmek için çalıştı ve ancak Ağustos 1307'de Fransa'ya geldi. Jacques de Molay, V. Clemens'le olan görüşmesinde Tapınakçılar hakkında ortalıkta dolaşan "ahlaksızlık ve sapkınlık" dedikoduları için soruşturma başlatmasını ve suçsuz bulunurlarsa isimlerinin temize çıkartılmasını talep etti.⁴⁰⁶ Aksinin mümkün olmadığını ama olur da suçlu bulunurlarsa cezalandırılmalarını istemişti. Tarikattan atılan bazı şövalyeler tarafından başlatılan bu dedikoduların Tapınak üstadının papadan soruşturma talep etmesine neden olacak kadar yayıldığı anlaşılıyor. Papa V. Clemens, Ağustos'ta IV. Philippe'e mektup yazarak, Tapınakçılar hakkındaki dedikodulara inanmadığını ama Tapınakçıların talebi üzerine soruşturma başlattığını söylemişti. V. Clemens'in sağlığına kavuşana kadar zamansız bir eyleme girişilmemesini rica etmesi, IV. Philippe'in düşüncelerini bildiğini gösteriyordu.⁴⁰⁷

Kilise ile olan sorununu, V. Clemens'in papa seçilmesi ile halleden IV. Philippe'in, Fransa'da Tapınakçılara ait olan geniş topraklara ve mülke el koymak istemesi çok mantıksız bir durum değildir. Çünkü ekonomiyi iyileştirmek adına Lombardlı tüccarların ve Yahudilerin mallarına el koyduğu biliniyordu. Fakat Philippe'in, dönemin en güçlü ve korkuyla karışık saygı duyulan tarikatlarından birisinin mallarına el koyabilmesi için haklı bir sebep gerekiyordu. Bunun için Tapınakçılara yönelik dedikoduları meşru delillere dayanmaksızın gerçekmiş gibi göstermek Philippe gibi gözü kara bir kral için çok zor olmamıştı.

4.3.1. Onüçüncü Cuma

Papa ile görüşmesini tamamlayan Jacques de Molay Poitiers'dan Paris'e geçerek 12 Ekim 1307'de Kral Philippe'in yengesi, Valois'li Charles'ın karısı olan Courtenay'li Catherine'in cenazesinde tabutunu taşıyanlar arasında yer almıştı. Bir gün sonra, 13 Ekim 1307'de Fransa'nın her köşesinde olduğu gibi Paris'in dışındaki Tapınak evine

⁴⁰⁶ Halis, *a.g.e.*, s. 247.

⁴⁰⁷ Read, *a.g.e.*, s. 267-281.

sabaha karşı Fransız askerleri tarafından baskın yapılmıştı. Aralarında Tapınak üstadı Jacques de Molay'ın de bulunduğu Fransa'daki tüm şövalyeler tutuklanmıştı. Tutuklamalar eş zamanlı yapılmış ve Fransa topraklarında bulunan 15 bin şövalye, çavuş, şövalye yardımcısı, tarikat rahibi ve hizmetkâr kendilerine isnat edilen suçlamalarla askerler tarafından götürülmüştü.⁴⁰⁸

Philippe'in bu işi ne kadar ciddiye aldığı, hiç kimsenin kaçamaması için harcadığı çaba ile tutuklamaların eş zamanlı yapılabilmesinden anlaşılmaktadır. Jacques de Molay'ın Fransa'da olduğunu bilen Philippe, 14 Eylül 1307'de Fransa'daki tüm yerel yöneticilere gizli bir emir göndermiş ve mühürlü zarfların bir ay sonrasına kadar yani Tapınakçıların tutuklanmasından önceki güne kadar açılmasını yasaklamıştı. Emirde Tapınakçılara isnat edilen “sapkınlık ve sapıklık” suçlarını “*acı bir olay, duyulması bile insanı dehşete düşüren bir olay, nefret uyandırıcı bir cürüm, tiksinti verici bir eylem*” gibi ifadelerle anlatıyordu. Hıristiyan hacıları korumak gibi bir misyonla kurulan ve kendilerini dünyevi yaşamdan soyutlayarak manastır hayatını seçen bir tarikatın mensuplarına isnat edilen suçlar gerçekten düşündürücüdür. Bu suçlar özellikle tarikata yeni üye kabulü esnasında işleniyordu. Tarikata yeni kabul edilen bir üye, İsa'yı üç defa inkâr ediyor ve çarmıhta gerilmiş şekilde tasvir edilen İsa imgesine üç defa tükürüyordu. Daha sonra kıyafetlerini çıkartarak çıplak bir şekilde kendisini karşılayan kıdemli Tapınak üyesinin huzuruna çıkartılıyordu. Bu kıdemli üye tören gereğince yeni kabul edilen üyeyi, kuyruk sokumundan, göbeğinden ve son olarak ağızından öpüyordu. Akabinde tarikatın diğer mensuplarıyla reddetmesine izin vermeden cinsel ilişkiye girmeye zorlanıyordu. Bu sapkınca eylemden sonra putlara armağanlar sunuluyordu. IV. Philippe'in emirlerinde isnat edilen suçlar gerçekten ağır ve dönemin yapısı gereği affedilemeyecek türdendi.⁴⁰⁹

IV. Philippe'in bu suçlamaları yaparken temel dayanağı Esquieu de Floyran isimli bir kişinin hapse atılmış bir Tapınakçıdan duyduğu itiraflardı. Floyran'ın bu itirafları kraliyet görevlilerine ihbar etmesi, Philippe'e aradığı haklı sebebi bulmuştu – ya da haklı bir sebep yaratmıştı. Aslında Esquieu öncelikle Aragon Kralı II. Jaime'ye gitmişti, fakat kral anlattıklarına inanmaz ve onu kovar. Bunun üzerine Fransa'ya

⁴⁰⁸ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 106; Martin, *a.g.e.*, s. 88-89; Read, *a.g.e.*, s. 281.

⁴⁰⁹ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 103-104.

gelerek kraliyet görevlilerine anlatır.⁴¹⁰ Tutuklamalarla ilgili gönderilen emirde açık bir şekilde “tüm üyelerin, Kilise tarafından yargılanıncaya kadar tutuklanması ve tüm mallarına el konulması” şeklindeki ifadeler, Philippe’in Tapınakçılardan çok mallarıyla ilgilendiğini göstermektedir.⁴¹¹ Fakat Philippe’in zina suçlarına ilişkin katılığı da bilinmektedir. Oğulları Charles ve Louis’nin eşlerinin sarayda muhafız olan iki kardeş şövalye ile yaşadıkları gayr-ı meşru ilişkiyi öğrendikten sonra, gelinlerini hapse attığı ve şövalyeleri idam ettiği bilinmektedir.⁴¹² Bu tür suçlamalarda katılığı ile bilinen Philippe’in, Tapınakçılara yönelik cinsel suçlara karşı davranışı tabii ki sert olacaktı.

Jacques de Molay ile yaptığı görüşmeden sonra Philippe’i uyarmasına rağmen tutuklanmaların ardından Papa V. Clemens, krala kızgınlığını bildiren bir mektup göndermişti. Mektubunda kuralları ihlal ederek Tapınağın insanlarını tutuklatmasının ve mallarına el koymasının kendilerine acı verdiğini söylemiş, tutuklamalar esnasında müsamaha göstermemesini Roma Kilisesi’ne karşı saygısızlık olarak değerlendirmiştir.⁴¹³ Fransa kralına karşı pasif bir duruş sergilemekle itham edilen V. Clemens geç kalmıştı. Aralarında son üstadın da bulunduğu Tapınakçılar tutuklanmış ve hapse konulmuştu. Artık karar “Kutsal Engizisyon”⁴¹⁴ mahkemelerine kalmıştı.

4.3.2. Yargulamalar ve Tapınakçıların Sonu

Tutuklanan Tapınakçıların sorguları 1307 Ekim-Kasım aylarında tamamlanmıştı. Sorgulamalar esnasında alınan 138 ifadeden sadece dört tanesinde yapılan tüm suçlamalar reddedilmiştir. Tapınağın üstadı Jacques ve önemli isimlerinden Pairaud’lu Hugues de dâhil olmak üzere Tapınakçılar sorgulama esnasında itirafta bulunmuşlardı.⁴¹⁵ Pek çok araştırmacı itirafların, Engizisyon mahkemelerinin

⁴¹⁰ Pernoud, *a.g.e.*, s. 107.

⁴¹¹ Halis, *a.g.e.*, s. 248.

⁴¹² Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 72.

⁴¹³ Read, *a.g.e.*, s. 282.

⁴¹⁴ Hıristiyanlıktan uzaklaşan ya da dini kurallara aykırı davranan kişileri yargılamak için oluşturulmuş Katolik Kilise mahkemeleridir. Detaylı bilgi için bkz. Kürşat Demirci, “Engizisyon”, *DİA*, C. 11, ss. 238-241, İstanbul, 1995.

⁴¹⁵ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 461.

uyguladığı işkencelerle söylendiğini düşünmektedir.⁴¹⁶ Ekim-Kasım arasında yapılan sorgulamalarda 38 Tapınak Şövalyesi işkencelere dayanamayarak ölmüştü.⁴¹⁷ Üstat Jacques de Molay'ın sorgulamasını Fransa başengizisyoncusu Guillaume Umbert yapmıştı. Papanın ve kralın gözüne girebilmek için Jacques de Molay'e ağır işkenceler yapan Umbert, Molay'ın haberinin dahi olmadığı suçları itiraf etmesini sağlamıştı.⁴¹⁸ İtiraflardan bir diğeri ise Paris Tapınağının hazinedarlığını ve krallığın mali müşavirliğini yapan Tours'lu Jean'den gelmişti. Jean büyük ihtimalle yakın olduğu kralın tesiri altında ve yeminli ifadesinde İsa'nın inkar edildiğini, tasvirine tükürüldüğünü ve kendisinin yapmamasına ve şahit olmamasına rağmen biraderler arasında eşcinselliğin olduğunu itiraf etmişti. Fakat Jean'ın sorgulama esnasında kralın tesiri altında olduğu hatta tutuklanmadan sadece ifade vermek için Paris'e getirilirken kırk livre para ödenen bir yaverle dört kişiden oluşan bir refakat heyeti bulunduğu bilinmektedir.⁴¹⁹

Papa Clemens davayı yakından takip ediyordu. 1308'de Poitiers'deki sorgulamalarda suçlarını itiraf eden 72 şövalyenin tutuklanmalarından önce tarikattan ayrılmış olmaları ve hemen hiçbirinin tarikatta önemli görevlerde bulunmayan düşük rütbeli üyeler olmaları üzerine kuşkuları artan Papa Clemens, yüksek rütbeli Tapınakçıların yeniden yargılanmalarını istedi. Papanın bu emri yeniden yargılanmasını istediği kişilerin hasta oldukları bahanesiyle yerine getirilmedi.⁴²⁰ Bunun üzerine Papa, Hristiyan krallarına, Tapınakçıların sorgulanmak üzere piskoposlara teslim edilmesi zorunluluğunu getiren bir bildiri gönderdi. Tapınakçıların Kilise yönetimi tarafından yargılanacağını duyuran Papa, masumiyetleri anlaşıldığı takdirde el konulmuş tüm mallarının iade edileceğini belirtiyordu.⁴²¹

Papa V. Clemens, Poitiers'den Paris'e üç kişilik bir kardinal heyeti gönderdi. Bu heyet öncelikle üstat Jacques de Molay ile görüştü. Görüşmeden vücudundaki işkence izlerini gösteren Molay, itiraflarını geri almıştı. Bu durum diğer sanıkların da

⁴¹⁶ Engizisyon'un uygulandığı olduğu sorgulama ve işkence metotları için bkz. Guy Testas, Jean Testas, *Engizisyon: Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

⁴¹⁷ Pernoud, *a.g.e.*, s. 109.

⁴¹⁸ Halis, *a.g.e.*, s. 254.

⁴¹⁹ Barber, 2008, *a.g.e.*, s. 462.

⁴²⁰ Pernoud, *a.g.e.*, s. 112-113.

⁴²¹ Halis, *a.g.e.*, s. 255.

itiraflarını geri almasına sebep olmuştu. Aslında bu durum riskliydi. Çünkü itiraf sayesinde ölüm cezası almadan kurtulma şansı varken itirafların geri alınması ve yargılamada suçlu bulunma ihtimallerinde kesinlikle ölüm cezası verilecekti. Bu arada papanın sorgulamalara müdahalesi ile Engisizyon üyelerinin mahkûmiyet kararı vermesini Kilise'nin onaylamayacağını öğrenen Philippe öfke nöbetine tutulmuştu. Son gelişmelerden rahatsız olan kral, 29 Mayıs 1308'de düzenlenen kardinaller toplantısında Tapınakçılar kutsal toprakların kaybedilmesinden sorumlu tutmuş ve sapkınlıktan dolayı suçlu olduklarını söylemişti. Tapınakçıların işlediği suçların kendisinin ve Fransa halkının azmi sayesinde ortaya çıkarıldığını ve buna rağmen Papa bir şey yapmaya çalışmaz ise Tanrı'nın hükmünü bizzat yerine getireceğini söyleyerek açık bir şekilde Papayı tehdit ediyordu.⁴²²

Papa V. Clemens, yargılamalar sona erene kadar Philippe'in el koyduğu mülklerin kiliseye verilmesini istemişti. Philippe bunu reddettiği gibi açık bir şekilde Papa'yı tehdit etmişti. Papa VIII. Boniface'ın başına gelenleri ve Philippe'in gücünü bilen Papa, bu tehdit üzerine geri adım atmak zorunda kalmıştı. Kendisini korumak adına Tapınakçılar fedaya etmek istiyordu. Bir bildiri yayınlayan Papa, kralın Tapınakçıların mülkü için değil Katolik duygulardan dolayı yargılanmasını istediğini duyurmuş ve kardinallere kendi bölgelerindeki Tapınakçılar yargılama hakkı tanımıştı.⁴²³

26 Kasım 1309'da Tapınak üstadı Engisizyon komisyonunun karşısına çıkarıldı. Molay'ın yüzüne karşı 20 Ağustos 1308'de yaptığı itiraf okununca, komisyonun kendisini dinlemediğini ve şayet dinlemiş olsaydı söyleyeceklerinin farklı olacağını ifade etmişti. Komisyonun üstadı “nedensiz yere mahkûm olmaması” yönünde yaptığı uyarı üzerine Molay süre istedi. İki gün sonra tekrar komisyon üyelerinin önüne çıkarılan Molay, tarikattaki dini ayinlerin güzelliğinden, tarikata yapılan ve tarikatın yaptığı bağış ve lütuflardan, Hıristiyanlığı savunmak için dökülen kanlardan bahsetmişti. 6 Şubat 1310'da yargılamalar devam ediyordu. İfade vermek isteyen Tapınakçıların sayısı 573'e ulaşmıştı. Kendi aralarında belirledikleri dört kişiyi tanıklık yapmak için görevlendirdiler. Bu heyet hapse bulunan biraderlerinin ifadelerinin rüşvet alan kişiler tarafından ve işkence ile alındığı için geçerli

⁴²² Pernoud, *a.g.e.*, s. 111; Halis, *a.g.e.*, s. 256-257.

⁴²³ Halis, *a.g.e.*, s. 257.

sayılamayacağını söylemişlerdi. Fakat yapılan savunmaları hiçbir komisyon üyesinin dinlemeye niyeti yoktu. Kalem 13 Ekim 1307’de çoktan kırılmıştı. 11 Mayıs 1310 tarihinde Sens şehrinde Philippe de Marigny başkanlığında toplanan taşra konseyi, itiraflarını geri alan 56 Tapınakçıyı “hak dine dönmüşken tekrar kafir olmaktan” suçlu bularak idama mahkum etmiş ve ertesi gün Paris dışında Saint Antoine kapısında infazı gerçekleştirmişti. 56 tapınakçı suçsuz olduklarını haykırarak yakılmış ve öldürülmüştü.⁴²⁴

Tapınakçıların sonu belliydi. 16 Ekim 1311’de Viyana’da bir konsey toplayan Papa araştırmalarının sonucu açıklamak isterken iki Tapınakçı söz alarak savunma yapmak istemişti. Fakat Papa onları dinlemeden tutuklanmalarını istedi. Bu arada Philippe’in baskısı artıyordu. 22 Mart 1312’de Papa V. Clemens, gizli toplanan Kardinaler Meclisinde “*vox in excelso*” adında bir bildiri yayınlayarak Tapınak Şövalyeleri Tarikatı’nın ortadan kaldırılmasının Kilise yararına olduğunu onaylamıştı. 2 Mayıs 1312’de ise “*ad providam*” isimli bir başka bildiri ile Tapınakçılara ait tüm malların Hospitalier Tarikatı’na aktarıldığını açıklamıştı. Papa V. Clemens, 22 Aralık 1313’te Tapınakçılar hakkında yapılan yargılamaları değerlendirerek karar vermek üzere yetkilerini Nicolas de Freauville, Arnaud d’Auch ve Arnoud Novelli isimli krala sadıklığı ile bilinen üç kardinalden oluşan heyete vermişti. Bu kardinaler heyeti 18 Mart 1314’te yargılamalar hakkında nihai kararını vermiş ve Notredame de Paris’in iç avlusunda idam sehpaları kurulmuştu. Aynı günün akşamı Tapınak üstadı Jacques de Molay ve Normandiya eğitmeni Charnay’li Geoffroy yakılmak suretiyle idam edildi. Jacques de Molay yakılmadan hemen önce yüzünü Notredame de Paris’e çevirerek suçsuz olduğunu bir kez daha haykırmış ve can vermişti⁴²⁵. İki yüz yıllık bir efsanenin çöküşü son üstadın idamıyla kesinleşmişti.

Süleyman’ın Tapınağı’nda doğan efsane Notredame de Paris’in avlusunda sona ermişti. İki yüz yıl boyunca beyaz cüppelerinin üzerindeki kırmızı haç ile hem kutsal topraklarda hem de Avrupa’da büyük yankı bulmuş ve arkasında pek çok gizem

⁴²⁴ Pernoud, *a.g.e.*, s. 114-118.

⁴²⁵ Barber, 2008, *a.g.e.*, 418-454; Pernoud, *a.g.e.*, s. 119-122; Halis, *a.g.e.*, s. 265-266; Read, *a.g.e.*, 316-319; Martin, *a.g.e.*, s. 94-96.

bırakmış olan Tapınak Şövalyeleri adil olmadığını söyleyebileceğimiz bir yargılama süreci sonunda tarih sahnesinden çekilmiştir.

5. SONUÇ

Başlangıçta Roma tahakkümü altında yayılmaya çalışan bir din olan Hıristiyanlığın kendi bağımsızlığına kavuşması süreci sancılı olmuştur. Erken dönem Roma baskısı ve teolojik tartışmalarla geçerken, Batı Roma'nın yıkılmasıyla birlikte Bizans'a cephe almak uğruna Avrupa'da yayılmaya devam etmişti. Barbar istilaları, Roma aristokratları, Frank devletleriyle sürekli uğraşmak zorunda kalan Roma Kilisesi Orta Çağ'da kurumsallaşmasını tamamlamış fakat askeri bakımdan sürekli dünyevi krallara bağımlı kalmıştı. VII. yüzyılın ilk yarısında Müslümanlar tarafından fethedilen kutsal toprakları geri almak ve İsa'nın mesajındaki "Tanrı'nın Devleti"ni kurmak için tarihin en kanlı savaşlarının sorumluluğunu üstlenmişti. Kutsal topraklara Haçlı Seferi çağrısı yapan Papa II. Urban, Kudüs'te kurulan Latin Krallığı'nı göremeden ölmüştü. Kudüs'ü ele geçirerek Doğu Kiliseleri üzerinde nüfuz kurmak ve Tanrı Devleti idealini gerçekleştirmek için başlatılan Haçlı Seferleri, Orta Çağ'dan günümüze halen araştırmacıların ve gizem severlerin ilgisini çeken Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nı doğurmuştu. Arkalarında pek çok "tutarlı ve tutarsız" sır bırakan ama arşiv ve kayıtlarının çok azı günümüze ulaşan Tapınak Şövalyeleri gizli değil fakat kapalı örgüt yapıları ile pek çok Orta Çağ araştırmacısının ilgisini çekmektedir.

Sadece ruhani değil aynı zamanda dünyevi otoritenin peşine de düşen Roma Kilisesi, kutsal topraklarda kurulan devleti korumak için ortaya çıkan Şövalye Tarikatlarına sahip çıkarak belki de kendi ordusunu kurmak istemişti. Nitekim Roma Kilisesi'nin, Kudüs yönetiminin patriklerin elinde olması için yapmış olduğu çalışmalar ve askeri-dini tarikatların kendisinden başka kimseye hesap vermeyecek şekilde korunması dünyevi yöneticilerden bağımsız kendi teokratik devletine sahip olma arzularının tezahürleri olmuştur. Günümüzde pek çok farklı spekülasyona konu olan Tapınak Şövalyeleri, Roma Kilisesi'nin Tanrı Devleti ideali içerisinde önemli yer tutan projelerinden bir tanesi olarak görünmektedir. Resmi olarak ortadan kaldırılmış olmalarına rağmen pek çok insan Tapınak Şövalyelerinin yeraltına inerek dünya tarihini etkilemeye devam ettiğine inanmaktadır. Gizemlerle dolu bir edebi yazın dünyasının varlığı insanları Haçlı Seferleri ve Kilise Tarihi gibi konuları araştırmaya teşvik etmektedir. Bu bağlamda tarihsel gerçekleri öğrenmek isteyenler için konunun mümkün olduğunca derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ADAM Baki, “Yahudilik”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, ss. 205-250.

ADDISON Charles G., *The History of The Knights Templars, The Temple Church and The Temple*, USA, 1923.

ALBAYRAK Kadir, Nesturilik mad., *TDV İA*, C. 33, İstanbul, 2007, ss. 15-17.

ALTAN Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yayınları, Ankara, 2003.

ATICI Ayşe, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Batıni Hareketi (Hasan Sabbah ile İlk Halefleri ve İran Nizari İsmailileri 1090–1157)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

AYDIN Mahmut, “Hıristiyanlık”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, ss. 77-102.

BARBER Malcolm, *Tapınak Şövalyelerinin Yargılanışı*, Çev. Nuri Plümer, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008.

_____, *Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*, Çev. Berna Ülker, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.

BAŞ Bilal, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryüsçülük*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

BLOCH Marc, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

BOZKURT Nebi, Mescid-i Aksa mad., *TDV İA*, C. 29, İstanbul, 2004, ss. 268-271.

BROEKHOFF Jan, "Chivalric Education in the Middle Ages", *Quest*, Vol. 11, Is. 1, 1968, pp. 24-31.

BUCAİLLE Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, Çev. Mehmet Ali Sönmez, Yeni Zamanlar Sahaf, İstanbul, 1991.

BURMAN Edward, *The Templars: Knights of God*, Crucible, Great Britain, 1986.

CAHEN, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev: Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

CAMPBELL George Archibald, *The Knights Templars: Their Rise and Fall*, Duckworth, London, 1980.

CANFORA Luciana, *Julius Caesar: The Life and Times of the People's Dictator*, Trans. Marian Hill & Kevin Windle, Berkeley, University of California Press, 2007.

CÜVEYNİ Alaaddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşâ*, Çev: Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

ÇOBAN Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.

ÇOBAN Mahmut, *Bir Katolik Cemaati Olarak Fransiskanlar*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

D'ALBON Marquis, *Cartulaire General de L'ordre du Temple 1119?-1150*, Librairie Ancienne, Paris, 1913.

DEMİRCİ Kürşat, Engizisyon mad., *TDV İA*, C. 11, İstanbul, 1995, ss. 238-241.

_____, Hristiyanlık mad., *TDV İA*, C. 17, İstanbul, 1998, ss. 329-340.

DEMİRKENT Işın, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 651-668.

_____, Haçlılar mad., *TDV İA*, C. 14, İstanbul, 1996, ss. 525-546.

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1990.

DERİNKÖK Turgut, *Tampliye Şövalyeleri: Ortadoğu’da Dini İnanışlar ve Düşünceler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

DURMAZ Sayime, “Hıristiyanlara Ait Buluntular Işığında Orta Çağda Yedisu Bölgesinde Nasturilik ve Dini Hayat”, *Ötekilerin Peşinde, Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan*, Haz. Mehmet Öz, Fatih Yeşil, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 203-223.

_____, “Yüksek Orta Çağ’da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Asa’nın Savaşı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1.1, 2010, ss. 93-120.

ELİADE Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.

_____, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 2: Gotama Budha’dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

EROĞLU Ahmet Hikmet, “Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, *AÜİFD*, C. 41, S. 1, 2000, ss. 309-325.

FAYDA Mustafa, “Zimmî mad.”, *TDV İA*, C. 44, İstanbul, 2013, ss. 428-434.

FIĞLALI Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, ts.

GÜL Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

GÜNDÜZ Şinasi, Keşiş mad., *TDV İA*, C. 25, İstanbul, 2002, ss. 322-324.

_____, Maniheizm mad., *TDV İA*, C. 27, İstanbul, 2003, ss. 575-577.

_____, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001.

GÜNGÖR Ali İsra, *Tanrı'nın Şövalyeleri: Cizvitler*, Çağlar Yayınları, Ankara, 2004.

GÜRKAN Salime Leyla, Manastır mad., *TDV İA*, C. 27, İstanbul, 2003, ss. 558-560.

GREGORY Timothy E., *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

HALİS Göktuğ, *Tapınakçılar: Tarih ve Spekülasyon*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul, 2006.

HANÇERLİOĞLU Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.

HARMAN Ömer Faruk, Endüljans mad, *TDV İA*, C. 11, İstanbul, 1995, ss. 209-211.

_____, Hac mad., *TDV İA*, C. 14, İstanbul, 1996, ss. 382-386.

_____, Kudüs mad., *TDV İA*, C. 26, Ankara, 2002, ss. 323-327.

HOUTİN Albert, "Hıristiyanlığın Kısa Tarihi", Çev. Abdurrahman Küçük, *AÜİFD*, C. 25, S. 1, 1982, ss. 437-455.

HOWARD Stephen, *The Knights Templar*, Barnes & Noble Books, United States of America, 1993.

IŞIK Halim, *Aziz Petrus'tan Papa Ratzinger'e Papalık Tarihi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006.

KAFESOĞLU İbrahim, "Nizam'ül-Mülk", *MEB İA*, C. 9, Eskişehir, 1997, ss. 329–333.

KAHRAMAN Ahmet, *Dinler ve Misyonerler*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009.

KATAR Mehmet, "Hıristiyanlıkta Temel Akımlar", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, ss. 102-121.

KERR Gordon, *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşmasına Avrupa'nın Kısa Tarihi*, Çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2011.

KIRPIK Güray, *Haçlı Seferlerinde "Tanrı Barışı" Müessesesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 16, Aralık, 2007, ss. 81-90.

KÖKDEMİR Görkem, "Kurban Masalarındaki Anthemion Bezemelerinin Augustus Dönemi Tipolojik ve Stilistik Özellikleri", *AÜDTCF, Anadolu/Anatolia Dergisi*, S. 27, 2004, ss. 45-62.

KÖKER Levent, Mehmet Ali Ağaoğulları, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.

KUZGUN Şaban, *Dört İncil'in Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991.

KÜÇÜK Abdurrahman, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

LEMERLE Paul, *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

LEWIS Bernard, Haşşaşın Mad., *MEB İA*, Cilt: 5/1, Eskişehir, 1997, ss. 355-357.

MARTİN Sean, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009.

MICHAEL Robert, *A History of Catholic Antisemitism: The Darkside of the Church*, Palgrave Macmillan, Hampshire/England, 2008.

MILLS Charles, *The History of the Chivalry or Knighthood and Its Times*, Lea and Blanchard, Philadelphia, 1844.

MORRISSON Cecile, *Haçlılar*, Çev. Nermin Acar, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

NANA Mahmut, *Yahudi Tarihi*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2008.

NEWMAN Sharan, *The Real History Behind the Templars*, Berkley Boks, New York, 2007.

NICHOLSON Helen, *The Knights Hospitaller*, The Boydell Press, United Kingdom, 2002.

NOTH Albrecht, *Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta Kutsal Savaş ve Kutsal Mücadele*, Çev. İhsan Catay, Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

OCAK Zeynep, *Dominiken Tarikatının Katolik Kilise Eklesiastik Yapılanmasındaki Yeri ve Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

ÖZ Fatma Gül, *Hıristiyanlıkta Şiddet Eylemlerini Meşrulaştıran Teolojik Söylemler*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007.

- ÖZCAN Abdulkadir, Ateş-i Rumi mad., *TDV İA*, C. 4, Eskişehir, 1991, ss. 57.
- ÖZDEMİR İskender, *Yahudiliğin Büyük Sırrı: Yahudilik, Sabetaycılık, Siyonizm ve Türkiye’de Yahudilik*, Kripto Yayınları, Ankara, 2012.
- PERNOUD Regine, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Deni Yüce Sylvestre, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.
- PİRENNE Henri, *Hz. Muhammed ve Charlemagne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- POLAT Salihe, *Hıristiyanlıkta Manastır Hayatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- READ Piers Paul, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Sultan Gül Erdem, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.
- RESTON James Jr., *‘Allah’ ve ‘Tanrı’ İçin Savaşanlar: Sultan Salaheddin, Kral Richard ve III. Haçlı Seferi*, Çev. Neşe Olcaytu, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- RUNCİMAN Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 2008.
- SAINT Benedict, *The Holy Rule of St. Benedict*, Trans. Boniface Verheyen, Christian Classics Ethereal Library, 1949.
- SMITH Jonathan Riley, *Haçlılar Kimlerdi?*, Çev. Berna Kılınçer, Bileşim Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- STEBBING George, *The Story Of The Catholic Church*, B. Herder Book Company, London & Edinburg, 1934.
- ŞENTÜRK Özlem, *Fransiskan Hareketinin Orta Çağ Avrupa’sındaki Önemi ve Orta Çağ Avrupa’sına Etkisi*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2007.

TESTAS Guy, Jean Testas, *Engizisyon: Orta Çağ Hıristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

The Rule of The Templars: The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templar, Trans. J. M. Upton-Ward, Boydell Press, Woodbridge, 1992.

TURAL Murat, *Orta Çağ Doğu Hıristiyanlığında Mistik Hayat*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010.

TURGUT Ramazan, *Donatizm*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011.

TÜRKAN Ahmet, “Başlangıcından Günümüze Kudüs Latin Patrikliği”, *Milel ve Nihal*, C. 10, S. 2, Mayıs-Ağustos 2013, ss. 29-61.

ÜNÜŞTÜ Fatma, *Tarihten Günümüze Hıristiyanlıkta Dinsel Şiddet*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

ÜRETEN Hüseyin, “Menderes Magnesia’sı ve Artemis Neokoros Onuru”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 5, Is. 4, August, 2012, pp. 271-291.

William of Tyre, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*,
(Latince) <http://www.thelatinlibrary.com/williamtyre/12.html#7> (Mayıs 2015),
(İngilizce) <http://legacy.fordham.edu/halsall/source/tyre-cde.html#templars> (Mayıs 2015).

YALDUZ Alparslan, “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, 2003, ss. 257-296.

YETKİN Çetin, *Siyasal Düşünceler Tarihi II: Hıristiyan ve İslam Siyasal Düşüncesi Orta Çağ’ın Sonuna Kadar*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.

Başvurulan İnternet Kaynakları

<http://cdn.ltstatic.com/>

<http://commons.wikimedia.org/>

<http://tr.wikipedia.org/>

<http://upload.wikimedia.org/>

<http://www.catholic.org/>

<http://www.emersonkent.com/>

<http://www.jewishencyclopedia.com/>

<http://www.newadvent.org/>

<http://www.paradoxplace.com/>

<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/>

EK-2

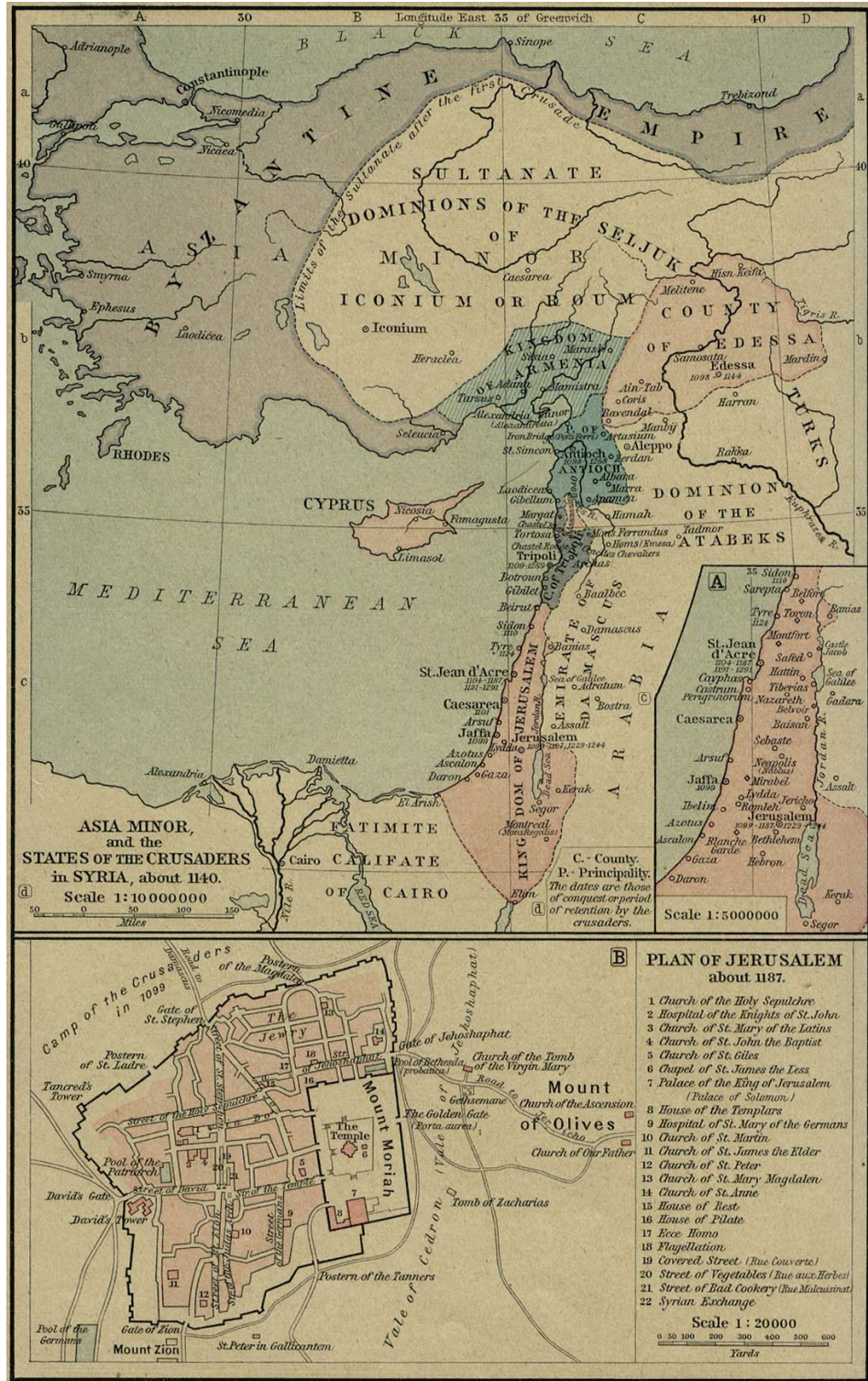
Birinci Haçlı Seferi Güzergâhları⁴²⁶

⁴²⁶ http://www.emersonkent.com/map_archive/first_crusade.htm (Mayıs 2015).

EK-3

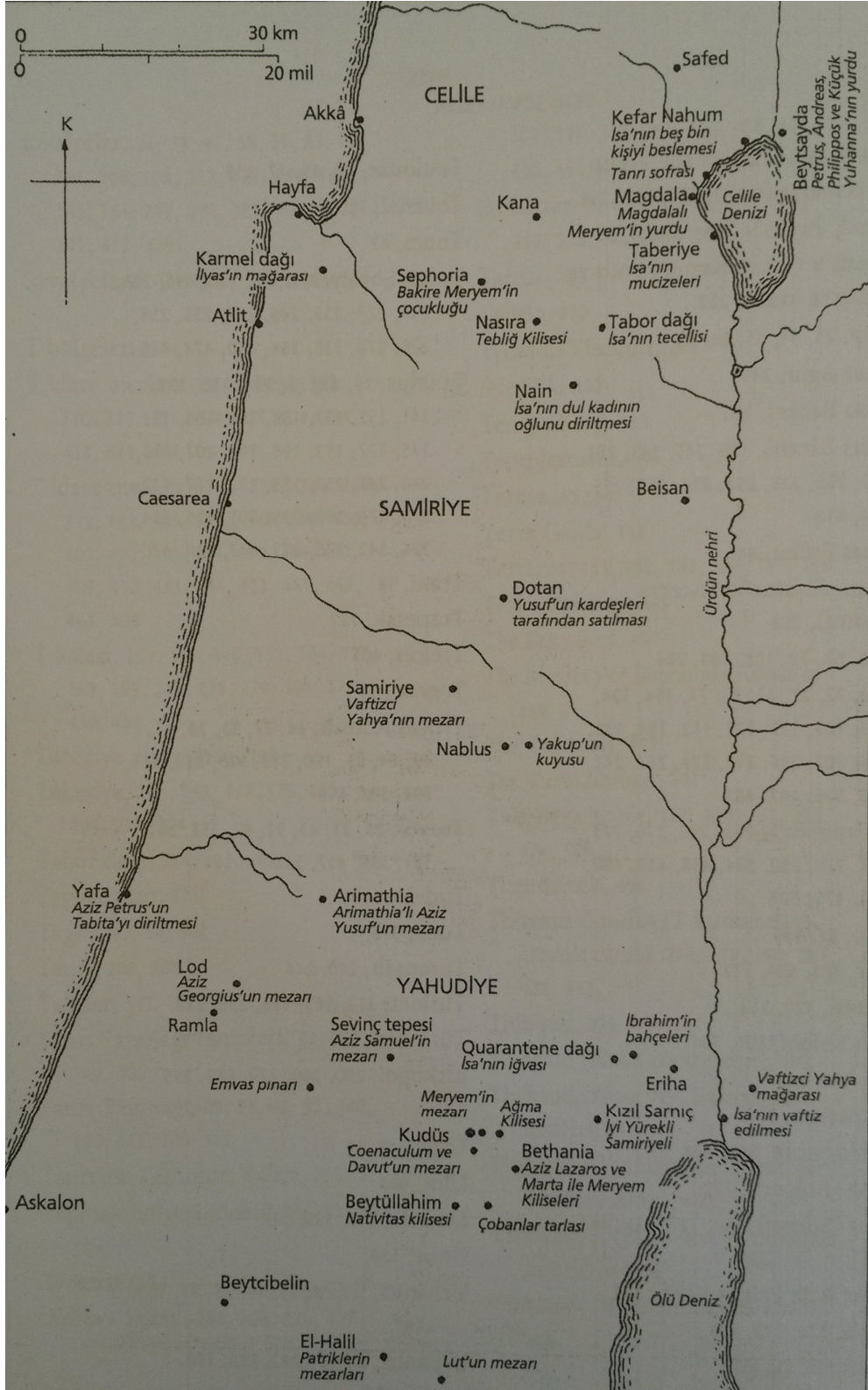
Birinci Haçlı Seferi Sonucunda Kurulan Latin Krallıklar ve Kudüs⁴²⁷

⁴²⁷ http://www.emersonkent.com/map_archive/crusades_map.htm (Mayıs 2015).

EK-4

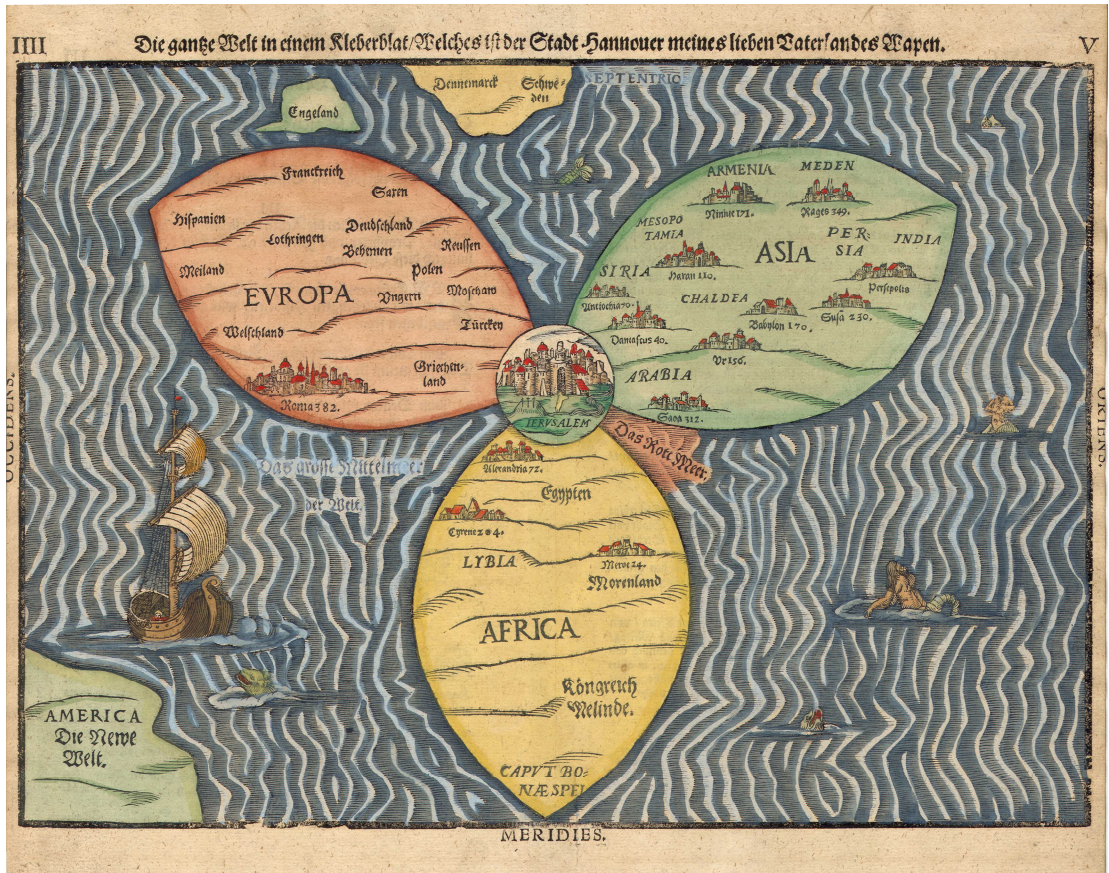
Hristiyanların Kutsal Topraklardaki Hac Merkezleri⁴²⁸

⁴²⁸ Barber, 2003, *a.g.e.*, s. 577.

EK-5

Orta Çağdan Kalma Bir Dünya Haritası⁴²⁹

⁴²⁹ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:1581_Bunting_clover_leaf_map.jpg (Mayıs 2015).

EK-6

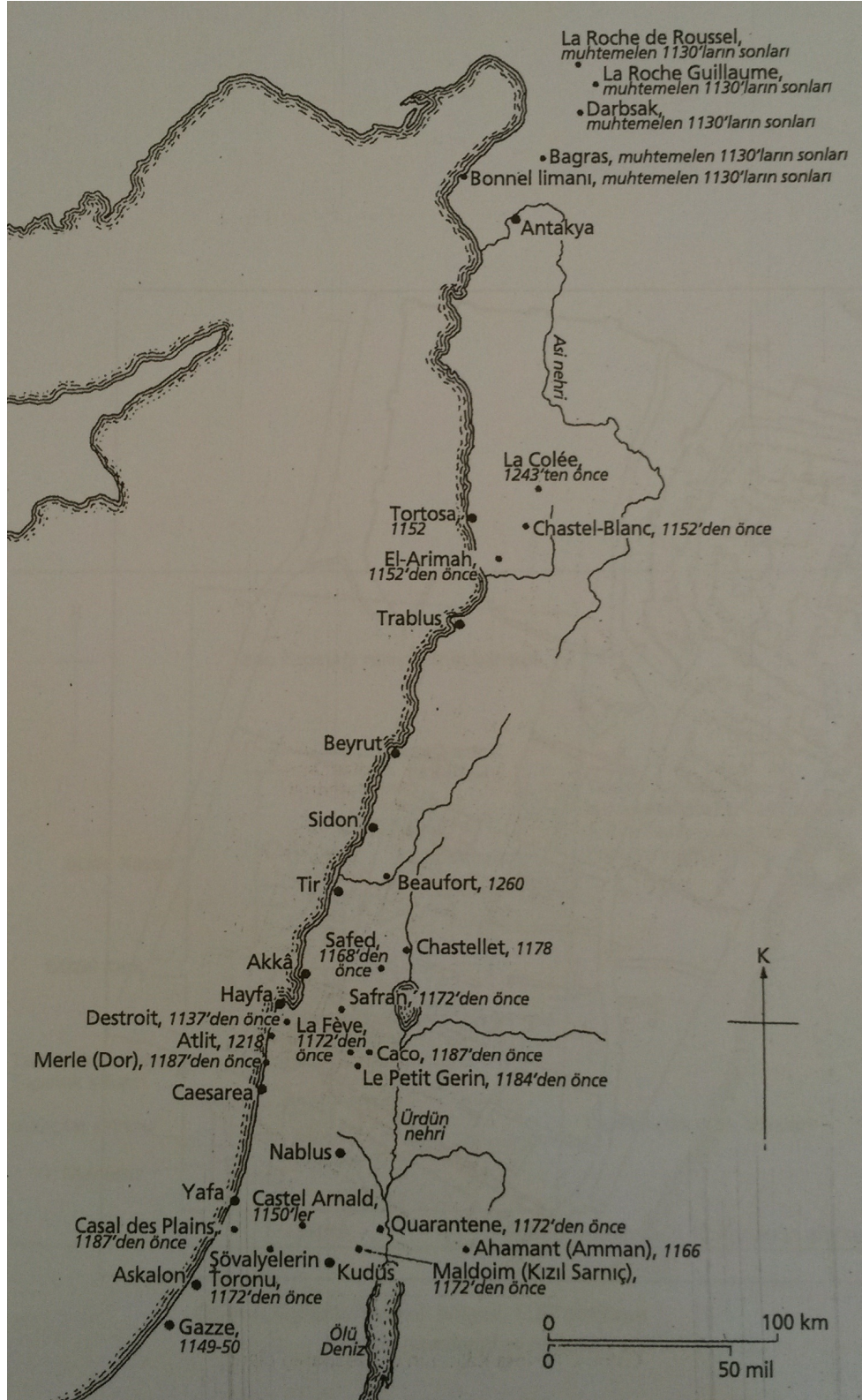
Tapınak Şövalyelerinin Yoksulluğu Sembolize Eden Mührü⁴³⁰

⁴³⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Siegel_Tempelritter.jpg (Mayıs 2015).

EK-7

Tapınak Şövalyelerinin Kutsal Topraklardaki Kaleleri⁴³¹

⁴³¹ Barber, 2003, *a.g.e.*, s. 579.

EK-8

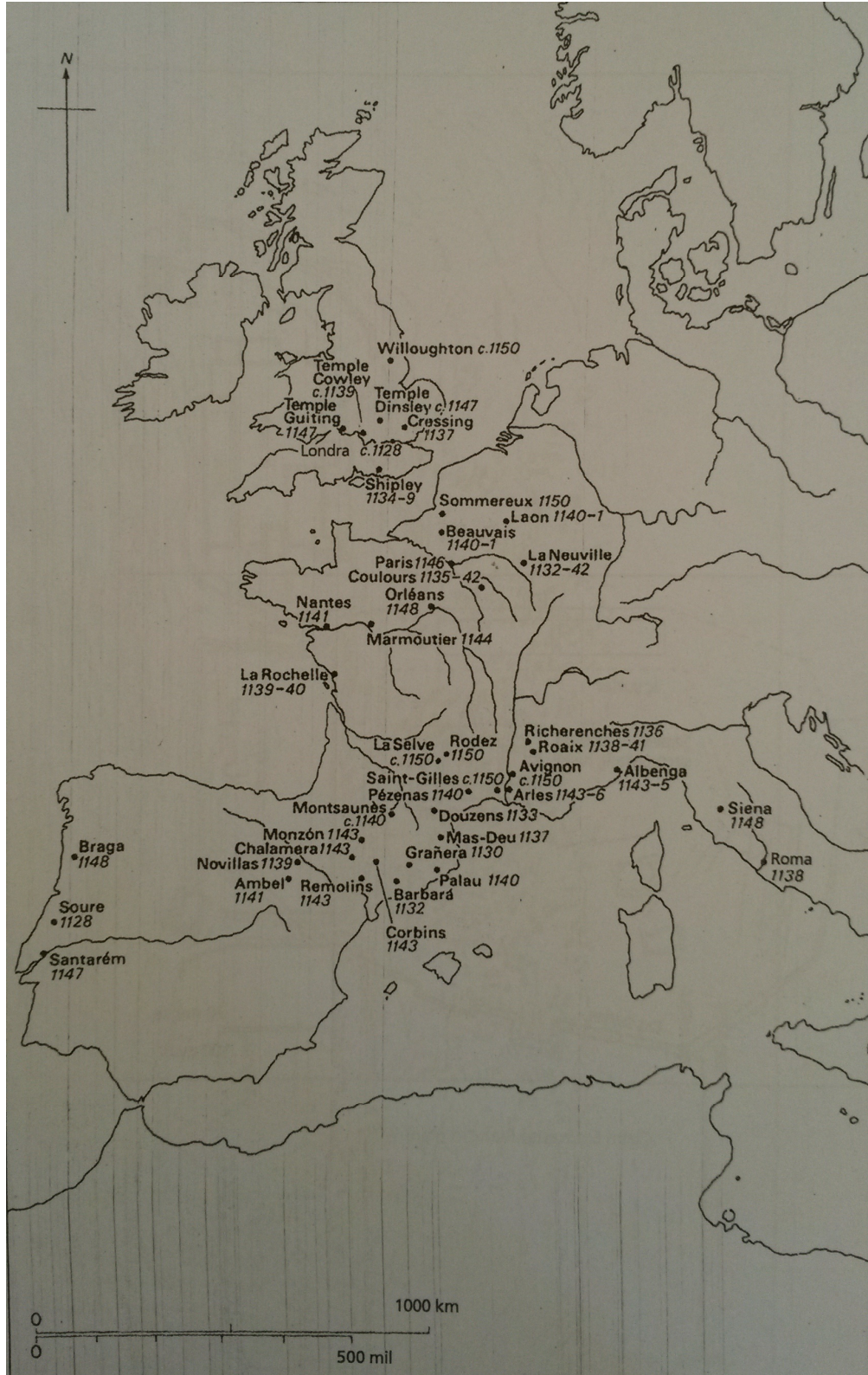
Tapınak Şövalyeleri Tarikatının Üstatları⁴³²

Hugues de Payen	1119-1136
Robert de Craon	1136-1149
Everard de Barres	1149-1152
Bernard de Tremelay	1153
Andre de Montbard	1154-1156
Bertrand de Blanquefort	1156-1169
Nablus'lu Philippe	1169-1171
Saint-Amand'lı Odon	1171-1179
Arnaud de Torroja	1181-1184
Gerard de Ridefort	1185-1189
Sable'li Robert	1191-1192/3
Gilbert Erail	1194-1200
Pleissez'li Philippe	1201-1209
Chartres'lı Guillaume	1210-1218/9
Pierre de Montaigu	1219-1230/2
Perigord'lu Armand	1232-1244/6
Sonnac'lı Guillaume	1247-1250
Renaud de Vichiers	1250-1256
Thomas Berard	1256-1273
Beaujeu'lü Guillaume	1273-1291
Thibaud Gaudin	1291-1292/3
Jacques de Molay	1293-1314

⁴³² Barber, 2003, *a.g.e.*, s. 11.

EK-9

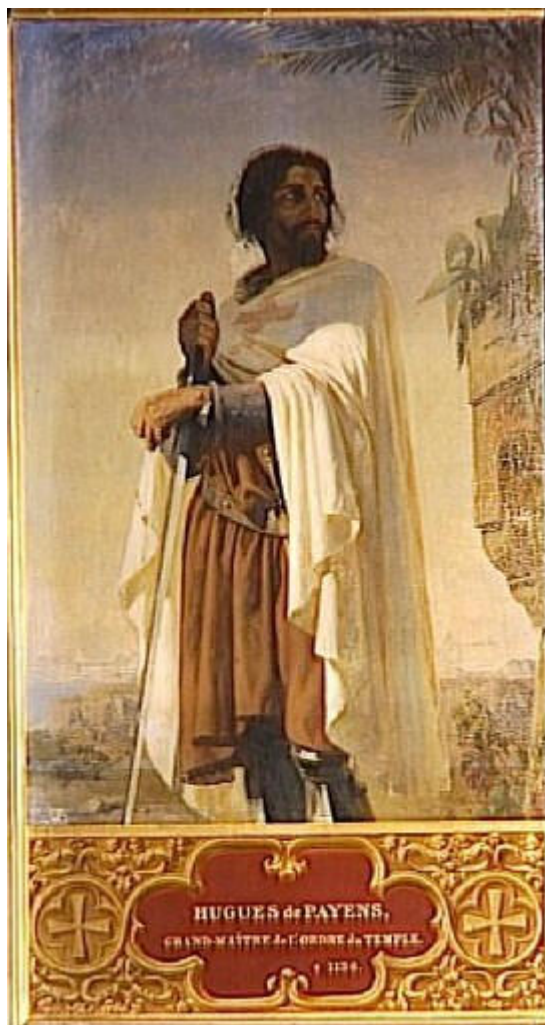
1150 yılına kadar Avrupa'da Tapınak Evleri ve İdare Merkezleri⁴³³

⁴³³ Barber, 2003, *a.g.e.*, s. 578.

EK-10

Hugues de Payen⁴³⁴

⁴³⁴ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d1/De_paynes.jpg (Mayis 2015).

EK-11

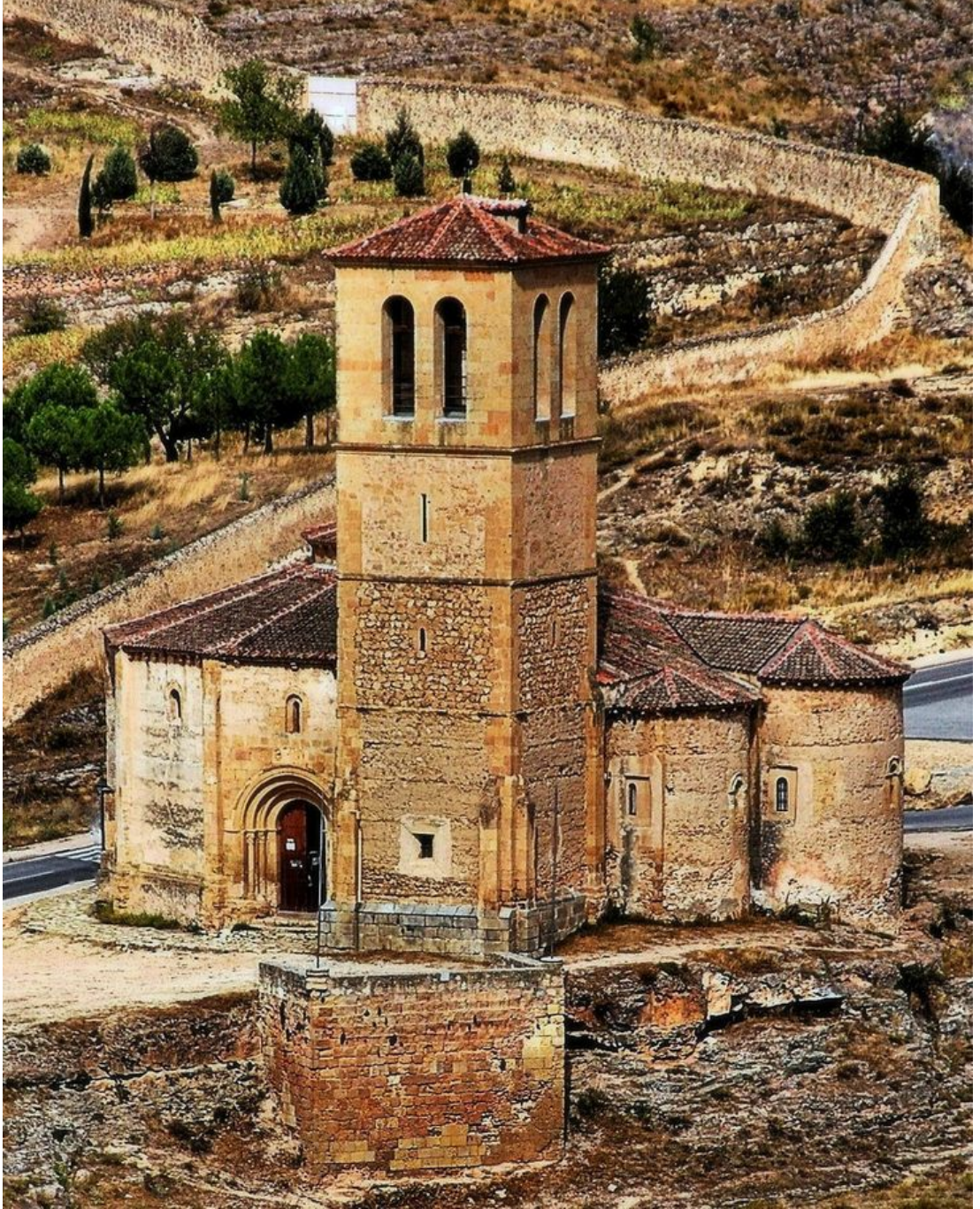
Son Üstat Jacques de Molay⁴³⁵

⁴³⁵ <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/JacquesdeMolay.jpg> (Mays 2015).

EK-12

Segovia Tapınak Kilisesi - Castilla⁴³⁶

⁴³⁶ <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/e7/cb/3a/e7cb3a2233b41a8d036548a29e215832.jpg>
(Mayıs 2015).

EK-13

Perugia St. Bevignate Tapınak Kilisesi⁴³⁷

⁴³⁷

http://www.paradoxplace.com/Perspectives/Italian%20Images/images/Umbria-&-Le_Marche/Perugia/800/SBevignate-Oct07-D4137sAR800.jpg (Mayis 2015).

EK-14

Londra Tapınak Kilisesinin İç Görünümü⁴³⁸

⁴³⁸ http://cdn.ltstatic.com/2009/April/WG430405_942long.jpg (Mayıs 2015).

EK-15

Londra Tapınak Kilisesi Heykel Detay⁴³⁹

⁴³⁹ http://cdn.ltstatic.com/2009/April/IU823783_942long.jpg (Mayıs 2015).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Satılmış GÖKBAYIR
Doğum Yeri	ÇANKIRI
Doğum Tarihi	22.09.1982

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat Fakültesi
Bölüm	Kamu Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (61,25) TOEFL (...) IELTS (...)
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Fatih Mah. Yapraklı Bulvarı No: 11/A Merkez/ÇANKIRI
E-mail	s.gokbayir@hotmail.com